คำนำ

ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีควบคู่มากับสังคมไทย และสิ่งเหล่านี้ ถือเป็นมรดกที่สำคัญของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ ความภาคภูมิใจ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ ของคนในท้องถิ่นที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่ สืบสานสิ่งเหล่านี้สืบไป เทศบาลตำบลแม่หล่ายเป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีภารกิจหน้าที่ในการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบสานสิ่งเหล่านี้ไม่ให้สูญหาย ดังนั้นจึงได้จัดทำฐานข้อมูลเพื่อเผยแพร่เกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เด็กเยาวชน และประชาชนได้เห็นความสำคัญ อันจะเป็นส่วนที่จะช่วยสืบสานให้คงอยู่ คู่ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

กองการศึกษา เทศบาลตำบลแม่หล่าย ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้จัดทำหนังสือปราชญ์ชุมชนคนแม่หล่าย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการค้นหาประวัติชุมชน อาทิ สถานที่สำคัญต่างๆ บุคคลสำคัญรวมถึงผู้ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นับวันจะเลือนหายจากท้องถิ่นไป จึงต้องมีการจัดทำทะเบียน “ปราชญ์ชุมชนคนแม่หล่าย” ขอขอบคุณแหล่งข้อมูลจากเอกสาร บุคคลสำนักพิมพ์ รวมถึงแหล่งสืบค้นต่างๆ ที่นำมาประกอบอ้างอิงในการนำเสนอครั้งนี้ เพื่อเก็บไว้ให้ผู้ที่สนใจที่จะศึกษาต่อไป

กองการศึกษา
เทศบาลตำบลแม่หล่าย

สารบัญ

	หน้า
ฐานข้อมูลชุมชนตำบลแม่หล่าย	
บ้านแม่หล่าย	๑
บ้านกาซ้องเหนือ	๙
บ้านกาซ้องใต้	๑๐
วัดแม่หล่าย	๑๑
วัดบุญเจริญ	๑๘
วัดกาซ้องเหนือ	๑๙
ครูบาศรีวิชัย	๒๑
อ้ายหวันเฒ่า	๒๒
เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก	๒๓
ฝายบ้านแม่หล่าย	๒๔
ฐานข้อมูลภูมิปัญญา	
ด้านภูมิปัญญาความเชื่อ	๒๖
ด้านเกษตรกรรม	๕๒
ด้านหัตถกรรมน	๕๖
ด้านอุตสาหกรรม	๕๘
ด้านแพทย์แผนไทย	๖๔
ด้านศิลปกรรม	๖๖

ฐานข้อมูลชุมชนตำบลแม่หล่าย

บ้านแม่หล่าย

บ้านแม่หล่าย เป็นหมู่บ้านหนึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลแม่หล่าย เขตปกครองของอำเภอเมืองแพร่ ซึ่งมีทั้งหมด ๑๙ ตำบล โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลแม่คำมี อำเภอหนองม่วงไข่
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลห้วยม้า อำเภอเมืองแพร่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลวังหงส์ อำเภอเมืองจังหวัดแพร่

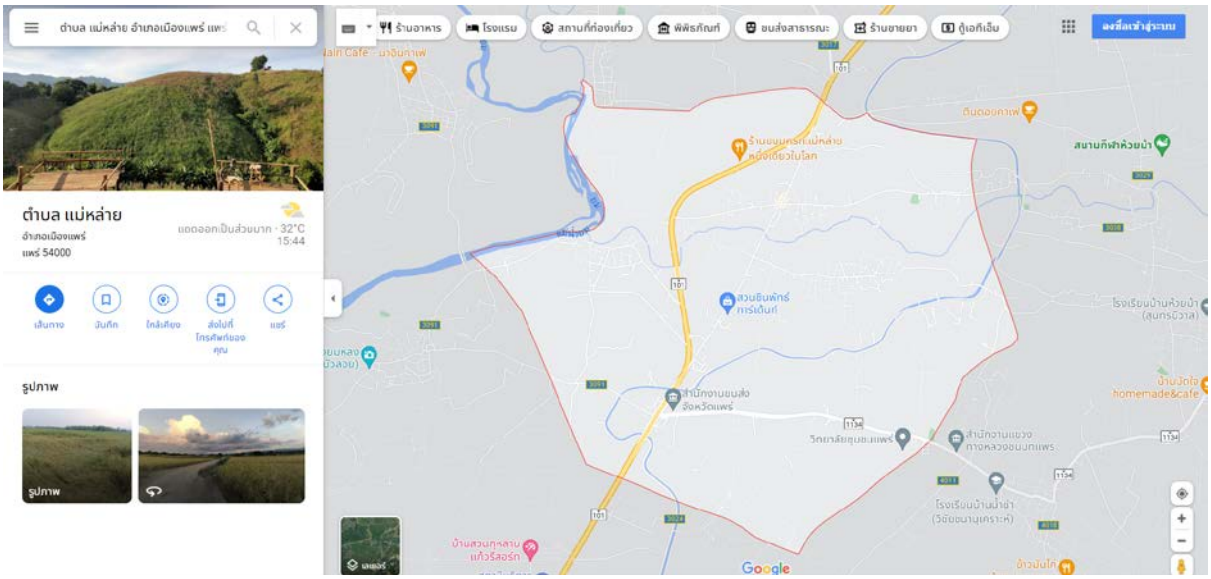

ตำบลแม่หล่าย แบ่งการปกครองออกเป็น ๘ หมู่บ้าน มีกำนัน และผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้า และอยู่ในเขตเทศบาลตำบลแม่หล่าย มีประชากรทั้งหมด ๕,๐๕๙ คน แบ่งเป็นเพศชาย ๒,๔๑๔ คน เพศหญิง ๒,๖๘๑ คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา รับจ้างและค้าขาย นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่

แผนที่เขตเทศบาลตำบลแม่หล่าย

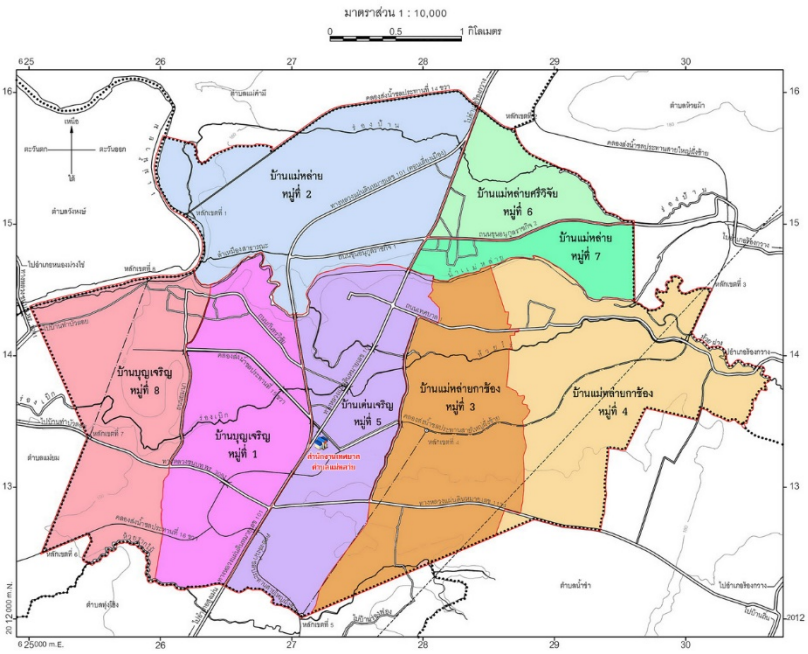

ที่มาของบ้านแม่หล่าย น้ำแม่หล่าย หรือ ลำน้ำแม่หล่าย หรือห้วยแม่หล่าย ต้นกำเนิดจาก “ดอยแป้เมือง” ซึ่งเป็นสันปันน้ำระหว่างแม่น้ำยมกับแม่น้ำน่าน ตรงเขตดอยผาสามเส้าหรือ “ผาก้อนเส้า” ต่อกับดอยช้างผาด่านที่ขุนห้วยสำคัญ เช่น ห้วยอ้อย ห้วยน้ำปิง ห้วยน้ำเลา ห้วยแม่เติก ห้วยหอย ฯลฯ ไหลมารวมกันเป็นสาขาใหญ่ ๒ สาขา คือห้วยแม่คำปอง หรือแม่กำปอง กับห้วยแม่ถาง ทั้ง ๒ ห้วย ไหลมารวมกันที่ชุมชนบ้านเวียง กลายเป็นลำน้ำแม่หล่ายอันอุดมสมบูรณ์ ยิ่งเกิดเป็นชุมชนใหญ่อาศัยอยู่ทั้งสองฝั่งลำน้ำ เช่น ตำบลบ้านเวียง ตำบลห้วยม้า บ้านทุ่งล้อม ตำบลน้ำชำ และตำบลแม่หล่าย มีความยาวรวมทั้งขุนห้วยต่างๆ โดยประมาณ ๒ กม. ไหลลงสู่ลำน้ำยมตรงหมู่บ้านปากหล่าย(บ้านบุญเจริญปัจจุบัน) ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เนื่องจากลำน้ำแม่หล่ายเป็นลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์มีทรัพยากรพืชพันธุ์ และอยู่ใกล้ตัวเมือง จึงทำให้ผู้มีอิทธิพลส่งผู้คนเข้ามายึดถือจับจอง ครอบครองผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบันนี้ ในสมัยก่อนการบุกเบิกของผู้มีอิทธิพลมักใช้แรงงานจากคนกลุ่มแม่น้ำโขงในเขตประเทศลาวเกือบทั้งหมด ส่วนมากมาจากเมืองไซ เมืองเทิง เมืองชะบุรี โดยเฉพาะจากเมืองลาย เมืองปากลาย ซึ่งเข้ามาเป็นกลุ่มใหญ่(เมืองลายเป็นเมืองดั้งเดิมอยู่ในเขตสิบสองจุไท) แล้วกระจัดกระจายเข้าเขตสิบสองปันนา เขตเมืองเชียงราย เมืองล้า เมืองลายในเขตเชียงรุ้ง เชียงแสน เมืองลาย และเมืองปากลาย ญาติพี่น้องมักจะไปมาหาสู่กันประจำ คนเหล่านี้มีบรรพบุรุษเป็น “ชาวไต” ชอบสักเนื้อสักตัวด้วยหมึกสีดำ ลายพร้อยทั้งตัวโดยเฉพาะข้อมือหรือหัวไหล่ เขาถือว่าเป็นยันต์ “ก่าผี” กันมิให้ผีมารบกวน

แรงงานทั้งหมดมาจากประเทศลาวจึงนับถือพุทธศาสนาและยังนับถือผีปู่ผีย่าอย่างเคร่งครัด เมื่อไปอยู่ที่ไหนก็จะอัญเชิญไปด้วย แต่คนพวกนี้จะไม่อยู่ประจำเป็นเวลานาน เมื่อเสร็จงานรับค่าจ้างแล้วค่อยอพยพกลับไปบ้านเดิมเมืองเดิมของตัวเองตลอดไป

เมืองลาว เมืองงัว หรือเมืองลั่ว หรือฮัว และพวกเมืองลีที่อพยพมาอยู่ตรงบ้านห้วยน้ำปึงนอก และห้วยน้ำปึงในถือว่าเป็นแรงงานประจำของบ้านแม่หล่ายในสมัยนั้น ส่วนใหญ่จะนำสินค้า คือ มะนาว ขะย้า น้ำมันยาง มะแขว่น ลงมาขาย ขากลับจะซื้อยาแก้ปวด น้ำตาลทราย เกลือกลับไป ตอนหลังพวกที่มาจากเมืองลายที่เคยอยู่แต่ก่อน ได้ย้ายแหล่งทำกินไปในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิ้งปุจฉาให้คิดว่า “ลาย” นี้น่าจะเป็นต้นตอของคำว่า “แม่หล่าย” อันเป็นชื่อของลำน้ำ และตำบลในปัจจุบัน

การถ่ายทอดคำพูดภาษาเหนือ(ล้านนา) และหนังสือเหนือ(ล้านนา) ให้ตรงกับหนังสือภาคกลาง ซึ่งคาดว่าเจ้านายยุคแรกๆ ไม่ได้สำรวจชื่อแม่น้ำ ตำบล หมู่บ้านเหล่านั้นให้ตรงกับความหมายเดิมจริงๆ คำว่า “หล่าย” เป็นคำสมัยใหม่ เข้าใจได้ง่ายกว่าคำว่า “ลาย” ซึ่งเป็นคำดั้งเดิมของชาวบ้านผู้ให้ถ้อยคำ และเจ้านายผู้สำรวจคงจะเลือกเอาคำว่า “หล่าย” ซึ่งเป็นคำที่พูดหรือเขียนแล้วเข้าใจความหมายได้ เพราะตอนที่ไปสำรวจนั้นเข้าใจว่าประชาชนคงอาศัยอยู่สองฝั่งแม่น้ำแล้ว คำว่า หล่ายน้ำ หล่ายโน้น หล่ายนี้ จึงดลใจให้เจ้านายผู้สำรวจ บันทึกชื่อบ้านชื่อแม่น้ำว่า **“แม่หล่าย”**

ตั้งแต่นั้นมาจากชื่อ “แม่ลาย” ก็ถูกบันทึกเป็น “แม่หล่าย” ไปโดยปริยายจนถึงทุกวันนี้ การสำรวจชื่อบ้าน แม่น้ำเกิดขึ้นสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตอนปลายจนถึงสมัยรัชกาลของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพราะเป็นตอนที่จังหวัดแพร่ว่างจากการศึกสงครามกับพม่าและเพื่อนบ้านใกล้เคียง

หนังสือประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐) หน้า ๘ – ๙ ระบุหลักฐานเกี่ยวกับเมืองโบราณในเขตจังหวัดแพร่ถึง ๒๔ แห่ง แต่ไม่มีการระบุชุมชนในเขตลุ่มน้ำแม่หล่ายโดยตรงแต่ประการใด เพียงแต่ระบุชุมชน

ใกล้เคียงไว้ ๓ แห่ง คือชุมชนที่เป็นที่ตั้งของตัวเมืองแพร่ ชุมชนเวียง ชุมชนแม่คำมีท่าล้อ และชุมชนเวียงสันทราย ชุมชนเวียงสันทรายเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ตรงต้นกำเนิดของลำน้ำแม่หล่าย ส่วนตรงปากน้ำแม่หล่าย ซึ่งเป็นพื้นที่ราบกว้างขวางอุดมสมบูรณ์มากมายกลับไม่มีการกล่าวถึงการเป็นชุมชนโบราณแต่อย่างใด

ตำนานวัดหลวงเมืองแพร่ (หน้า ๘) บันทึกไว้ว่าในปี พ.ศ. ๑๓๗๑ ขุนหลวงพลได้นำไพร่พลลงมาจากทางเหนือแล้วสร้างเมืองแพร่ขึ้น และเลือกลำน้ำแม่หล่ายซึ่งเป็นลำน้ำทางเหนือที่ใกล้ตัวเมืองที่สุดห่างเพียง ๑๒ กิโลเมตรเป็นแหล่งที่ส่งลูกหลาน พลพรรค ออกมาจับจองที่ดิน สร้างชุมชนขึ้น เพื่อทำไร่ทำนาเป็นปึกแผ่นในราว พ.ศ.๑๖๐๐ ได้เริ่มเป็นชุมชนเล็กจากปากน้ำแม่หล่ายขึ้นไป และพัฒนาไปเรื่อยๆ จนเป็นชุมชนถาวรในราวปี พ.ศ. ๒๒๐๐ โดยเริ่มจากบ้านปากหล่าย(บ้านบุญเจริญปัจจุบัน) เป็นชุมชนแรก ในปี ๒๒๕๐ ได้สร้างวัดเล็กๆ เป็นสำนักสงฆ์ตรงหัวหลิมกับน้ำแม่หล่ายและแม่น้ำยมถือเป็นวัดแรกของชุมชนตำบลแม่หล่ายมีต้นศรีมหาโพธิ์ที่เก่าแก่ที่สุด อายุประมาณ ๓๐๐ ปี เหลือให้เห็นอยู่ ๓ – ๔ ต้น วัดรอบลำต้นหลายคนโอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดระยะลำต้นจากพื้นดินสูงขึ้นไปถึงเกือบ ๑๐ เมตร ถือว่าสูงที่สุดของกลุ่มต้นโพธิ์ของทุกๆ วัดในตำบลแม่หล่าย

จากชุมชนบ้านปากหล่าย(บ้านบุญเจริญในปัจจุบัน) เริ่มมีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่มากลูกหลานเริ่มเป็นปึกแผ่น การขยายชุมชนออกไปสู่ที่ราบลุ่มฝั่งขวาลำน้ำแม่หล่าย เบิกป่าเป็นนาไร่กว้างขวางยิ่งขึ้น ขยายชุมชนขึ้นเหนือน้ำเรื่อยๆ จนถึงบ้าน “ขุมเหล็กใต้” ราว พ.ศ. ๒๓๐๐ ก็แยกชุมชนออกไปสร้างวัดเล็กๆ หรือสำนักสงฆ์ขึ้น และขยายขึ้นเหนือน้ำมาเรื่อยๆ ชุมชนนี้มาสิ้นสุดอยู่เส้นทางเดิมโบราณอันเป็นทางเดินค้าขายระหว่างชุมชนในเวียงกับชุมชนแม่คำมี - หนองม่วงไข่ ขึ้นไปถึงเมืองสอง เส้นทางนี้ปัจจุบันคือเส้นทางถนนยันตรกิจโกศล สายแพร่ - น่าน นั่นเอง

จากกลุ่มบ้าน“ขุมเหล็กใต้” หรือกลุ่มบ้านใต้ (เรียกตามเหนือ-ใต้ ของลำน้ำแม่หล่าย) ชุมชนหนาแน่นขึ้นก็ขยายข้ามทางเดินโบราณเข้าสู่กลุ่มกลางภาคเหนือ “บ้านสันกลาง” เป็นกลุ่มของดวงใน และอินกันยา กลุ่มดังกล่าวนี้บรรพบุรุษน่าจะมาจากในเวียงเป็นลูกหลานของของพระยาแสนท้าว “กลุ่มวังใน” ซึ่งลูกหลานคนหนึ่งก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “แคว่น” หรือกำนันสืบต่อรุ่น คือ พ่อโนน ดวงใน หรือพ่อขุนจำนง เดชอุปการ พ่อขุนเกิดใน ราว พ.ศ. ๒๔๑๕ ขึ้นเป็น “พ่อแคว่น” ในราว พ.ศ. ๒๔๕๐ – ๒๔๗๕ ซึ่งท่านเป็นต่อจาก “พ่อท้าวศรีขวา (อ้น)”

กลุ่มชุมชนบ้านลุ่ม หรือ “ปง” คือ ลำน้ำแม่หล่ายเปลี่ยนทางเดินสลับไปมา ทำให้พื้นดินยุบตัวเป็นสามลอน ลอนกลางที่อยู่ระหว่างบนเนินกับท้องน้ำ กลายเป็นที่อุดมสมบูรณ์มีพืชผักของกินสารพัด ผู้ที่อพยพมาอาศัยอยู่ในกลุ่มแรกนั้นน่าจะมาก่อนชุมชนบ้านปากหล่าย เนื่องจากพื้นที่มีน้อยเกินไปจึงมีผู้อาศัยอยู่ไม่กี่ครอบครัว

ครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวของตระกูล “ศรีขวา” บรรพบุรุษมาจากในเมือง ตระกูลของเจ้าแสนเท้ากลุ่ม “วังขวา” ชื่อหัวหน้าครอบครัวเก่าแก่ก็คือ “พ่อท้าวศรีขวา(วัน) กับ แม่คำปุ้น”

พ่อท้าวศรีขวา(วัน) เกิดราว พ.ศ. ๒๓๗๐ แม่คำปุ้น เกิดในราว พ.ศ. ๒๓๗๓ พ่อท้าวศรีขวา(วัน) ตอนแรกเป็นชาวบ้านธรรมดาต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นนายบ้านเป็น “แสน” ถือศักดินา ๔๐๐ ไร่ ตามเอกสารประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ หน้า ๑๒๖) มีแผนผังดังนี้

พญาแพร่

พญาแพร่แสนชัย(๑)	เจ้านาง(น้องสาวพญาแพร่แสนซ้าย+พญาวังขวา)
พญาแพร่เมืองไจย(๒)	
พญาแพร่อุปเสน(๓)	ราชวงศ์พิมพิสาร(๕)
พญาแพร่อินทรีย์ไชย(๔)	พญาแพร่พิริยะเทพวงศ์(๖)

พ่อท้าวศรีขวาวันมาสาย เจ้านาง+พญาวังขวา ซึ่งสายนี้ได้สืบทอดเป็นเจ้าหลวงเมืองแพร่อีก ๒ องค์ คือ พระยาพิมพิสาร และพระยาพิริยะวิชัยอุดร

ตระกูลของกลุ่มบ้านลุ่ม หรือปง มี ๔ สายตระกูล

๑. ตระกูลศรีขวา บรรพบุรุษมาจากในเมือง ตระกูลของเจ้าแสนท้าวกลุ่ม “วังขวา”

๒. ตระกูลอินทรีย์ สืบเชื้อสายมาจากในเวียง สายพระอินทรราชาซึ่งเป็นหนึ่งในเจ้าแสนซ้าย ๒๔ คน

๓. ตระกูลคูหา ตระกูลนี้มีบรรพบุรุษมาจากล้านช้าง หลวงพระบาง ประเทศลาว อพยพกระจายเข้าเขตเชียงฮ่อน หงสา ข้ามแม่น้ำโขงเข้าเขตตรง “กิ่วเมืองลี้” จังหวัดน่าน นัยว่าบรรพบุรุษเดิมนั้นมาจากเขตสิบสองปันนา สิบสองจุไทย คือจากเมืองลาย เมืองแถง

๔. ตระกูลกันทะวงศ์ มาจากสิบสองปันนาและสิบสองจุไทย กระจายตามลำน้ำโขงและสันเขาทางใต้ อยู่ในแขวงสะหวันนะเขต คือเมืองกันทะบุรี

ตำบลแม่หล่ายแต่เดิมมีเพียง ๓ หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ ๑ คือ บ้านปากหล่าย รายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนมีไม่มากนักเกี่ยวกับวัดไม่มีใครทราบ พ.ศ. ที่สร้าง ระบุเพียงว่า พ.ศ. ๒๔๔๓ สร้างกุฏิหลังแรกมุงคาแต่มีต้นศรีมหาโพธิ์ขนาดใหญ่เหลือไว้เป็นหลักฐาน

หมู่ ๒ คือ บ้านแม่หล่าย ที่มีถนนลาดยางมะตอยมีรถยนต์วิ่งผ่านมีตลาดจึงเรียกว่า “แม่หล่ายกาด” ปัจจุบันได้แยกเป็นหมู่ที่ ๖ โดยยึดถนนลาดยางฝั่งตะวันออกเป็นหลัก และหมู่ที่ ๖ แยกเป็นหมู่ ๗ โดยยึดถนนขนานขุนอนุกูลราชกิจเป็นหลัก

หมู่ ๓ คือ บ้านแม่หล่าย“กาซ้อง” มีบันทึกที่หน้าวัดว่าดังนี้ “๒๔๑๗” เดือนสิงหาคม ปีชวด(ปีไจ้เหนือ) ปู่นาระต๊ะชาวบ้านหนองร่องอ้อ (กาซ้องใต้) พาชาวบ้านมาตั้งชุมชน โดยชื่อว่าแม่หล่ายกาซ้องต่อมาเจ้าคุณอุบาลีเปลี่ยนเป็นวัดกาซ้องเหนือ เพราะแยกมาจากกาซ้องใต้

พื้นที่หมู่ที่ ๑ (ปัจจุบันแยกเป็นหมู่ที่ ๑ และหมู่ที่ ๘)

พื้นที่หมู่ที่ ๒ (ปัจจุบันแยกเป็นหมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๕ หมู่ที่ ๖ และหมู่ที่ ๗)

พื้นที่หมู่ที่ ๓ (ปัจจุบันแยกเป็นหมู่ที่ ๓ และหมู่ที่ ๔)

คำว่า “กาซ้องเป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า ต๋อซ้อง” เนื่องจากบริเวณที่แผ้วถางเพื่อสร้างบ้านแป๋งเมืองมีตอไม้โผล่มากมายจึงเรียกว่า ต๋อซ้อง

มีผู้บันทึกคงจะกล่าวที่มาของคำว่า “กาซ้อง” การตั้งชื่อบ้านชื่อเมือง ชื่อสถานที่อันเป็นสิ่งศักดิ์ทธิ์ทั้งหลายนั้น ชาวล้านนามักจะเอาชื่อบ้านชื่อเมือง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายนั้นติดมาด้วยเสมอ อันว่าชื่อ “ซ้อง” “ส้อง” หรือ สอง เป็นปรากฏอยู่ในชื่อเผ่าพันธุ์ “ซ้อง” มาจากเมืองซ้องหรือเมืองสอง เข้าประเทศไทยบริเวณเมืองเชียงแสนและแยกย้ายอาศัยตั้งชุมชนขึ้น

คำว่า “ปู่” หมายถึง ผู้ชายที่มีอายุมากๆ ใช้คำว่าปู่นำหน้า เช่น ปู่นาระต๊ะ ถ้าบวชเป็นพระแก่ก็เรียกว่า ตุ๊ปู่ บ้านแม่หล่ายกาซ้องได้มีบันทึกเกี่ยวกับชุมชนไว้ว่ายังมีต้นตาล และต้นศรีมหาโพธิ์ใหญ่ๆ เป็นหลักฐานยืนยันความเก่าแก่เป็นอย่างดี และตรงนั้นเป็นทางเดินของลำน้ำแม่หล่ายในอดีตมานานและยังมีร่องรอยให้เห็นได้ชัดเจนและเรียกทางน้ำเก่านั้นว่า “หลงผีบ้า”

หมู่บ้านแม่หล่ายกาซ้องที่มีนามสกุลคำว่า “หล่าย” อยู่มากมาย เช่น น้ำหล่าย หล่ายโท้ ฯลฯ และทางบ้านปากหล่าย(บุญเจริญ) ก็ใช้นามสกุลที่มีคำว่าหล่ายอยู่หลายสกุล แต่แม่หล่ายหมู่ ๒ เดิมที่เรียกว่า “แม่หล่ายกาด” นั้นมีเพียงสกุลเดียวคือ หล่ายศรี

ยังมีบ้านแม่หล่ายอีกกลุ่มหนึ่งขึ้นอยู่กับหมู่ ๒ เป็นกลุ่มเล็กประมาณ ๑๕ หลังคาเรือน คือ บ้านหล่ายต้าน้อย (บ้านเด่นเจริญ) ตรงหัวสะพานเหล็กทิศใต้ และริมถนนใหญ่อพยพมาจากหลายแห่ง เช่น ในเวียง แม่คำมี ทุ่งโฮ้ง บ้านหล่ายต้าน้อยแต่เดิมเป็นหมู่บ้านที่เงียบสงบ หลักจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลงแล้ว คนในตระกูลกันทา ธรรม และญาติมิตรได้มาตั้งสถานีบ่มใบยาเวอร์จิเนีย ทำให้หมู่บ้านนี้คึกคักและมีสีสีน กลายเป็นแหล่งธุรกิจ แหล่งงานและแหล่งการเงินขึ้นมาทันที เรียกว่าเปลี่ยนโฉมหน้าชาวบ้านจากเกษตรเดิมมาสู่ภาคเกษตรใหม่ พวกหนุ่มสาวมีโอกาสหางานหาเงินได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเวลาค่ำคืน วันเทศกาลสำคัญทางสถานีจะจัดงานรื่นเริงขึ้นเป็นประจำ

บ้านแม่หล่าย เป็นชนบทที่เงียบสงบแต่ถ้าหากมีสงครามระหว่างชนชาติเกิดขึ้น ย่อมได้รับผลกระทบเป็นธรรมดา เนื่องจากมีทางรถยนต์ซึ่งเป็นทางหลวงตัดผ่าน สงครามอินโดจีน ๒๔๘๓ และสงครามเชียงตุง พ.ศ. ๒๔๘๖ โรงเรียนและวัดแม่หล่ายกลายเป็นที่ทัพของทหาร ตกกลางคืนพวกทหารก็เอากลองมาตี โดยเฉพาะคืนเดือนหงายฟ้าแจ่มใส พวกหนุ่มสาวชาวบ้านออกมาร่วมสนุกสนานด้วย

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชาวบ้านที่เป็นชายฉกรรจ์หลายคนถูกเกณฑ์มาฝึกแถวซ้ายหัน ขวาหันที่สนามหญ้าหน้าโรงเรียนประชาบาลตำบลแม่หล่าย โดยเฉพาะตอนเย็นจะมีครูฝึกจากในเวียงเป็นผู้ฝึกเพื่อเตรียมไว้เป็นกองหนุนระหว่างสงคราม บ้านแม่หล่ายก็ได้รับผลกระทบมิใช่น้อยเนื่องจากมีสะพานเหล็กข้ามลำน้ำแม่หล่ายเป็นเป้าหมายทิ้งระเบิดทำลายเส้นทางลำเลียงของทหารญี่ปุ่น-ไทย ที่จะส่งกำลังเข้ายึดประเทศพม่าตอนเหนือ

สงครามโลกครั้งที่ ๒ มีชาวบ้านแม่หล่ายหลายท่านได้ร่วมเป็นสมาชิก “กลุ่มเสรีไทย” เช่น พ่อเหล็ง ชมพูมิ่ง , พ่ออุทัย กันทาธรรม , พ่อสม กันทาธรรม , พ่อเยว ตันบรรจง , พ่อวน วงศ์ไข่ , พ่อเชย หมั่นหา หลายท่านได้ไปเดินสวนสนามที่กรุงเทพฯ

ราวปี พ.ศ. ๒๔๕๔ – ๒๔๖๐ มีทางรถไฟสายกรุงเทพ – เชียงใหม่ มาถึงสถานีเด่นชัย และเส้นทางรถยนต์สายเด่นชัย – แพร่ - น่าน การเดินทางไปมาสะดวก จึงมีคนจีนส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดอุตรดิตถ์ เข้ามาหากินในจังหวัดแพร่ อพยพเรื่อยมาจนถึงบ้านแม่หล่าย หลายแซ่ หรือหลายตระกูล เช่น

คนจีนแซ่ตั้ง (ตันบรรจง)
คนจีนแซ่ลิ้ม (ลิ้มเชาวลิต)
คนจีนแซ่ยัพ (ยัพวัฒนา)
คนจีนแซ่ผาง (ภัทรโกศัย) หรือ (พัฒนโกศัย)
คนจีนแซ่ตั้ง (ตันติเสรี)

ส่วนรายละเอียดของคนจีนแต่ละแซ่นั้นผู้เขียนไม่ลงรายละเอียดในประวัตินี้ ขอสงวนไว้เพื่อป้องกันการผิดพลาดต่างๆ หากลูกหลานคนจีนแต่ละแซ่ต้องการทราบรายละเอียดให้อ่านจากต้นฉบับที่มีอยู่ได้

ตระกูลบ้านแม่หล่าย (ที่พอรวบรวมได้ประมาณ ๖ ตระกูล ดังนี้)

ตระกูลที่มาอยู่ก่อน พ.ศ. ๒๔๐๐ มี ๖ ตระกูล ได้แก่ ตระกูลศรีขวา ดวงใน (แยกเป็นเดชอุปการ และเดชูปการ) ขัดมะละ, กันนาลัย(กะนะลัย), กันทะวงศ์ , นามสอน

ตระกูลที่มาอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๐๑ – ๒๔๕๐ มี ๑๖ ตระกูล ได้แก่ ตระกูลอินทรีย์, คูหา, แสงแก่ง, เข้มขัน ,อินกันยา, มณีแดง, ศรีจันทร์ดี, หล่ายศรี, สวนใหญ่, วงศ์เมืองแก่น, ดอกหอม, หอมดอก, อ้อยงาม, เหมืองหม้อ, บุตรปัญญา, สิงเห

ตระกูลที่มาอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๑ – ๒๔๘๙ มี ๒๔ ตระกูล ได้แก่ตระกูล หล้าคำมี, บัวลอย, ดอนจักร, นันทสุวรรณ(คำแจ้), ยะอินต๊ะ, วงศ์นาม, ทรัพย์วิเศษ, วังหลัง, วิกาหะ, ชมภูมิ่ง, กันทาธรรม, สารสิริวงศ์, ศรีขาว, ยวงแก้ว, ฟองจ่าน, การ่อน, อุตธรรมชัย, สมบุตร, แซ่ลิ้ม(ลิ้มเชาวลิต), แซ่ตั้ง(ตันบรรจง), สุปินะ, บุญสูง, โลกคำลือ

ตระกูลที่มาอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๐ – ๒๔๙๙ มี ๑๖ ตระกูล ได้แก่ ตระกูลวงศ์ราษฎร์, แซ่ยัพ(ยัพวัฒนา), อินทร์กล่ำ, แซ่ตัน(ตันติเสรี), ปัญญาไว, กรุงศรี, แซ่ผ่าง(ภัทรโกศัยหรือพัฒนาโกศัย), วิรัตนชัยวรรณ(คำยวง), ชมภู วัง ค้าฝาย, นันทวรรณ, วารเวียง, วงศ์ไข่, รัตนวรพันธ์, แสนปัญญา

ยังมีตระกูลที่เข้ามาอยู่ในระยะสั้นๆ และแยกย้ายไปอยู่ที่อื่นอีกหลายตระกูล เช่น ตระกูลทิพยเนตร, แซ่คู, เขตริม, ดอกรัก ฯลฯ ถึงจะมีมากมายหลายตระกูลแต่ชาวแม่หล่ายก็อยู่สงบสุข ฉันท์พี่น้อง มีความรักสามัคคีพัฒนาบ้านแม่หล่ายให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมา

บ้านกาซ้องเหนือ

ประวัติความเป็นมา แต่เดิมบ้านกาซ้องเป็นที่รกร้างว่างเปล่า และอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้นานาชนิด อยู่ใกล้กับลำน้ำแม่หล่าย ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ เดือนสิงหาคม ปีชวด หลวงปู่ครูบานาระต๊ะและชาวบ้านหนองร่องอ้อเป็นบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านกาซ้องได้อพยพมาทำมาหากิน ขณะเดียวกันชาวบ้านกาซ้องใต้กลุ่มหนึ่งได้ติดตามมาด้วย พอมาถึงใกล้ลำแม่น้ำแม่หล่าย ก็เห็นว่าที่นี่ติดอยู่กับลำน้ำอันอุดมสมบูรณ์ดีจึงได้พากันปลูกบ้านเรืออยู่ที่นี่ แล้วจึงเรียกว่าบ้านแม่หล่ายกาซ้อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีผู้นำทั้งหมด ๘ คน

๑. นายลังกา เข้มขัน
๒. นายเสน วุฒิ
๓. นายนวล เข้มขัน
๔. นายอ้วน สมหล่าย
๕. นายอิ่นคำ กรุงศรี
๖. นายทวี สมหล่าย
๗. นายนิรันดร์ เวียงนาค
๘. นายประดิษฐ์ ศศิภัทรกุล
๙. นายประยุทธ กรุงศรี (ปัจจุบัน)

แหล่งทำมาหากิน(อาชีพ)ของคนบ้านแม่หล่ายกาซ้อง

๑. อาชีพเกษตรกร : ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ (เลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ , พันธุ์เนื้อ และเลี้ยงหมู)
๒. อาชีพ : รับจ้างทั่วไป
๓. อาชีพรับราชการ

สถานที่สำคัญในหมู่บ้านได้แก่

๑. วัดกาซ้องเหนือ
๒. โรงเรียนบ้านแม่หล่ายกาซ้อง
๓. ที่อ่านหนังสือพิมพ์
๔. อาคารอเนกประสงค์
๕. โรงน้ำดื่มโพธิ์ทิพย์
๖. โรงฆ่าสัตว์(หมู)
๗. ฟาร์มเลี้ยงไก่
๘. ฌาปนกิจสถานเทศบาลตำบลแม่หล่าย
๙. ฝายเก็บน้ำต้นตัน ห้วยโป่ง
๑๐. อ่างเก็บน้ำแก้มลิง(บนแพะหมู่ ๓)

หมู่ที่ ๓ มี ๑๓๐ หลังคาเรือน ประชากร ๕๖๐ คน
หมู่ที่ ๔ มี ๒๐๐ กว่าหลังคาเรือน ประชากร ๑๐๐๐ กว่าคน

บ้านกาซ้องใต้

ประวัติความเป็นมาหลังจากอพยพมาจากบ้านกาซ้องใต้มาตั้งรกรากอยู่หมู่ที่ ๓ เป็นเวลานานก็มีประชากรมากขึ้น และจากจำนวนหลังคาเรือนก็เพิ่มขึ้นไปตามวันและเวลาจากกลุ่มชุมชนแค่ ๙ ครอบครัว ขยายเป็น ๕๐ ครอบครัว จาก ๕๐ ครอบครัวก็ขยายเป็นร้อย และสองร้อยขึ้นอย่างรวดเร็วภายในไม่กี่ปี ฉะนั้นในการนี้ทางคณะกรรมการในยุคนั้นก็มีการประชุมและคิดวางแผนปรึกษากันว่าเราควรแบ่งแยกประชากรขึ้นเป็น ๒ หมู่บ้าน เพราะสะดวกในการปกครอง เพราะสมัยนั้นขโมยโจรเยอะ ประกอบการดูแลปกครองไม่ทั่วถึงเพราะประชากรขยายตัวขึ้นรวดเร็ว ฉะนั้นทางผู้ใหญ่บ้าน กำนันลงมติว่าให้แบ่งหมู่ ๓ เป็นหมู่ ๔ ขึ้นมาใหม่ พอแบ่งแล้วก็แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาคนแรกชื่อว่า พ่อหนานต๊ะ แก้วเขี่ยง คนที่ ๒ พ่อนวล หอมดอก คนที่๓ พ่อปุ๊ด แก้วมูล คนที่ ๔ พ่อหลวง วงศ์จับแสง คนที่ ๕ พ่อนวล น้ำหล่าย คนที่ ๖ ผู้ใหญ่เที่ยง กรุงศรี คนที่ ๗ นายมัด ปินะกัน คนที่ ๘ คนปัจจุบัน คือ นายผดุง เต่าทอง สโลแกนประจำหมู่ที่ท่านรองสุเทพ คิดค้นขึ้นมา คือ (กินอิ่ม นอนอุ่น) และมีสิ่งยึดเหนี่ยวในด้านจิตใจ และยึดถือถือ (หอจ้าวบ้านซึ่งตั้งอยู่ที่ปงแม่หล่าย)

วัดแม่หล่าย

วัดแม่หล่าย ตั้งอยู่เลขที่ ๓๒๐ หมู่ ๒ เดิม ปัจจุบันตั้งอยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ ได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๐ เขตวิสุงมา กว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๑ เมตร ที่ดินทั้งวัดมีเนื้อที่ ๕ ไร่ ๖๘ ตารางวา ตามโฉนดที่ดิน น.ส. ๓ ส.ค. ๑ – ๒๐๑๑๔

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดทางสาธารณะยาว ๕๘ เมตร

ทิศใต้ ติดทางสาธารณะยาว ๗ เมตร

ทิศตะวันออก ติดทางสาธารณะยาว ๘๐.๕๐ เมตร

ทิศตะวันตก ติดทางสาธารณะยาว ๗๐.๕๐ เมตร

มีที่ธรณีสงฆ์ (ไม่รวมกับที่ตั้งวัด) จำนวน ๒ แปลง เนื้อที่ ๗ ไร่ ๒ งาน ๗๕๑ ตารางวา ตามโฉนด น.ส. ๓ ส.ค. ๑ เลขที่ ๒๐๐๗๙ – ๒๑๙๖๑ ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลแม่หล่าย วัดแม่หล่าย

ประวัติวัดแม่หล่าย

ชุมชนใดที่ได้ก่อตั้งเป็นปึกแผ่นแล้วย่อมสร้างที่พึ่งพาทางใจขึ้นมา ชาวพุทธศาสนาก็ต้องสร้างวัด เพื่อให้เกิดรัตนตรัยแก้วสามประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีคำโบราณทางภาษาเหนือกล่าวไว้ว่า “บ้านเมืองใด ได้ยินเสียงฆ้อง เสียงกลอง เสียงมอง(ครกกระเดื่อง)ตำข้าว เสียงตุ๊เจ้าเทศน์ธรรม บ้านนั้นคือบ้านชุ่มเมืองเย็น” หากบ้านเมืองใดไม่มีเสียงทั้งสามสิ่งนี้ถือว่าเป็นบ้านฮ้อน(ร้อน) เมืองฮ้าย(ร้าย) ประชาชนอยู่ไม่เป็นสุข

ชุมชนบ้านแม่หล่ายก็เช่นเดียวกัน หลังจากผู้มีพลังทั้งหลายได้ส่งคนมาบุกเบิกสร้างบ้านแปลงเมืองจนหนาแน่นแล้ว โดยเฉพาะบ้านแม่หล่ายหมู่ที่ ๒ (เดิม) หรือแม่หล่ายกาด มีวัดในรูปของสำนักสงฆ์หลายแห่ง เท่าที่ปรากฏซากให้เห็นก็คือสำนักสงฆ์เหนือ คือ วัดปัจจุบันนี้ขึ้นไปประมาณครึ่งกิโลเมตร(เหนือน้ำ) และอีกแห่งหนึ่งคือที่บ้านใต้ คือ บ้านขุมเหล็ก

สำนักสงฆ์เหนือ เป็นที่ตั้งถาวรของวัดปัจจุบันนี้คำนวณตามอายุของต้นศรีมหาโพธิ์ใหญ่ และต้นตาล ๘ ต้นรอบๆ วัด (ปัจจุบันไม่เหลือให้เห็นแล้ว) คงจะมีมาราวปลายสมัยอยุธยา คือราว พ.ศ. ๒๓๐๐ คงมีพระสงฆ์มาจำพรรษาอยู่ และมีการบูรณะซ่อมแซมหลายครั้งหลายหน

จากหลักฐานที่มีอยู่ที่วัดแม่หล่าย ตำบลแม่หล่าย เป็นจารึกเก่าหนังสือเหนือเขียนด้วยหมึกสีดำ กระดาษสีขาวอยู่ในกรอบไม้สี่เหลี่ยมผืนผ้าขุดเป็นรางลึกลงไปประมาณหนึ่งนิ้วครึ่ง กว้างประมาณแปดนิ้ว ยาวประมาณสิบสองนิ้ว ด้านหน้าปิดด้วยกระจกใสมีรอยแตกเป็นใยแมงมุม กรอบไม้แข็งแรงหนาทนทานคล้ายๆ อ่างหรือกระบม(กัวะข้าวสมัยก่อน) ซึ่งเก็บไว้อย่างดีในห้องของเจ้าอาวาสบนกุฏิ : ถอดความได้ดังนี้

๑๒๓๓ ตัวปีร้วงเม็ด เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ สาธุพระมหาป่า ลุกวัดหลวงเมืองแป้มาตั้งอยู่วัดนี้ ยามเมื่ออายุสาได้ ๑๒ วสา อยู่มารอดได้ ๑๒๔๑ ปี กัดเม้าเดือน ๖ ออก ๑๓ ค่ำ วัน ๗ ปลูกพระวิหาร อยู่มารอดปีร้วงสี เดือน ๙ ออก ๓ ค่ำ วัน ๕ ศักราช ๑๒๔๒ ตั้งก่อพระพุทธรูปเจ้าองค์ใหญ่นี้แล้ว มารอดศักราชขึ้นแถมเป็น ๑๒๔๓ ตัวปีร้วงไส้ เดือน ๗ ออก ๘ ค่ำ วัน ๕ ปากั๋นจะหลองพระวิหาร ปถมมูลลุศรัทธา หมายมีสาธุสีวิไช และเป็นจิรานุปฐาก ชื่อว่าพุทธวงศ์ และสิยมทุกตน หนภาพนอก หมายมี องค์เป็นเจ้าหัวหน้าผู้มีชื่อว่า เทพวงศา เมืองแพร่ และศรัทธาผู้เฒ่าผู้หนุ่มทุกคนได้พากั๋นสร้างพระวิหาร และอุโบสถ พระเจ้าใหญ่พระองค์นี้ไว้ให้เป็นที่สักการะบูชาแก่คน และเทวดาทั้งหลาย ผู้ข้าทั้งหลาย ขอจุ่งหื้อเป็นปัจจัยข้าวห่อ มัคคผล น้ำต๋นตัวผู้ทั้งหลาย หื้อได้เข้าสู่เวียงแก้ว คือ นิปานในภัทรกัปอันนี้แท้ อย่าคลาดคลาแท้เต๊อะ (กรุณาอย่าแก้ไขต้นฉบับเดิมของวัดแม่หล่าย และโปรดรักษาถ้อยคำเดิมไว้ด้วย)

หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งเป็นแท่งหินชนวนขนาดสูง ๓๒ นิ้ว กว้าง ๘ นิ้ว และหนา ๓ นิ้ว ฝังตัวตั้งตรงหน้าฐานชุกชี พระประธานในอุโบสถ ดังนี้ “อุโบสถนี้เดิมพ่อเฒ่าแสนสีขวา และพระศรีวิไชย แสนคำ ได้สร้างขึ้นเมื่อจุลศักราช ๑๒๔๓ ตัวปีร้วงไส้ได้ ๔๙ ปี ต่อมาเมื่อเดือน ๔ เหนือ ออก ๔ ค่ำ ขุนอนุกูลราชกิจ พระศรีวิไชย พร้อมทายกทายิกา ได้ปฏิสังขรขึ้น ขอให้มีอายุ วรรณะ ศุข พะละ เทอญ”

<u>หมายเหตุ</u> : หลักฐานนี้บันทึกด้วยหนังสือไทยภาคกลางเทียบจุลศักราช ๑๒๔๓ เป็นพุทธศักราชตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๔ ต่อมาอีก ๔๙ ปี ได้ปฏิสังขรขึ้นนั้นตรงกับ พ.ศ. ๒๔๗๓

ในหลักฐานฉบับนี้ระบุ พระศรีวิไชยอยู่ ๒ รูป รูปก่อน หมายถึง พระศรีวิไชย(แสนคำ) คงจะเป็นนามของสาธุเจ้าพระมหาป่า ที่ระบุในหลักฐานฉบับก่อน และระบุว่าท่านอายุวสาได้ ๑๒ วสา แปลว่าขณะนั้นท่านอายุได้ ๓๒ ปีแล้ว ฉะนั้นท่านต้องเกิดปี ๒๓๙๒ คำว่า พระมหาป่า นั้น เป็นชื่อใช้เรียกพระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับแต่งตั้งให้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ในเขตภาคเหนือ เช่น ต๋นบุญแห่งล้านนา ผู้สร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ และคำว่า “ศรีวิชัย” ก็คงจะเรียกชื่อหรือตั้งเป็นชื่อพระที่อยู่ในสายนี้ทั้งหมด ในสมัยนั้นพระศรีวิชัย(หมด ศรีขวา)หรือตุ๊ปู่ของวัดแม่หล่ายก็ได้รับชื่อนี้ด้วย

วัดแม่หล่ายมีกำแพงอิฐล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน มีประตูเดินเข้า - ออก ทั้ง ๔ ทิศ มีต้นตาลสูงใหญ่อายุเกิน ๑๐๐ ปีแล้ว เรียงอยู่ในกำแพงด้านทิศตะวันออก ๔ ต้น เรียงแถวอยู่นอกกำแพงด้านหน้า ๓ ต้น และอยู่นอกกำแพงด้านหน้า ๓ ต้น และอยู่นอกกำแพงทิศตะวันตก ๑ ต้น รวม ๘ ต้น ปัจจุบันต้นตาลทั้ง ๘ ต้น ถูกโค่นล้มเนื่องจากมีความสูงอาจเป็นอันตรายต่อบ้านเรือนที่อยู่ใกล้วัดมีการปลูกต้นลิ้นจี่ ๒ ต้น ทดแทนต้นตาลที่ถูกตัด

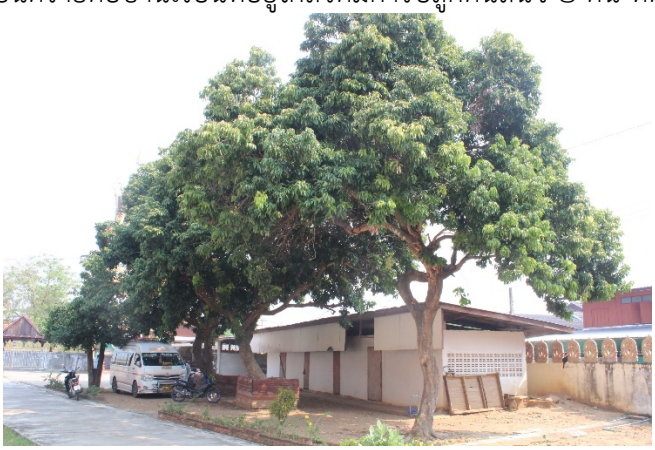

มีสิ่งปลูกสร้างอยู่ในเขตกำแพงหรือเขตวัดอยู่หลายหลังจากประตูกำแพงด้านหลังทิศใต้ ลงสู่ที่ลุ่มมีบ่อน้ำ สวนสัก มีต้นสักหลายต้น และมีผู้ที่มีจิตศรัทธา สร้างห้องน้ำ ห้องส้วมจำนวน ๓ ห้อง เพื่อให้ชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมของวัดได้ในทำกิจธุระส่วนตัว

ในเขตกำแพงจากประตูด้านหลัง ไปสู่มุมกำแพงทิศตะวันตกเฉียงใต้ เลี้ยวขึ้นเหนือตามแนวกำแพงถึงประตูทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของ “โฮง” (กุฏิ) หลังใหญ่ เป็นอาคารไม้ เสาปูน ใต้ถุนสูงรูปตัว “ยู” อาคารหลังใหญ่เป็นอาคารที่ “เจ้าอาวาส” อาศัยอยู่มีห้องโถงโล่งกว้างขวางเป็นที่รับแขก มีห้องกั้นเป็นสัดส่วนอยู่หลายห้อง สำหรับเก็บของ ห้องพระ และห้องนอน พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้มีการรื้อและสร้างกุฏิใหม่แทนหลังเก่า

ถัดขึ้นไปทางทิศตะวันออกของกุฏิเป็นอาคารไม้ทั้งหลัง สร้างเป็นศาลาอยู่ระหว่างกุฏิกับโรงอาหาร เป็นที่รับแขก เป็นที่ทำบุญถวายเครื่องไทยทานและอาหารในวันพระ วันโกน หรือวันเทศกาลสำคัญต่างๆ

ถัดจาก “ศาลาเจ้าอาวาส” ไปทางทิศตะวันออกเป็นศาลาตุ๊ปู่เป็นที่ประดิษฐานรูปปั้นตุ๊ปู่ (ครูบาศรีวิชัย หมดศรีขวา) โดยมีผู้บริจาคทุนทรัพย์สร้าง

จากประตูด้านหน้าเลาะกำแพงไปทางตะวันตกมีต้นมหาโพธิ์ขนาดใหญ่จำนวน ๑ ต้น และมีศาลาการเปรียญเพื่อให้ทำกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญ สร้างเลาะกำแพงด้านตะวันตกไปจนถึงประตูด้านตะวันตก

ตรงกลางของพื้นที่เขตวัดเป็นที่ก่อสร้างวิหารและอุโบสถหันหน้าขึ้นสู่ทิศเหนือตามสมัยนิยม และคตินิยมของการสร้างวัดในยุคนั้น ศิลป์การก่อสร้างเป็นศิลปะของช่างล้านนา เป็นอาคารก่ออิฐก่อปูน พื้นเทด้วยซีเมนต์ เสาวิหารมี ๘ ต้น คือ ๒ แถวๆ ละ ๔ ต้น เสาทำด้วยไม้แก่น ลงชาด ลงรักปิดทองด้วยลายกนกเครือเถาทุกต้น เครือบนก็เป็นไม้หลังคามุงด้วยกระเบื้อง เพดานมุงด้วยกระดานกันความร้อน ฐานชุกชี ลงชาดรักปิดทองลายบัวต่างๆ พระประธานองค์ใหญ่อยู่กลาง พระอันดับ ๒ ข้างซ้ายขวา ด้านขวาของชุกชีเป็นที่ตั้งของธรรมมาศน์โบราณ ตรงธรรม

เทศน์ตรงแท่นที่พระสงฆ์นั่งเทศน์นั้นผนังเจาะหน้าต่างเล็กๆ ไว้เพื่อระบายอากาศ และให้แสงสว่างเรียกหน้าต่างเล็กๆ ว่า “ป่องแมงจ็อน” หน้าต่างมี ๘ ช่อง ด้านหลังมีประตูสำหรับพระสงฆ์เดินเข้า - ออก ด้านหน้าพระพุทธรูปเป็น “แท่นสังฆ์” สำหรับนั่งทำพิธีต่างๆ ของพระสงฆ์ ด้านหน้ามีประตูเข้าออก ๒ ข้าง บานประตูเป็นไม้ไผ่แผ่นหนา ๒ บาน ตกแต่งด้วยลายเครือเถา และเทวดาสวยงามมาก

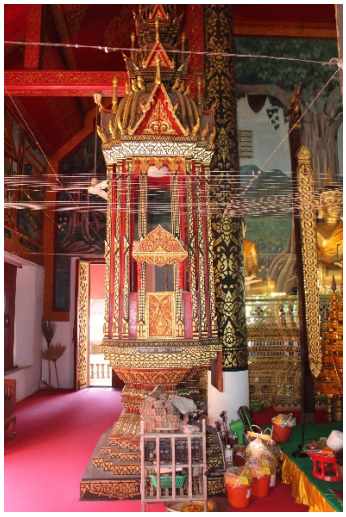

นอกจากนี้ยังมี “ตุงกระด้ง” ฝีมือดีตั้งอยู่หลังชุกชีอีกคู่หนึ่งขนาดกว้างประมาณศอกหนึ่ง สูงราว ๕ เมตร แกะลายนาคเกี้ยวลงชาดรักปิดทองสวยงาม ฝาผนังทั้ง ๓ ด้าน เป็นรูปวาดเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้า และอดีตชาติของพระพุทธเจ้าสวยงามมาก หลังคาประดับด้วย “จอกฟ้า” (ช่อฟ้า) ใบมะกา (ใบระกา) ติดกระจกสี ตรงปากของจอกฟ้าทั้งสองแขวน “มะเน็ง” (กระดิ่ง) ยามลมพัดดัง “กิ้ง-ก้อง” วิเวกวังเวงแท้

สิ่งปลูกสร้างคู่กับพระวิหารคือ อุโบสถ ซึ่งสร้างเสร็จและฉลองในคราวเดียวกัน รอบอุโบสถมี “มะหินสีมา” ฝัง ๘ ทิศ ก่ออิฐถือปูน พื้นซีเมนต์ หลังคามุงกระเบื้อง

อุโบสถเป็นอาคารที่สำคัญในวัดเนื่องจากเป็นสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ทำสังฆกรรมซึ่งแต่เดิมการทำสังฆกรรมสงฆ์จะใช้เพียงพื้นที่โล่งๆ ที่กำหนดขอบเขตพื้นที่สังฆกรรมโดยกำหนดตำแหน่ง “สีมา” เท่านั้น ปัจจุบันมีผู้บวชมากขึ้น อีกทั้งภายในพระอุโบสถมักประดิษฐานพระประธานที่เป็นกระพุทธรูปองค์สำคัญๆ ทำให้มีผู้มาสักการะบูชาและร่วมทำบุญเป็นจำนวนมาก พระอุโบสถจึงถูกสร้างขึ้นเป็นอาคารถาวร และมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม

พัทธสีมา (มะหินสีมา) คือ เขตที่พระสงฆ์กำหนดครอง โดยที่การกำหนดเขตสีมาต้องมีเครื่องหมายที่จะให้บุคคลทั่วไปหรือผู้ที่เข้าประชุมได้รับรู้ทั่วกัน กระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาต ๘ ชนิด คือ ภูเขา ศิลา ไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ และสระน้ำ วัดแม่หล่ายใช่ศิลา(มะหินสีมา) เป็นเขตที่กำหนดขึ้น

คำว่า พัทธ แปลว่า ผูก ต่อเนื่อง

คำว่า สีมา แปลว่า เขต แดน

ใบสีมา(มะหินสีมา) หมายความว่า แผ่นหินที่ทำเป็นเครื่องหมายบอกเขตพระอุโบสถหรือเขตวัดฝังดินเอาไว้รอบโบสถ์ ๘ จุด มีความหมายของที่ประชุมสงฆ์ที่มีข้อวัตรในการปฏิบัติให้พ้นทุกข์ในมรรค ๘ เป็นสำคัญ

วัดแม่หล่ายได้รับการดูแลบูรณะซ่อมแซมจากศรัทธาบ้านแม่หล่ายและชุมใกล้เคียง มีเจ้าอาวาส และพระลูกศิษย์วัดดูแลเอาใจใส่จนสะอาดเป็นที่ประทับใจต่อคนทั่วไป

เจ้าอาวาสวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งหมด จำนวน ๘ รูป ดังนี้

๑. พระศรีวิไชย แสนคำ (มหาป่า)
๒. พระศรีวิไชย ศิริชญโต (หมด ศรีขวา)
๓. พระอธิการยศ อุตตโม
๔. พระอินตา ชนติโก
๕. พระบุญศรี สุทธิตจิตโต
๖. พระอธิการประยงค์ จิตปุญโญ
๗. พระอธิการประทีป จันทสาโร
๘. พระเด่น วรธมฺโม (อนุภาพ)
๙. พระอธิการวิชาญ ปภัสสโร

ประวัติเจ้าอาวาสวัดแม่หล่าย ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๑. นาม ..	พระวิชาญ ปภัสสโร อายุ ๔๐ พรรษา ๕ หมู่โลหิต บี ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดแม่หล่าย
๒. สถานะเดิม ..	วิชาญ นามสกุล บุตรปัญญา บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๖ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
๓. สังกัดวัด	แม่หล่าย เลขที่ ๑ หมู่ ๗ บ้านแม่หล่าย ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ รหัสไปรษณีย์ ๕๔๐๐๐
๔. โทรศัพท์	๐-๕๔๖๔-๖๑๖๖ มือถือ ๐๘-๙๖๓๑-๘๗๙๙
๕. วัน/เดือน/ปีเกิด	วังอังคาร ที่ ๒๗ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐
๖. บรรพชา	เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ณ พัทธสีมาวัดสันหนองบัว ตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย พระอุปัชฌาย์ พระครูขันติรัตนโนบล วัดสันหนองบัว
๗. อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ณ พัทธสีมาวัดสันหนองบัว ตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย พระอุปัชฌาย์ พระครูขันติรัตนโนบล วัดสันหนองบัว
๘. วิทยฐานะ	
สามัญ	ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนร้องกวางอนุสรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗
นักธรรม	สอบไล่ได้ นธ ชั้นตรี จาก วัดแม่คำมีตำหนักธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘
๙. ตำแหน่ง	รักษาการเจ้าอาวาส วัดแม่หล่าย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วัดแม่หล่าย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐

วัดบุญเจริญ

วัดบุญเจริญ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๗ บ้านบุญเจริญ หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับพระราชทานวิสูงสีมา เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๗ เขตวิสูงคามสีมากว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร และประกอบพิธีผูกพัทธสีมาในปีเดียวกัน ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๓ งาน มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนดและมีที่ธรณีสงฆ์อีก ๑ แปลง เป็นโฉนดเช่นกัน

เขตติดต่อ

ทิศตะวันออก - ติดถนนหมู่บ้าน

ทิศเหนือ – ติดลำน้ำแม่หล่าย

ทิศใต้ - ติดถนนหมู่บ้าน

ทิศตะวันตก - ติดถนนหมู่บ้าน

ลำดับเจ้าอาวาส

๑. หลวงปู่กัณฑะวิชัย

๒. พระอธิการวงศ์ ฐานวโร พ.ศ. ๒๔๙๓

๓. พระอธิการเถลิง กิตติวณฺโณ พ.ศ. ๒๕๑๔

๔. พระอธิการสมบูรณ์ สนฺตจิตฺโต พ.ศ. ๒๕๓๕

แต่เดิมไม่มีใครทราบปี พ.ศ. ที่ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ มีเพียงการเล่าขานกันว่าเดิมนางวันเหลียว สาเหตุนี้สืบเนื่องมาจากมีสมัยก่อนมีการค้าขายเขาเดินทางเรือ ดังนั้นคนส่วนใหญ่เวลาพายเรือผ่านไปมา เขาจะเหลียวมองดูว่าวัดนี้สวยดี โดยสมัยนั้นหลวงปู่กันทวิชัยเป็นเจ้าอาวาสและครูบาวงศ์เป็นรองเจ้าอาวาส พระ ๒ รูปเป็นพี่น้องกันมีสามเณรหลายรูป อยู่มาไม่นานวัดนางเหลียวก็ถูกแม่น้ำกัดเซาะจนตลิ่งพัง ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางศาสนาได้ เลยรื้อถอนมาสร้างใหม่ในปัจจุบัน พ.ศ. ๒๔๔๕ มีการสร้างกุฏิหลังแรก มีเนื้อที่ ๔ ไร่ สร้างด้วยหลังคามุงหญ้าคา ต่อมาได้สร้างวิหารด้วยอิฐปูนครึ่งไม้หลังคามุงด้วยดินขอ แล้วเกณฑ์ชาวบ้านสร้างกำแพงจนเสร็จ ท่านหลวงปู่ก็เลยเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดปากหล่าย” ต่อมาครูบาวงศ์ก็ย้ายไปอยู่วัดบ้านหวด อ.งาว จ.ลำปาง จนถึงมรณภาพที่นั่น ต่อมาไม่นานหลวงปู่กันทะวิชัยก็มรณะภาพที่วัดปากหล่าย จึงแต่งตั้งหลวงปู่ตั๋นเป็นเจ้าอาวาสแทน เมื่อกุฏิชำรุดท่านก็สร้างหลังใหม่แทน และท่านก็ลาสิกขาไป จึงแต่งตั้งเจ้าอาวาสขึ้นมาแทนใหม่ คือ พระแก้ว ต่อมาก็ลาสิกขาอีก จนเมื่อถึง พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้แต่งตั้ง พระอธิการวงศ์ ฐานวโร เป็นเจ้าอาวาส โดยมีพ่อหนานหลวงแก้ว ขอบุญนาคเป็นมัฆทายก ได้ปรึกษาคณะกรรมการ ขอเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดบุญเจริญ” ก็ได้ลาสิกขา โดยพระเสงี่ยมขึ้นรักษาการแทนก็ลาสิกขาไป เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๔ ทางวัดได้รับพระราชทานวิสงคามสีมาแล้วมีพระประดิษฐ์ พุธาโร รักษาการแทนเจ้าอาวาสก็ลาสิกขาไป แล้วก็แต่งตั้งพระอธิการสมบูรณ์ สันตะจิตโต พ.ศ.๒๕๓๖ ได้สร้างศาลาการเปรียญแล้วสร้างถนนเข้าวัด สร้างหอระฆัง ต่อมาก็ได้สร้างซุ้มประตู พ.ศ. ๒๕๔๗ ท่านก็ได้เลื่อนสมณะศักดิ์เป็น พระครูสุนทรพัฒนาคม เจ้าอาวาสปัจจุบัน

วัดกาซ้องเหนือ

วัดกาซ้องเหนือ ตั้งอยู่เลขที่ ๓๗ หมู่ที่ ๓ (บ้านแม่หล่ายกาซ้อง) ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย ได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๘ เมตร ยาว ๔๐ เมตร ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๒ ไร่ ๕ ตารางวา มีเอกสิทธิ์โฉนดเลขที่ ๑๘๗๐๔

เขตติดต่อของวัด(อุโบสถ)

ทิศเหนือ ติดกับ ถนนสาธารณะในหมู่บ้าน

ทิศใต้ ติดกับ ถนนสาธารณะในหมู่บ้าน

ทิศตะวันออก ติดกับ ถนนสาธารณะในหมู่บ้าน

ทิศตะวันตก ติดกับ ถนนสาธารณะในหมู่บ้าน

สิ่งปลูกสร้างภายในวัดประกอบด้วย

อุโบสถ ๑ หลัง

กุฏิ ๒ หลัง

ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง

ศาลาเก็บของ ๑ หลัง (ปัจจุบันเป็นที่การสภาวัฒนธรรม ตำบลแม่หล่าย)

หอฉันท์ ๑ หลัง

หอระฆัง ๑ หลัง

แต่เดิมในอดีตบริเวณวัดกาซ้องเหนือเป็นที่รกร้างว่างเปล่า และบริเวณใกล้ๆกับนี้ก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้นานาชนิด และอยู่ใกล้กับลำน้ำแม่หล่าย (ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า ปง หรือ โปง) ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ เดือนสิงหาคม (ปีชวด) ก็ได้มีหลวงปู่นาระต๊ะ และชาวบ้านหนองร่องอ้อซึ่งเป็นบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านกาซ้องใต้ ได้อพยพมาหากิน ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มชาวบ้านกาซ้องใต้ก็ได้ติดตามมาด้วย พอมาถึงบริเวณที่ใกล้กับลำน้ำแม่หล่าย ก็เห็นว่าที่ตรงนั้นอยู่ติดกับลำน้ำที่อุดมสมบูรณ์มีผักมีปลา และร่มรื่นดี จึงพากันปลูกสร้างบ้านสร้างเรือนอยู่ที่นั่น แล้วเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านแม่หล่ายกาซ้อง” ชาวบ้านได้อาศัยอยู่ด้วยกันด้วยความร่มเย็นผาสุก หลวงปู่นาระต๊ะ ก็ได้พาชาวบ้านสร้างวัดขึ้นมา เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาของชาวบ้านที่นับถือกันทุกคน และให้ชื่อวัดว่า “วัดแม่หล่ายกาซ้อง” ขณะนั้นเจ้าคณะจังหวัดแพร่ คือ เจ้าคุณอุบาลี ได้เปลี่ยนชื่อวัดแม่หล่ายกาซ้องมาเป็นวัดแม่หล่ายกาซ้องเหนือ สาเหตุการเปลี่ยนชื่อวัดเพราะชาวบ้านนี้แยกมาจากคนในหมู่บ้านกาซ้องใต้ ได้มาตั้งหมู่บ้านและวัดใหม่ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือจนถึงปัจจุบัน

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๔๗๑-๒๕๕๘) มีเจ้าอาวาสกาซ้องเหนือ ดังนี้

๑. หลวงปู่ครูนาระต๊ะ ผู้สร้างวัด (มรณภาพ)

๒. พระอธิการหน่อ (มรณภาพ)

๓. พระอธิการแก้ว (มรณภาพ)

๔. พระอธิการอุทธิยะ(พ่อหนานวรรณะ) (ลาสิกขา)

๕. พระอธิการแต๋ม กรุงศรี (ลาสิกขา)

๖. พระอธิการคันธะ ดวงต๊ะ (ลาสิกขา)

๗. พระอธิการขาว อินทโร สมบุตร (มรณภาพ)

๘. พระอธิการเสาร์ คนทสโร เต่าทอง (ลาสิกขา)

๙. พระครูสังวรสีลวิมล จิตตสํวโร (ตุ๊ลุงลือ น้ำหล่าย) (มรณภาพ) พ.ศ.๒๔๙๑-๒๕๓๗ = ๔๘ พรรษา

๑๐. พระอธิการวิญญา ยโสธโร (พระวิญญา ป่วงเหมือง) (ลาสิกขา) พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๘

๑๑. พระอธิการน้อย วรปัญโญ (พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๘)

ประวัติครูบาศรีวิชัย(หมด ศรีขวา) ตุ๊ปู่

ตามหลักฐานที่ปรากฏในวัดแม่หล่ายระบุว่าพระศรีวิชัยมีอยู่ ๒ รูป รูปก่อน หมายถึง พระศรีวิชัย (แสนคำ) คงจะเป็นนามของสาธุเจ้าพระมหาป่า (คำว่าพระมหาป่าเป็นชื่อใช้เรียกพระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาลักทธิลังกาวงศ์ในเขตภาคเหนือ)

คำว่า ศรีวิชัย เป็นชื่อที่ใช้เรียก หรือตั้งเป็นชื่อพระเป็นต๋นบุญแห่งล้านนา

ครูบาศรีวิชัย (หมด ศรีขวา) ตุ๊ปู่ เป็นลูกชายคนสุดท้องของพ่อเฒ่า ท้าวศรีขวา(วัน) ก็คือพ่อแสน สีขวา กับแม่เฒ่าคำปุ้น เกิด พ.ศ. ๒๔๒๔ และเมื่อปี ๒๔๒๔ มีการฉลองวัดแม่หล่ายที่สร้างเสร็จ ในครั้งนี้มีพระเณรมาบวชกันหลายรูป ตุ๊ปู่ (ครูบาศรีวิชัย หมด ศรีขวา) มีอายุครบ ๑๐ ปี ได้บวชเณรร่วมกับพี่ชาย ๒ คน แต่พี่ชายทั้งสองได้ลาสิกขาไปก่อนคงเหลือสามเณร หมด ศรีขวา อยู่ศึกษาเล่าเรียนต่อหลังจากสามเณรหมด ศรีขวา อายุครบ ๒๐ ปีแล้วก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีพระมหาป่า แสนคำ เป็นพระอุปชฌาย์ เมื่อพระภิกษุ หมด ศรีขวา มีพรรษาเกินกว่าสิบพรรษาเป็นพระเถระทางฝ่ายสงฆ์ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดแม่หล่ายในปี ๒๔๕๐ พระมหาป่า แสนคำ ก็เดินทางกลับไปจำพรรษาที่วัดหลวงในเวียงตามเดิม

“ตุ๊ปู่” ศรีวิชัย (หมด ศรีขวา) เป็นหมอแผนโบราณมีความรู้ในทาง “ฮมยา” สมุนไพรประเภทยาลม ยาปิ ยาลูกกลอน แก้สารพัดโรค เก็บใส่ขวด ใส่โหลแก้ว ตั้งเรียงไว้ริมฝาบนกุฏิมากมาย ใครเจ็บป่วยก็มาขอยาตุ๊ปู่กินไม่กี่วันก็หาย บางรายก็เอาขวดน้ำมาขอเอาน้ำมนต์ไปกิน นอกจากนี้ยังมีความรู้ด้านตอ่กระดูก เสริมกระดูก จัดกระดูเข้าเฝือกอ่อน เฝือกแข็ง ทำราวคู่ฝึกเดินเหล่านี้ตุ๊ปู่มีความชำนาญ ตลอดจนทำน้ำมนต์ น้ำมันงาเสกประคบ ทานวด เคาะด้วยค้อนสำลี ประคบด้วยน้ำอุ่นน้ำเย็นสลับกันควบคู่กันไปอีกด้วยจนเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว

ตุ๊ปู่เป็นพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ไม่ได้สะสมทรัพย์สมบัติใดๆ ไว้เลย เพราะท่านบวชเณรตั้งแต่อายุสิบขวบ และครองผ้าเหลืองในสมณเพศตลอดอายุขัยของท่าน นอกจากไม่ได้สะสมทรัพย์สมบัติแล้วก็ไม่เคยสร้างเครื่องรางของขลังใดๆ ไว้เลย

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ มีลูกศิษย์ของท่านหลายคนได้สร้างเหรียญปั้มพิมพ์รูปไข่ หูในตัว เนื้อทองแดง รมดำกับไม่รมดำ ด้านหน้าเป็นรูปครึ่งขององค์ตุ๊ปู่ ครองจีวรห่มคลุม ข้างล่างเขียนข้อความว่าหลวงพ่อศรีวิจัย ด้านหลังเป็นยันต์หัวใจ พระไตรปิฎกเขียนหนังสือเหนือ ๕ ตัว คือ “อะ สิ วิ สุ อะ” และมีข้อความเขียนว่า วัดแม่หล่าย เป็นเหรียญที่มีอนุภาพมาก ทั้งโชคลาภ เมตตา มหานิยม

ตุ๊ปู่ (หมด ศรีขวา) ท่านมรณภาพในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ รวมอายุได้ ๗๙ ปี ๕๙ พรรษา

อ้ายหวันเฒ่า

อ้ายหวันเฒ่า หรือ อ้ายหวันยักษ์ เป็นใคร ทำไมชาวบ้านแม่หล่าย จึงรู้จักตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๘๓ – ๒๔๘๔ ตรงผนังหน้าอุโบสถด้านขวา คือทางทิศตะวันออก มีรูปวาดด้วยสีน้ำมันของชายผู้หนึ่ง สูงประมาณ ๑๗๐ – ๑๘๐ ซม. ยืนถือปืนจังก้าอยู่ ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยนั้นเล่าว่านั่นคือรูป “อ้ายหวันเฒ่า” จอมโจรลือชื่อของจังหวัดแพร่ สมัยราว พ.ศ. ๒๔๕๐ – ๒๔๕๒ สมัยปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ บ้านเรียกชื่อโจรผู้นี้ว่า “ไอ้หวันยักษ์” เรื่องราวเป็นอย่างไร ว่ารูปวาดของไอ้หวันยักษ์จึงมาอยู่ที่หน้าอุโบสถนี้ ยังหาคำตอบที่ชัดเจนไม่ได้ แต่เรื่องราวของจอมโจรไอ้หวันยักษ์หรือ “อ้ายหวันเฒ่า” พอมีเค้าโครงดังนี้

อ้ายหวันเฒ่าเป็นคนในเวียง เกิดที่บ้านใหม่ใกล้กับสามแยกปากทางเข้าบ้านนาแหลม รับราชการเป็นตำรวจกองเมือง ตอนหลังทะเลาะกับเจ้านายยศร้อยตำรวจตรี และได้ฆ่านายตำรวจคนนี้ตาย นายหวันจึงยึดเอาปืนของเจ้านายมาได้กระบอกหนึ่ง หนีออกมาเป็นโจร มีสมัครพรรคพวกมาก มีอิทธิพลอยู่ในเขตบ้านนาแหลม เหมืองหม้อ บ้านถิ่น น้ำชำ แม่หล่าย ขึ้นไปถึงหมู่บ้านแม่คำมี บ้านแม่ยาง ฯลฯ เขตอำเภอเมืองทั้งสิ้น

นายหวันมีญาติสนิทคนหนึ่งในบ้านแม่หล่าย บ้านติดอยู่กับวัดแม่หล่ายทางทิศตะวันออก ชาวบ้านเรียกว่า “ไอ้หวันน้อย” และ ไอ้หวันน้อยก็กลายเป็นสมุนมือขวาของอ้ายหวันเฒ่าร่วมกับพรรคพวกอีกราวสิบคนออกปล้นจี้ อาละวาดในเขตหมู่บ้านต่างๆ ก่อนที่จะออกไปปล้นจี้จะมีการตีฆ้องตีกลองรัวเป็นสัญลักษณ์ทุกครั้งไป เนื่องจากว่านายหวันเฒ่าเป็นคนรูปร่างสูง ผิวขาว ผมดกดำหวีเรียบ เป็นคนรูปหล่อ ไม่ว่าลูกเมียใครหากนายหวันเฒ่าต้องการก็จะตกเป็นเมียของเขา เหตุเพราะนายหวันเฒ่ามีญาติสนิทอยู่ข้างวัดแม่หล่าย จึงยึดเอาวัดแม่หล่ายโดยเฉพาะในอุโบสถเป็นที่หลับนอนเป็นประจำ

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ตามหนังสือชีวประวัติขุนอนุกูลราชกิจ (เมือง ชมพูมิ่ง) หน้า ๒๓ ได้กล่าวถึง “พระยานาถ” อดีตผู้บังคับการตำรวจจังหวัดแพร่ ในเรื่องการสร้างฝายแม่หล่าย กล่าวว่า พระยานาถคนนี้แหละ เป็นคู่ปรับขับเคี่ยวกับอ้ายหวันเฒ่าอย่างหนัก และมีการยิงต่อสู้กันที่บ้านนาแหลม อ้ายหวันเฒ่าได้รับบาดเจ็บถูยิงที่หัวเข่า ลูกน้องพาหนีไปกบดานอยู่ในหมู่บ้านใกล้วัด ตุ๊ปู่ครูบาศรีวิชัยหมดก็ได้ดูแลรักษาจนเกือบหาย นายหวันเฒ่าก็เดินทางไปบ้านนาแหลม และถูกยิงอีกครั้งจนทนพิษบาดแผลไม่ไหว เสียชีวิตลงในหมู่บ้านนาแหลม ศพของนายหวันเฒ่าถูกแห่ประจานรอบๆ ในเวียง และถูกตัดหัวเสียบประจาน

ที่ว่ารูปวาดของอ้ายหวันเฒ่าที่ปรากฏบนผนังหน้าอุโบสถวัดแม่หล่ายนั้นมาอย่างไร ใครเป็นคนวาด และวาดด้วยเหตุใด วาดเมื่อไหร่ ก็คงหาคำอธิบาย และคำตอบที่ชัดเจนได้ยาก เพราะตอนเป็นเด็กๆ พวกผู้ใหญ่เขาเล่ากันว่าผีของไอ้หวันยักษ์นั้นดุ พวกเด็กๆ กลัวมากไม่กล้าเดินไปทางนั้นคนเดียว แต่ถึงอย่างไรรูปวาดเหล่านั้น ขณะนี้ได้ลบเลือนหายไปโดยสิ้นเชิง คงเหลือแต่อดีตที่เล่าขานกันมา ปัจจุบันเด็กๆ คงจะไม่รู้จักไอ้หวันเฒ่าอีก เพราะไม่มีใครที่จะจดจำอดีตที่ผ่านมาอีกแล้ว คงเหลือแต่ความทรงจำของคนรุ่นเก่าๆ เท่านั้น

เจ้าพ่อขุมเหล็ก หรือเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก

ดงขุมเหล็กตั้งอยู่ในเขตแม่หล่าย หมู่ที่ ๒ เป็นป่าดงดิบมืดครึ้มด้วยต้นตะเคียนทอง ต้นยาง และไม้อื่นๆ โดยเฉพาะต้น “ตูมกามแดง” หรือ “ต้นมะตึ่ง” ภาคกลางเรียกว่า “ต้นแสลงโทน” “แสลงใจ” หรือ พญามือเหล็ก เป็นต้นไม้ที่มีสารพิษเป็นยาเบื่อ หมอแผนไทยจะนำมาใช้เป็นเชื้อกระสายทำเป็นยาแก้ ยากัน ยาอายุวัฒนะ หรือยาระบายอื่นๆ ได้มากมาย

ดงขุมเหล็ก มีเจ้าพ่อคุ้มครองอยู่เรียกว่า “เจ้าพ่อขุมเหล็ก” หรือเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก หรือเจ้าปู่ข้อมือเหล็ก จะมีหอผีอยู่ตรงปากทางเข้าดง มีแม่แดงผู้เฒ่าผู้แก่หมู่ที่ ๒ เป็นย่าที่นั่ง หลังสงกรานต์ทุกปีจะมีการเลี้ยงผี หรือเจ้าปู่ข้อมือเหล็กกันเป็นประจำ ปัจจุบันชาวบ้านหมู่ที่ ๒ จะรวมตัวกัน โดยการนำของผู้นำชุมชนร่วมสืบทอดการจัดงานเรียกว่า “ไหว้สาเจ้าปู่ข้อมือเหล็ก” เป็นประจำทุกปี โดยมีย่าที่นั่งสืบทอดต่อๆ กันมาชาวบ้านจะนำไก่ต้ม ไข่ต้ม มะพร้าว ผลไม้ เหล้าขาว ขนมหวานต่างๆ มาถวายเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชนและร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ บางครั้งชาวบ้านจะมาบนบานสานกล่าวในเรื่องการคัดเลือกทหารเกณฑ์ การสอบคัดเลือกแข่งขันงานราชการของบุตรหลาน ทั้งนี้เรื่องราวทั้งหมดจะเป็นอันเดียวกับเจ้าพ่อพญาข้อมือเหล็กแห่งลุ่มน้ำวังหรือไม่ ไม่มีหลักฐานแน่ชัด ต้องให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลังลองสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมเรื่อเล่าประวัติในอดีตจะดีมาก

ฝายบ้านแม่หล่าย

ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐) หน้า ๓๐๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีลายพระหัตถ์ถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ดังนี้

๑. ตรา จปร.

๒. แผนที่ลำห้วย

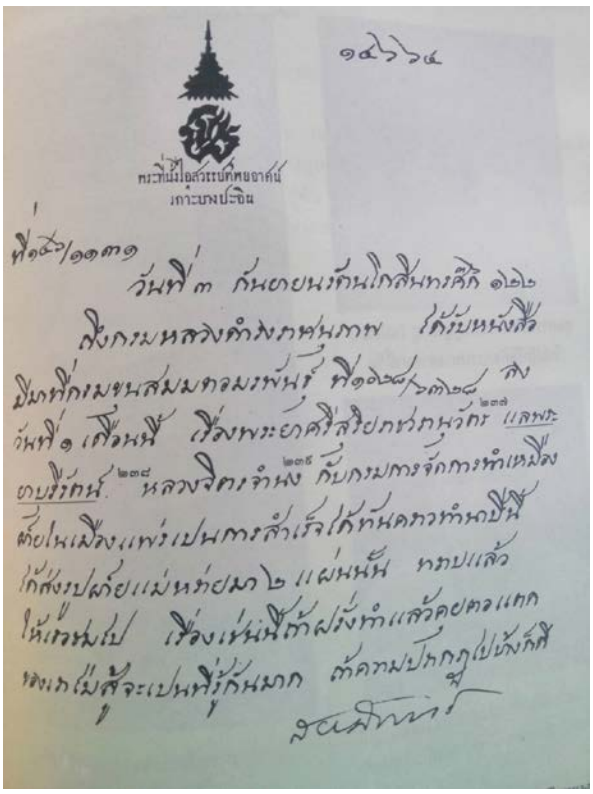

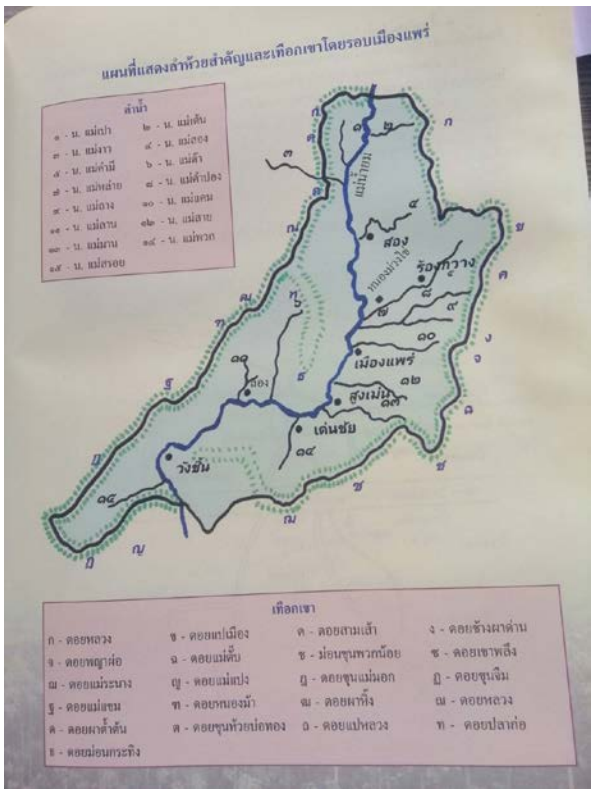

น้ำแม่หล่าย เกิดจากน้ำแม่ถาง และแม่คำปองจากดอยช้างผาด่าน และเทือกเขาทางตะวันออกไหลมารวมกันที่บ้านเวียง อำเภอร้องกวาง เกิดเป็นน้ำแม่หล่าย ไหลลงสู่แม่น้ำยม ที่ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ หนังสือแจกในงานศพ กำหนดการฌาปนกิจศพขุนอนุกูลราชกิจ (เมือง ชมพูมิ่ง) ณ เมรุตำบลแม่หล่าย อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เดือนมีนาคม ๒๔๙๕ หน้า ๒๑ – ๒๘ ได้กล่าวถึงการทำเหมืองฝายแม่หล่าย ขอตัดความบางตอนดังนี้

“ฝายแม่หล่าย” มีผู้คิดสร้างมาหลายครั้งแต่ต้องประสบความล้มเหลว เพราะมีอุปสรรค ดังนี้

รายแรก คือ ห้างบุญเย็น(บริษัทกิมเซ็งหลี) ได้ใช้ไม้ซุงกั้นแม่น้ำ ดิน และทรายถมแต่พอถึงฤดูน้ำหลากก็พังทลายใช้การไม่ได้

รายที่สอง คือ พระยาบุรีรัตน์ (เจ้าพ่อปุรี) ผู้เป็นเจ้า และมหาเศรษฐีแห่งจังหวัดในสมัยนั้นก็ได้จัดทำขึ้นอีกโดยวิธีคล้ายคลึงกับห้างบุญเย็นแต่ทำแข็งแรง แน่นหนากว่า และใช้ช้างขึ้นเหยียบบนหลังฝายเพื่อให้แน่น แต่ในที่สุดก็พังลงอีก

รายที่สาม คือ พระยานาถ อดีตผู้บังคับการตำรวจจังหวัดแพร่ได้เกณฑ์คนจัดทำอีกครั้ง และทำให้แข็งแรงขึ้นไปอีก แต่ก็ประสบความล้มเหลวเช่นเคย

รายสุดท้ายชาวบ้านได้เชิญนายคำตัน(ลาวจากหลวงพระบาง) นายคำตันเกิดราว พ.ศ. ๒๔๑๕ ที่บ้านสวนเขื่อนเหมืองหม้อ(สมัยนั้นเขาเรียกกันอย่างนั้น) อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ บรรพบุรุษของนายคำตันมากจากล้านช้างราชอาณาจักรลาวนายคำตันได้บวชเรียนอยู่หลายปีมีความรู้ความชำนาญทางช่างไม้ช่างเหล็กเป็นอย่างดีเคยช่วยงานการสร้างฝายมาหลายแห่ง เช่น ฝายแม่แคม ฝายสวนเขื่อน ฯลฯ ตอนหลังได้รับการติดต่อให้มาซ่อมแซมบูรณะฝาย

แม่หล่ายหลายครั้ง เนื่องจากลำน้ำแม่หล่ายไหลเชี่ยว กระแสน้ำแรงทำให้ฝายพังอยู่เป็นประจำ

ต่อมาจนกระทั่ง ปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ชาวบ้านแม่หล่ายมี นายอินทร์ หล่ายศรี นายไหล เดชอุปการ ขุนจำนง เดชอุปการ กำนันไหว (กำนันแม่คำมี) และนายใจมา กันนะลัย(กะนะลัย) ได้พร้อมใจกันให้ขุนอนุกูลราชกิจ(เมือง ชมพูมิ่ง) มาเป็นหัวหน้าทำฝายแม่หล่ายอีกครั้ง แล้วก็มีอุปสรรคหลายครั้งเนื่องจากลำน้ำแม่หล่ายไหลเชี่ยว กระแสน้ำแรงทำให้ฝายพังทุกครั้งในฤดูน้ำหลาก

ชาวบ้านแม่หล่ายได้มีความเห็นร่วมกันว่าฝายแห่งนี้ควรจะมีเจ้าที่เจ้าทางปกปักษ์รักษา จึงมอบหมายให้นายตั๋น สวนใหญ่ นายอินทร์ หล่ายศรี พ่อเจ้าหนานเขียว วงศ์เมืองแก่น พ่อหนานคำน้อย อินทรีย์ แม่เขียวกับแม่จันทร์เป็ง (ลูกสาวพ่อคำตั๋น-แม่เขียว) เดินทางไปอัญเชิญเจ้าพ่อล้านช้าง ประเทศลาว ซึ่งเป็นบ้านพี่เมืองน้อง เป็นบรรพบุรุษของตระกูลของคนบ้านแม่หล่ายหลายตระกูล แต่การไปคราวนั้นไม่ได้เจ้าพ่อล้านช้างภาคใหญ่มา แต่ได้เจ้าพ่อภาคเล็กมาคือ เจ้าพ่อช้างแดง เจ้าพ่อทั้งสองเลือกเอาแม่จันทร์เป็น “ย่าที่นั่ง - นางทรง เอาแม่เขียวเป็น เจ้าจ้ำ-ปั้นวี”

เมื่อกลับมาถึงบ้านแม่หล่ายก็สร้างหอขึ้นสองแห่ง คือ ที่หน้าฝายแห่งหนึ่งเป็นของเจ้าพ่อแสนช้างทำหน้าที่ปกปักษ์รักษาฝาย อีกแห่งหนึ่งเป็นศาลของเจ้าพ่อช้างแดง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตบ้านของแม่จันทร์เป็ง มีหน้าที่ปกปักษ์รักษาคนในหมู่บ้าน ส่วนเครื่องเซ่นประจำปีนั้นมีหมากพลู กล้วย อ้อย ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน ส่วนอาหารนั้นเจ้าพ่อแสนช้างกิน “ฝักเขา” คือ เนื้อควาย ส่วนเจ้าพ่อช้างแดงนั้นกิน “แมงย้องแย้ง” คือ ไก่เหล้าขาว

เมื่อมีฝายก็มีคลองส่งน้ำ คลองส่งน้ำที่ต่อจากอ่างหน้าฝายนั้นเรียกว่า “เลาเหมือง” เป็นเหมืองใหญ่ กว้างลึก จนถึง “แต” หรือ “พนัง” แบ่งน้ำลงสู่เหมืองซอย มีเหมืองซอยใหญ่อยู่ ๕ เหมือง เหมืองซอยเล็กอยู่หนึ่งเหมือง เรียกว่า “เหมืองฟู” เรียงลำดับจากเหนือสู่ใต้ดังนี้

๑. เหมืองปู่จำ ไหลจากพนังเลาะตีนแพะผ่านทิศเหนือของบ้านหัวทุ่ง(หัวโต้ง) ลอดถนนสายแพร่-น่าน ไหลเข้าไปเลี้ยงนาในตบ้านแม่คำมีต้นม่วง แม่คำมีวังช้าง ยาวประมาณ ๓ กิโลเมตร

๒. เหมืองสันหม่านะ ไหลจากพนังผ่านทุ่ง “โขเหล” ลอดถนนลายแพร่-น่าน ทางทิศใต้ของบ้านหัวทุ่งผ่าน “ทุ่งใน” ไปสิ้นสดที่นาบ้านแม่คำมีสันป่าสัก ยาวประมาณ ๓ กิโลเมตร

๓. เหมืองหลวง ถือเป็นเหมืองกลางไหลผ่านทุ่ง “โขเหล” ลอดถนนสายแพร่-น่าน ผ่านทุ่งในไปสุดเขตนาของบ้านแม่คำมีสันป่าสักบริเวณใต้ “สันปูเลย” ยาวประมาณ ๓.๕ กิโลเมตร

๔. เหมืองสันป่าค่า ไหลผ่านทุ่ง “โขเหล” ผ่าน “เหล่าทุ่งโฮ้ง” ผ่านเหนือโรงน้ำแข็งเก่า ลอดถนนสายแพร่-น่าน ผ่านทุ่งใน “ทุ่งใต้” ยาว ๓ กิโลเมตร

๕. เหมืองพ่อเลี้ยงเมือง ไหลผ่านทุ่งข้าวคอ ทุ่ง “โขเหล” ผ่านนาล้องยาวประมาณ ๔ กิโลเมตร

๖. เหมืองฟู คือเหมืองเล็กๆยาวประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร

ฝายแม่หล่ายเลี้ยงนาในเขต ๒ ตำบล คือ ตำบลแม่หล่ายเกือบทั้งหมดและแม่คำมีต้นม่วง แม่คำมีวังช้างแล้วแม่คำมีสันป่าสัก พื้นที่นาเลี้ยงน้ำประมาณ ๒๕๐๐ ไร่ อยู่ทางทิศตะวันออกของถนนสายแพร่-น่าน ประมาณ ๕๐๐ไร่ ส่วนทางทิศตะวันตกของถนนสายแพร่-น่าน ประมาณ ๒๐๐๐ ไร่

* ปัจจุบันจำนวนพื้นที่นาอาจขาดหายไปบ้าง เนื่องจากมีถนนยันตรกิจโกศลทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ เป็นสายหนึ่งของทางหลวงเอเชียสาย ๑๓ ตัดผ่าน

ฐานข้อมูลภูมิปัญญา

๑. <u>ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น</u>

<u>กลุ่มอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมล้านนา (ต๋าแหลวหลวง)</u>

เจ้าของภูมิปัญญา

๑. ด.ต.ทำนอง วงศ์พุฒ	ประธานกรรมการ	หมู่ที่ ๖
๒. นายถวิล แสงเก่ง	รองประธาน	หมู่ที่ ๖
๓. นายยุทธนา นามสอน	เลขานุการ	หมู่ที่ ๒
๔. นายศรีวงค์ สุขทรัพย์	รองเลขานุการ	หมู่ที่ ๕
๕. นายสมเกียรติ ถิ่นถา	เหรัญญิก	หมู่ที่ ๖

ความเป็นมา

กลุ่มอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมล้านนา(ต๋าแหลวหลวง) ตำบลแม่หล่าย ซึ่งเป็นประเพณีสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษมานานมากแล้ว แต่ก่อนนั้นคนรุ่นก่อนๆ ถ้ามีงานศพก่อนวันสภาปนกิจ ๑ วัน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “วันดา” (สล่า) จะมาร่วมช่วยกันทำปราสาท เรือนทาน ดอกไม้ และดอกสายต่างๆ ตอนนั้น (สล่า) ยังมีมากอยู่ แต่หลังๆ มาช่าง(สล่า) ตายไปก็ไม่มีใครสืบต่อตรงนี้ และเชื่อกันว่าคนที่มาเป็นช่าง(สล่า) ต้องมีการขึ้นครูก็เลยทำให้ไม่ค่อยมีคนมาเป็นช่าง(สล่า) ผลสุดท้ายประเพณีตรงนี้ก็มีบางอย่างขาดหายไป *ตรงนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของ “กลุ่มต๋าแหลวหลวง” และในเมื่อของบางอย่างไม่ครบเครื่องบางอย่างขาดหายไปผู้รู้(อาจารย์ทำพิธีกรรม) บอกให้ทำวันฌาปนกิจ ๑ วัน(วันดา) จะมีผู้คนมาช่วยงานเป็นจำนวนมาก ก็ทำให้เป็นการรวมตัวกันระดมความคิดคนหนึ่งรู้อย่างคนหนึ่งรู้อีกอย่างหนึ่งทำเรื่อยมาจนลงตัวถือว่าครบทุกอย่าง จากนั้นจึงถือปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบันวันดาจะมีการรวมตัวกันนำเครื่องไม้เครื่องมือมาจากบ้าน เช่น มีด กรรไกร เลื่อย พร้าฯลฯ เพื่อมาทำต๋าแหลว หรือเครื่องทานต่างๆ

จุดเริ่มต้นของการตั้งชมรม หรือ กลุ่มต๋าแหลวหลวงอย่างเป็นรูปธรรมก็คือ หลังจากกลุ่มผู้สูงอายุได้ไปช่วยงานศพของแม่จำปี๋ ธรรมกิจ ทางลูกหลานแม่จำปี๋ก็ได้มอบทุนให้กับกลุ่ม ๓๐๐ บาท เป็นงานแรกจากนั้นทางกลุ่มก็ได้รับทุนจากทุกศพที่ทางกลุ่มได้ไปช่วยเหลือพอมีทุนมากขึ้นทางกลุ่มจึงได้จัดตั้ง ประธานกลุ่ม, รองประธาน, เลขา, เหรัญญิก และอีกหลายๆ ฝ่ายในปี ๒๕๕๔ มีการจดบันทึกรายรับ – รายจ่ายทุกเดือนตอนนี้มีเงินกลุ่มอยู่ ๔,๕๖๐.บาท เงินตรงนี้ทางกลุ่มได้นำมาคืนประโยชน์ให้กับสังคม เช่น เป็นเจ้าภาพสวดอภิธรรมศพ, เยี่ยมญาติสมาชิกที่ป่วย และให้ผู้สูงอายุที่ขาดคนดูแล

การเริ่มรวมตัวกันของกลุ่มต๋าแหลวหลวง เริ่มจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุตำบลแม่หล่าย หมู่ ๒, ๕,๖,๗ ที่ไปร่วมงานศพที่มีอยู่ในหมู่บ้าน และรวมกลุ่มกันทำต๋าแหลว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมหนึ่ง กลุ่มจะช่วยกันการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในงานพิธีทั้งมงคล และอวมงคล โดยไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียกเงินแต่เป็นการร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมให้สืบทอดถึงลูกหลานสืบไป กลุ่มต๋าแหลวหลวง ประกอบด้วย สมาชิก ณ ตอนนี้ มีประมาณ ๖๕ คน ซึ่งจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ต๋าแหลว ภาษาไทยภาคกลางเรียกว่า “เฉลว” เป็นเครื่องสานทำด้วยเส้นตอกขัดไขว้กัน ให้ส่วนกลางมีลักษณะเป็นตาหกเหลี่ยมมีชายยื่นออกโดยรอบ ชาวล้านนาใช้ต๋าแหลวเป็นเครื่องหมายทางพิธีกรรมตามความเชื่อโดยเฉพาะการแสดงอาณาเขตหวงห้ามแสดงอาณาเขตที่มีเจ้าของเป็นเครื่องช่วยให้พื้นที่นั้นๆ คลาดแคล้วจากภัยพิบัติซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ จึงมักพบต๋าแหลวเสียบไม้ปักไว้ในแปลงข้าวกล้า เพื่อเป็นเครื่องเสริมกำลังมิให้ข้าวกล้าถูกรบกวนจากศัตรูพืช หรือมีการแขวนต๋าแหลวกับด้ายดำ-แดง สายสิญจน์ และหญ้าคาฟั่นเวลามีงานสำคัญ อาทิ สืบชะตา ทำบุญเมือง เป็นต้น ความเป็นมาของต๋าแหลว พบร่องรอยในเรื่องราวที่เล่าเป็นตำนานว่า ณ เมืองหิรัญนครเงินยาง มีกษัตริย์ครองเมือง ชื่อ “ขุนเติง” กษัตริย์องค์นี้ชอบเข้าป่าล่าสัตว์เป็นประจำ ครั้งหนึ่งได้ปัสสาวะลงในบ่อหิน เผอิญลูกสาวของของพญานาคในสภาพแปลงกายเป็นลิงไปกินปัสสาวะนั้น และตั้งครรภ์ขึ้นในเวลาต่อมาการตั้งครรภ์ของนางเป็นเหตุให้นางหลงรักขุนเติง เพราะรู้สาเหตุว่าเกิดจากการดื่มน้ำปัสสาวะของขุนเติง

ความรักนี้ทำให้นางแปลงกายเป็นหญิงงามอยู่ในวิมานใต้ต้นไม้ แล้วเนรมิตกวางทองไปล่อให้ขุนเติงไล่ตาม จนพลัดหลงจากบริวารมาถึงวิมานของนางแล้วได้อยู่กินร่วมกันอย่างมีความสุข วันหนึ่งนางลิงอยากเล่นสนุกสนานตามวิสัยของสัตว์จึงให้ขุนเติงอยู่ในวิมานส่วนนางเอาผ้าม่านกั้นระหว่างใต้ต้นไม้กับบนต้นไม้ แล้วขึ้นไปเล่นกับพวกลิงและสัตว์ต่างๆ อย่างสนุกสนานส่งเสียงอึกทึกกันอยู่ส่วนขุนเติงอยู่ในวิมานก็รู้สึกรำคาญเสียงนั้น จึงเอามีดกรีดผ้าม่านดูจึงเกิดความหดหู่ใจ ถึงขั้นบอกลานาง ซึ่งนางก็เข้าใจในความรู้สึกก่อนจากกันนางลิงได้รีดเอาลูกในท้องออกแล้วเอา "ใบตองตึง" (ใบพลวง) ห่อไว้ จากนั้นได้รีดนมใส่กระบอกไม้นางมอบให้ขุนเติงโดยสั่งเสียว่าเมื่อไปถึงเมืองให้เอาเด็กออกแล้วให้นมในกระบอกเป็นอาหาร หากเด็กโตขึ้นให้มีชื่อว่า "ขุนตึง" เพราะถูกห่อด้วยใบตองตึง ขุนตึงโตขึ้นตามกาลเวลาจนอายุได้ ๑๖ ปี ครั้งหนึ่ง ได้เข้าป่าล่าเนื้อ และได้พบกับแม่ลิงโดยบังเอิญ แม่ลิงได้พาขุนตึงไปหาพญานาคซึ่งเป็นตาของขุนตึง ครั้งนี้แม่ลิงให้ขุนตึงขอของวิเศษ ๒ อย่าง จากพญานาค ได้แก่ "หม้อแกงตองบ่จ่าย" (หม้อแกงโลหะที่ไม่ต้องใช้เงินจ่ายแต่ก็มีกิน) และ "ขอขวักไขว่แปลงเมือง" (ตะขอที่เนรมิตเมืองได้) ทั้งสองอย่างมีวิธีใช้คือถ้าจะใช้หม้อแกงให้ยกขึ้นตั้งบนเตาบอกว่าจะปรุงอาหารจะมีเนื้อมีปลาปรากฏในหม้อ อาหารที่อยู่ในหม้อจะสามารถเลี้ยงคนนับหมื่นนับแสน ส่วนตะขอนั้นให้เอาแขวนไว้ในบริเวณที่จะนอนหากจะสร้างบ้านเมืองที่ใดให้เอาตะขอนั้นกวัดแกว่งในเวลากลางคืนจะเกิดบ้านเมืองขึ้นทันตาเห็น วันที่ขุนตึงเดินทางกลับเมืองระหว่างทางเขาพบชัยภูมิแห่งหนึ่งเหมาะที่จะสร้างเมืองจึงแวะพักนอนค้างคืนก่อนนอนได้เอาตะขอเกี่ยวกิ่งไม้ไว้บนหัวนอน ตกดึกขุนตึงจึงยกตะขอขึ้นกวัดแกว่งจึงเกิดบ้านเรือน ผู้คน และสัตว์เลี้ยงเกิดขึ้นในทันทีทันใด และในเมืองนั้นผู้คนไม่ต้องหุงหาอาหาร เพราะมีหม้อวิเศษเป็นแหล่งอาหารอยู่แล้ว ขุนตึงจึงได้ครองเมืองใหม่เป็นปฐมกษัตริย์แต่นั้น กล่าวถึงบรรดาสัตว์ป่าทั้งหลายที่เคยเป็นบริวารของนาลิงต่างพากันดีใจที่บุตรชายของเจ้านายได้ครองเมือง จึงพากันมุ่งหน้าเข้าสู่เมืองเป็นโกลาหล ขุนตึงจึงพยายามควบคุมให้สัตว์อยู่ในความสงบ แต่ต่อมาสัตว์เหล่านั้นก็ไปเหยียบย่ำกัดกินพืชไร่ของชาวเมือง ทำให้เดือนร้อนไปทั่ว นานวันสัตว์ทั้งหลายยิ่งสร้างความเดือดร้อนขึ้นเรื่อย ขุนตึงจึงไปขอให้ "พญาแหลว" (พญาเหยี่ยว) มาจับจ้องคอยดูแลแรกๆ สัตว์ก็เกรงกลัวขณะที่พญาแหลวจับตามองแต่คราวใดที่พญาแหลวไม่อยู่ก็จะพากันออกมาขโมยกินพืชไร่สุดท้ายพญาแหลวก็ไม่สามารถดูแลได้ตลอดเวลา ความนี้ทราบถึงนางลิงผู้เป็นนายของสัตว์ป่า นางได้แนะนำให้ขุนตึงสานตอกให้มีรูป "ดวงตา" ของ "แหลว" ไปปักไว้ในที่ต่างๆ ที่เคยถูกรบกวน เมื่อสัตว์เห็นเป็นดวงตาของแหลวจะไม่กล้าทำลายพืชพันธุ์ เพราะเข้าใจว่าพญาแหลวคอยจ้องดูอยู่ นางแนะนำเช่นนั้นแล้วก็ไปสั่งกำชับสัตว์บริวารว่าตราบใดที่เห็นตาแหลวปรากฏอยู่ที่ใดก็ตาม ห้ามเข้าไปรบกวนบริเวณนั้นโดยเด็ดขาด ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านจึงนิยมสานตาแหลวปักไว้ตามท้องนาท้องไร่เพื่อป้องกันพืชผล และนอกจากนี้ยังนิยมใช้ประกอบพิธีตามความเชื่อเพื่อป้องกันอันตราย ในลักษณะเดียวกันด้วย

<u>ขั้นตอน วิธีการจัดการศพ</u>

การทำต๋าแหลวจำทำกันก่อนวันที่จะเผาศพ ๑ วัน จะทำร่วมกับศาสนพิธี ซึ่งผู้สูงอายุแต่ละคนจะเตรียมของที่ตนมีอยู่ เช่น หญ้าคา ไม้ไผ่ มีด พร้า บางส่วนที่เจ้าภาพต้องซื้อเอง เช่น กระดาษ ลวด กาว กรรไกร ก้านกล้วย กาบกล้วย ต้นอ้อ ฯลฯ

การทำต๋าแหลว ประกอบด้วย

"ต๋าแหลวใหญ่" เป็นการนำไม้ไผ่มาเหลาเป็นเส้นและนำมาสานไขว้กัน ประกอบด้วยไม้ไผ่ ๗ ชั้นๆ ละ ๗ เส้น รวม ๔๙ เส้น จะออกมาเป็นรูปคล้ายดอกไม้จันทน์ แล้วพันด้วยใบคาเขียว ซึ่งนำมาฟั่นเป็นเกลียวนำมาพันรอบต๋าแหลว พร้อมด้วยด้ายดำ ด้ายแดง ใช้สำหรับญาติลอดข้ามต๋าแหลว ซึ่งถือว่าเป็นการลอดเพื่อจะไม่ได้มีวิญญาณคนตายกลับมารบกวน เมีย ลูก ญาติๆ

"ต๋าแหลวเล็ก" มีลักษณะเหมือนต๋าแหลวใหญ่ แต่มีขนาดเล็กมีคาเขียวพันรอบเหมือนกัน แต่ต๋าแหลวเล็กมีด้ายสีขาวพันรอบต๋าแหลว ใช้ขึงหน้าบ้านหลังจากทำการฌาปนกิจศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว เชื่อกันว่าจะป้องกันไม่ให้วิญญาณสิ่งชั่วร้ายเข้ามาในบ้าน

การส่งสะเอบ เป็นการปัดรังควาน เอาสิ่งชั่วร้ายออกไป คนอยู่เย็นเป็นสุข พ้นเคราะห์ ประกอบด้วย สะตง หรือกระทง ๒ อัน คือ สะตงสะเอบ และสะตงถอน

สะตงสะเอบ ประกอบด้วยเครื่อง ๑๖ คือ ทุกอย่างต้อง ๑๖ ทั้งหมดใส่รวมกันในสะตง ได้แก่

๑. ข้าวดำ แดง ขาว เหลือง อย่างละ ๑๖ ก้อน
๒. กล้วย ๑๖ ชิ้น
๓. อ้อย ๑๖ ชิ้น
๔. หมากพลูมัดติดกัน ๑๖ อัน
๕. รูปสรรพสัตว์ เช่น สัตว์ร้ายต่างๆ
๖. หมาก เมี่ยง บุหรี่ ธูป อย่างละ ๑๖
๗. แกงส้ม แกงหวาน (ใบตำลึงกับยอดมะขาม)
๘. ช่อ ๔ สี สีละ ๔ ช่อ มีสีเหลือง แดง ขาว ดำ

สะตงถอน เครื่อง ๔ เป็นการเอาวิญญาณคนตายออกจากบ้าน หรือสถานที่ตาย เป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนอยู่อาศัย เครื่อง ๑๖ เหมือนสะตงสะเอบ แต่เพิ่ม จิ้นดิบ(เนื้อดิบ) ปลาดิบ มีช่อสีขาว ๔ ช่อ ส่วนข้าวใส่ข้าวขาวอย่างเดียว กระบอกน้ำหยาด ๘ กระบอก ใช้ใส่น้ำหยาดสำหรับกรวดน้ำในป่าช้าทำจากต้นอ้อหลังจากหยาดน้ำเสร็จ พระให้พร ยะถา แล้วพระจะบีบให้แตก

ทราย ๑๐๐ กอง

ช่อร้อย คือ การนำช่อ หมายถึงธงเล็ก ๆ ๑๐๐ ชิ้น เสียบรอบต้นกล้วยซึ่งทำฐานรองรับไว้แล้ว บนยอดประดับด้วย ตุงเหล็กรูปคน ตุงทรายรูปคน ตุงกระดาษ ความหมายคือส่งวิญญาณให้อยู่ที่สูงสุด(หรือสรวงสวรรค์) ให้พ้นจากกรรมให้ไปเกิดกับคนดีๆ

ตุงใย ใช้ประกอบพิธีตานเรือนให้คนตาย มี ๑ อัน

ตุงใส้หมู หรือตุงพญายอ จริงๆ แล้วจะไม่ใช้ในงานอวมงคล แต่ประเพณีที่แม่หล่ายทำติดต่อกันมานานจนไม่สามารถตัดตุงนี้ออกไปได้ มี ๕ อัน

ตุงหาง มี ๔ อัน (ตุงหาม)

ช่อนำ ๔ ช่อ ทำจากกระดาษสีขาวเป็นรูปตุงสามหาง ใช้คน ๔ คน ถือนำหน้ากระบวนเคลื่อนศพไปยังป่าช้า หมายความว่าเป็นการยอมแพ้คนตายแล้ว

ข้าวร้อยห่อ เชื่อกันว่า เป็นต้นทุนสำหรับการเกิดในชาติต่อไปจะได้อายุถึง ๑๐๐ ปี

ข้าวตอก ใช้โรยตามทางตอนเคลื่อนศพออกจากบ้าน

ขั้นตอนการนำศพลงจากบ้าน

๑. นิมนต์พระมา ๕ รูป สวด สังฆหะ

๒. รับศีล ถวายสังฆทาน รับพรจากพระ

๓. สวดถอดเอาศพลงบ้าน

จะมีการทำบันไดผี คือ บันได ๓ ขั้น ทำจากก้านกล้วย เสร็จแล้วอาจารย์ผู้ทำพิธีจะโยนหม้อดินลงจากบันไดบ้านให้แตก เปรียบได้กับการแตกสลายของชีวิตคนเรา ซึ่งก็รวมเป็นธาตุดินในที่สุด จาดนั้นก็จะทำพิธีส่งสะเอบ ซึ่งถ้าผู้ตายมีคู่สมรสก็จะทำพิธีตัดสายผัวสายเมีย เพื่อคนอยู่ข้างหลังจะได้อยู่อย่างเป็นสุข คนตายจะไม่มากวนความหมายของการส่งสะเอบก็คือสร้างกำลังใจใหญาติและผู้ที่อยู่ข้างหลัง

<u>หมายเหตุ</u> ต๋าแหลว หรือตาเหลว

เป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่ง ทำจากไม้ไผ่จะทำจากตอกหนึ่งก้านที่หักไปมาเป็นแฉก หรือจะทำจากตอกหลานก้านมาสานรวมกันเป็นแฉกก็ได้

คำว่า ต๋าแหลว หรือตาเหลว เป็นภาษาเหนือ ภาษากลางเรียกว่าเฉลว ทำขึ้นเพื่อจุดประสงค์เป็นสัญลักษณ์บอกสถานที่ ในอดีตภาคกลางใช้เฉลวเป็นเครื่องบอกด่านเก็บภาษีอากรทางน้ำ หรือที่เรียกว่าการเก็บจังกอบ ถ้าเห็นสัญลักษณ์เฉลวอยู่ที่ท่าน้ำ แสดงว่าท่านี้เป็นด่านจังกอบ

แต่ถ้าหากเป็นความเชื่อ เฉลวเป็นสิ่งอันมงคงเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์บ่งบอกถึงเขตหวงห้าม เขตป้องกันสิ่งชั่วร้าย สิ่งไม่ดี ชาวบ้านจะนำต๋าแหลวมาประกอบพิธีต่างๆเกี่ยวกับความเชื่อ เช่นการสู่ขวัญข้าว สืบชะตา ทำบุญบ้าน พิธีศพ ปักบนหม้อยาเพื่อรักษาสรรพคุณ มัดติดหน้าบ้านเพื่อกันผีผ่าน และที่สำคัญในการประกอบการปลุกเสกที่เป็นพุทธคุณหรือพุทธาภิเษก

ชนิดของเฉลว ถูกแบ่งออกตามจำนวนคือ

๑. เฉลวที่เป็นรูปสามเหลี่ยมหรือมีสามแฉกมีความหมายว่ามะอะอุ

๒. เฉลวที่เป็นรูปดาวห้าแฉก มีความหมายว่า นะ โม พุท ธา ยะ

๓. เฉลวที่เป็นรูปแปดแฉก มีความหมายว่า อิติปิโส ภควโต

เฉลว (ต๋าแหลว) ทั้ง ๓ ชนิดนี้เมื่อทำตั้งไว้แล้วจะเหมือนกับว่ามีคนมานั่งสวดตลอดเวลาทำให้ผีไม่กล้าเข้าใกล้ ชาวล้านนา มีต๋าแหลวที่มีลักษณะพิเศษคือมีเจ็ดชั้นสานต่อกันโดยสานต่อไปเรื่อยๆ แล้วนำหญ้าคามาสานพันกันใช้ขึงติดกับต๋าแหลว เรียกว่า ต๋าแหลวคาเขียว เพราะใบคาที่นำมาสานพันกันเป็นสีเขียว ในตำบลแม่หล่ายจะนำมาใช้งานศพก่อนที่จะนำศพไปเผา

ต๋าแหลวล้านนามี ๔ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. ตาแหลวหลวง เป็นตาแหลวที่มีขนาดใหญ่ในบรรดาตาแหลวทั้งหมด มีลักษณะเป็นตาแหลว ๖ แฉก หรือ ๘ แฉกใช้ตอกไม้ไผ่จำนวน ๔๒ เส้นในการสาน ใช้ในงานสืบชะตาบ้าน ชะตาเมือง สืบชะตาหลวง หรือใช้สำหรับให้คน สัตว์ ลอดผ่าน เพื่อเป็นสิริมงคงแก่ผู้ได้ลอดผ่านใต้ตาแหลว ขจัดสิ่งชั่วร้าย และความอัปมงคลทั้งหลาย ตาแหลวหลวงบางครั้งก็มีลักษณะเป็นตอกไม้ไผ่สานเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมสานลายตาหกเหลี่ยม เป็นแผ่นขนาดใหญ่

๒. ตาแหลว ๗ ชั้น หรือตาแหลวคาเขียวใช้ในพิธีกรรมพื้นเมือง เช่น พิธีสืบชะตา พิธีศพ หรือประดับไว้ตรงบนประตูหรือทางเข้าบ้านหรือหน้าบ้าน เพื่อดักความชั่วร้ายและสิ่งอัปมงคล หากผู้ใดได้ลอดตาแหลวก็สามารถขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายนั้นออกไปจากตัวได้

๓. ตาแหลวแม่หม้าย คล้ายกับตาแหลว ๗ ชั้น มีลักษณะเหมือนกงจักร สานด้วยตอก ๖ เส้น ให้มีลักษณะเป็นตาหกเหลี่ยมอยู่ตรงกลาง ส่วนปลายของไม้ทั้ง ๒ ด้าน ถูกพับให้งอในมุม ๗๐ องศา ใช้กับพิธีแฮกข้าว ทำขวัญต้นข้าว หรือก่อนปลูกข้าวและก่อนข้าวตั้งรวง เรียกว่า “หมายนา” ขึ้นรั้วสานสี่แจ่งใส่ตาแหลวแม่หม่ายไว้ทั้ง ๔ มุม มีปลาสาน กุ้งสาน แขวนไว้ป้องกันภูตผีมาทำร้าน ป้องกันแมลง สิ่งอัปมงคงมารบกวนข้าวและเป็นการทำขวัญพืชพรรณอาหารให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

๔. ตาแหลวหมาย ใช้เป็นตัวกำหนดเขตในการครอบครองพื้นที่ทำกิน เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ หากผู้ใดมาพบเห็นจะได้ไม่ล่วงเกิน เช่น ห้ามฉี่รด ห้ามถ่มน้ำลาย ห้ามทิ้งขยะสิ่งสกปรก และแย่งชิง

<u>ขันแก้วทั้งสาม</u>

เจ้าของภูมิปัญญา

๑. นายน้อย ชมดวง หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่หล่าย
๒. นายเล็ก อินกันยา หมู่ที่ ๕ ตำบลแม่หล่าย
๓. นายถวิล วงศ์พยา หมู่ที่ ๖ ตำบลแม่หล่าย

ความเป็นมา

ขันแก้วทั้งสาม คำว่า “ขัน” เป็นภาษาล้านนาเป็นศาสนวัตถุ หมายถึง พานดอกไม้หรือภาชนะอย่างหนึ่งสำหรับจัดใส่สิ่งของมีดอกไม้ธูปเทียน หรือ หมายถึงภาชนะบรรจุของเพื่อใช้ในแง่องค์ความศักดิ์สิทธิ์ หรือใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ชื่อของขันมีมาก เรียกชื่อตามวิธีการใช้งาน เช่น ขันขอศีล ขันนำทาน ขันสุมา ขันผูกมือ
“แก้วทั้งสาม” หมายถึง แก้วสามประการ คือ พระรัตนตรัย ได้แก่พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า และพระสังฆเจ้า
“ขันแก้วทั้งสาม” หมายถึง พานดอกไม้สามเหลี่ยมมีเชิงสูง สำหรับบรรจุดอกไม้ธูปเทียน ซึ่งจัดออกเป็น ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เพื่อสักการะบูชาพระพุทธเจ้า
ส่วนที่ ๒ เพื่อสักการะบูชาพระธรรมเจ้า
ส่วนที่ ๓ เพื่อสักการะบูชาพระสังฆเจ้า

วัดในล้านนาส่วนมากจะมีขันแก้วประจำไว้ในพระวิหารทุกวัด รูปร่างของขันจะกลึงด้วยไม้สักลงรักทาชาดเป็นลวดลายศิลปะล้านนาประดับด้วยกระจกสีต่างๆ แต่ที่สำคัญต้องทำเป็นสามเหลี่ยม และมีขา ๓ ขา ส่วนมากขาของขันจะทำเป็นรูปนาคชูหัวขึ้นอย่างงดงาม แต่โบราณคงไม่มีขันแก้วทั้งสามชาวพุทธเมื่อไปทำบุญในวัดจะเตรียมดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาส่วนมาก จะเอากองไว้หน้าพระพุทธรูป เมื่อมีผู้มาทำบุญพร้อมกันมากๆ โดยเนื่องในวันสำคัญๆ ก็จะมีดอกไม้ธูปเทียนวางกองกันระเกะระกะมองดูไม่เรียบร้อยไม่เจริญตา บรรดาผู้เกี่ยวข้องกับวัดจึงหาวิธีการแก้ไข ในระยะเริ่มแรกก็จะใช้พานหรือภาชนะ ๓ ใบ สำหรับบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า และพระสังฆเจ้า ชาวพุทธที่มาสักการะบูชาก็สับสน วางดอกไม้ธูปเทียนไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย จึงมีผู้คิดทำขันขึ้นมา ทำขันหรือพานนั้นให้มี ๓ ส่วน ขาของขันแก้วทั้งสามจะมี ๓ ขา นิยมสลักทำเป็นรูปพญานาค ๓ ตัว หันหน้าไปคนละทิศ ทำด้วยไม้ทารักและชาด ปิดทองและเขียนเป็นลายน้ำ การที่ทำขันแก้วทั้งสามเป็นรูปพญานาค คงเป็นจินตนาการของสล่า (ช่าง) ผู้สร้างเพื่อแฝงซึ่งศิลปกรรมของล้านนา

วัตถุประสงค์ของการใส่ขันแก้วทั้งสาม

๑. เพื่อสักการะบูชาพระรัตนตรัย
๒. เพื่อตั้งจิตน้อมระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ
๓. เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง
๔. เพื่อความสงบเย็นแห่งจิตใจ
๕. เพื่อเป็นการเก็บดอกไม้ให้เป็นหมวดหมู่

ขั้นตอนการใส่ขันแก้วทั้งสาม

๑. เตรียมดอกไม้ธูปเทียนมาจากบ้านหรือนำจากที่อื่น

๒. เมื่อเข้าไปในวิหารหรือสถานที่จัดทำบุญ หลังจากการกราบพระพุทธรูปเรียบร้อยแล้วก็นำข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนที่เตรียมมายกประนมมือไว้ แล้วใส่ลงในขันหรือพาน โดยแบ่งใส่ไปในช่อง ๓ ส่วน เท่าๆ กัน

๓. ขณะที่ใส่ข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนลงในขันช่องที่ ๑ ได้เปล่งคำว่า พุทธํ ปูเชมิ ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า ใส่ข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนในขันทั้ง ๒ โดยเปล่งคำว่า ธมมํ ปูเชมิ ข้าพเจ้าขอบูชาพระธรรม ใส่ข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียน ลงในขันช่องที่ ๓ โดยเปล่งคำว่า สังฆํ ปูเชมิ ข้าพเจ้าขอบูชาพระสงฆ์

๔. เมื่อใส่ข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนลงในขันแก้วทั้งสามเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรประนมมือน้อมศีรษะลงไหว้ ไม่ควรกราบเพราะมักจะมีคนมาใส่ขันพร้อมกันมาก ทำให้ไม่สะดวกแล้วกลับไปนั่งฟังที่อันควร

เครื่องประกอบพิธีกรรมงานประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน “ดอกไม้พันดวง”

สถานที่ตั้ง ๑๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๐-๔๕๙๘๐๐๙

เจ้าของภูมิปัญญา นางสาวเฮือน แสงเก่ง หมู่ที่ ๗

ความเป็นมา

นางสาวเฮือน แสงเก่ง “ยายเฮือน” (ปัจจุบันอายุ ๗๘ ปี) เป็นชาวบ้านแม่หล่าย หมู่ที่ ๗ มีความสนใจในกิจกรรมงานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ตั้งแต่วัยเด็กเมื่อที่วัดมีกิจกรรมประเพณีต่างๆ จึงชอบไปช่วยผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านทำการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับเป็นส่วนประกอบในกิจกรรมนั้นๆ โดยมีเพื่อนในวัยเดียวกันซึ่งอยู่บ้านติดกันไปเรียนรู้ด้วยกันทุกครั้ง คือ นางสาวบัวผัน แสงเก่ง “ยายผัน” เมื่อช่วงอายุราวๆ ๒๕ ปี ยายเฮือนเล่าว่าเวลาไปร่วมช่วยงานทำบุญต่างๆ ก็จะมี ยายปุก แสงเก่ง, ยายแดง อินทรีย์ และยายมี สุปินะ เป็นตัวหลักในการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ได้อาศัยการจดจำบันทึกไว้และติดตามเรียนรู้ไปด้วยกันตลอดจนมีทักษะประสบการณ์มากขึ้น สิ่งที่ได้เรียนรู้จากคุณยายทั้ง ๓ ท่าน เช่น การทำข้าวคู่อายุ, สังฆ์ดิบ, เอิ้นขวัญ, สืบชะตา, ตานขัว, ดอกไม้พันดวง เป็นต้น โดยมีมัคทายก(ป๋อจ๋านวัด) มาจ้างให้ทำเครื่องประกอบพิธีกรรมต่างๆ

ยายเฮือนเล่าว่าดอกไม้พัน(ปัน)ดวง เป็นวัฒนธรรมความเชื่อเดิมของชุมชนที่มีมาเนินนานเชื่อกันว่าการถวาย(ตาน)ดอกไม้พันดวงเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ตนเองเชื่อว่าเป็นการเสริมดวงชะตา แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง อยู่เย็นเป็นสุข อายุมั่นขวัญยืนสำหรับเด็กๆ ที่จะไปสอบเข้าสถานศึกษาต่างๆ หรือสอบเข้าทำงานก็จะมีความเชื่อว่าการทำดอกไม้พันดวงจะช่วยหนุนเสริมดวงชะตา เมตตามหานิยม ดวงดีขึ้น พ่อแม่ผู้ปกครองจึงมีความต้องการให้บุตรหลานสมหวังตามเป้าหมายที่วางไว้ จึงมาให้ยายเฮือนเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับถวาย(ตาน)ดอกไม้พันดวง ซึ่งก็จะประกอบไปด้วย ดอกไม้พันดอก, ช่อขาว(ตุง)พันช่อ, ข้าวพันก้อน, สังฆทาน ๑ ชุด, อาหาร ๑ ชุด, ซองถวายพระ ๑ ซอง, ซองถวายพระประธาน ๑ ซอง, น้ำ ๑ ขวด(สำหรับกรวจน้ำ) ของที่เตรียมไว้ทั้งหมดนำไปถวายพระสงฆ์หน้าพระประธานในวิหาร พระสงฆ์ทำพิธีสวดอัญเชิญเทวดา และสวดทำพิธีจนเสร็จจึงประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เสร็จพิธีให้นำดอกไม้ ช่อ, ตุง, ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนถวายหน้าพระประธาน ถวายข้าวปลาอาหารแด่พระสงฆ์ รับพร กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร

<u>ดอกไม้พันดวง</u>

เจ้าของภูมิปัญญา

พระอธิการวิชาญ ปภัสสโร เจ้าอาวาสวัดแม่หล่าย เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย

โทรศัพท์ ๐๘๙-๖๓๑๘๗๙๙

ความเป็นมา

พิธีตาน(ทาน)ดอกไม้พันดวง เป็นพิธีการหนึ่งที่มีในวัดแม่หล่าย ซึ่งสืบทอดมานาน มีจุดประสงค์เพื่อเสริมดวงชะตาของผู้ตาน(ทาน) เมื่อใครจะไปสมัครงาน สอบหรือตั้งร้านค้าใหม่ เมื่อทำแล้วจะทำให้สมหวังหรือมีโชค สิ่งที่ใช้ในพิธีตานดอกไม้พันดวง ประกอบด้วย

๑. ดอกไม้หลากชนิด หลากสีจำนวน ๑,๐๐๐ ดอก

๒. ช่อ , ตุง (ขนาดเล็ก) เสียบไม้จำนวน ๑,๐๐๐ ช่อ ตกแต่งเป็นพุ่มให้สวยงาม

๓. ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเล็กๆ จำนวน ๑,๐๐๐ ก้อน แล้วปักธูป ๒ ดอก เทียน ๑ เล่ม บนก้อนข้าวเหนียว

๔. ข้าว ปลา อาหาร ๑ ชุด พร้อมซองปัจจัย จะเป็นสังฆทานก็ได้

๕. น้ำส้มป่อย ๑ แก้ว

๖. น้ำสะอาดสำหรับกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร

๗. มาถวายพระสงฆ์หน้าพระพุทธรูปในวิหาร พระสงฆ์ทำพิธีสวดอัญเชิญเทวดา และสวดทำพิธีจนเสร็จจึงประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เสร็จพิธีให้นำดอกไม้ ช่อ, ตุง, ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนถวายหน้าพระประธาน

๘. ถวายข้าวปลาอาหารแด่พระสงฆ์ รับพร

๙. กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร

เครื่องประกอบพิธีกรรมงานประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน “เครื่องสืบชะตา บายศรีสู่ขวัญ หมู่ที่ ๑”

สถานที่ตั้ง ๒๕/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๙๓-๗๕๐๗๑๙๓

เจ้าของภูมิปัญญา

๑. นางวัลลี หงส์พิทักษ์ชน หมู่ที่ ๑
๒. นางส่อง เพ็งเพชร หมู่ที่ ๑
๓. นางไหล้ แสงธง หมู่ที่ ๑
๔. นางปัด หงส์พิทักษ์ชน หมู่ที่ ๑

ความเป็นมา

กลุ่มสมาชิกเครื่องสืบชะตา บายศรีสู่ขวัญ นางวัลลี หงส์พิทักษ์ชน ปัจจุบันอายุ ๗๒ ปี เดิมทีในหมู่บ้านมักมีการทำงานบุญต่างๆ ตามวิถีชีวิตชาวบ้านมีการรวมตัวทำเครื่องสืบชะตาบายศรี รวมถึงงานบุญต่างๆ โดยได้เรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่สืบทอดองค์ความรู้กันมารุ่นต่อรุ่น จึงได้จดจำและเรียนรู้มาตลอดรวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จนเกิดทักษะประสบการณ์ มีการรวมกลุ่มกับเพื่อนบ้านในการสืบทอด ซึ่งวัสดุอุปกรณ์ส่วนใหญ่ที่นำมาทำเครื่องสืบชะตา บายศรีสู่ขวัญก็หาได้จากชุมชน

พิธีสืบชะตา เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวล้านนา ที่เชื่อกันว่าเป็นการต่ออายุ หรือต่อชีวิตของบ้านเมืองหรือของคนให้ยืนยาว มีความสุข ความเจริญตลอดจนเป็นการขจัดภัยอันตรายต่างๆ ที่จะบังเกิดขึ้นให้แคล้วคลาดปลอดภัย

“สืบชะตาคน” นิยมทำเมื่อขึ้นบ้านใหม่ ย้ายที่อยู่ใหม่ ได้รับยศหรือตำแหน่งสูงขึ้น วันเกิดที่ครบรอบ เช่น ๒๔ ปี ๓๖ ปี ๔๘ ปี ๖๐ ปี ๗๒ ปี เป็นต้น หรือฟื้นจากป่วยหนัก หรือมีผู้ทักทายว่าชะตาไม่ดี จำเป็นต้องสะเดาะเคราะห์ และสืบชะตา เป็นต้น

“สืบชะตาบ้าน” นิยมทำเมื่อคนในหมู่บ้านประสบความเดือดร้อน หรือเจ็บไข้ได้ป่วยกันทั่วไปในหมู่บ้าน หรือตายติดต่อกันเกิน ๓ คนขึ้นไป ถือเป็นเสนียดของหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านอาจพร้อมใจกันจัดในวันปากปี ปากเดือน หรือปากวัน คือวันที่หนึ่ง สอง หรือสามวันหลังวันเถลิงศก เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล บางท้องถิ่นมีการทำพิธีในวัดประจำหมู่บ้าน

เครื่องประกอบพิธีสืบชะตา ประกอบด้วย

ไม้ค้ำยาวเท่าตัว ๓ ท่อน ทำจากไม้ง่ามมีขนาดประมาณกำมือได้รอบ, ไม้ค้ำเล็กขนาดหัวแม่มือยาว ๑ ศอก จำนวนเท่าอายุ , บันได ๗ ขั้น หรือ ๙ ขั้น, ทำกระดาษทอง, เงิน, หมากพลู, บุหรี่, เมี่ยง, ข้าวตอก, ดอกไม้ร้อยด้วยด้าย เรียกว่า ลวดคำ ลวดเงิน ลวดหมาก ลวดเมี่ยง ลวด นำมามัดกับบันไดที่ทำ หม้อน้ำดื่ม และกระบวย, หม้อเงิน, หม้อทอง, เสื่อ, หมอน(ใหม่), ไม้สะพาน ใช้ไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็ง ทำ ๒ สะพานทำให้ติดกัน ตุง(ธงยาวเท่าตัวของเจ้าภาพ) เทียน, สีสาย (เทียนยาวเท่าตัว และฝ้ายยาวเท่าตัวชุบด้วยน้ำมันพืชสำหรับจุดเป็นพุทธบูชา) กระบอกทรายหรือข้าวสาร ใช้ไม้อ้อยาวเท่านิ้วมือบรรจุทรายหรือข้าวสาร จำนวน ๒ กระบอก, กระบอกน้ำ ใช้ไม้อ้อ ๑๒ กระบอก, เทียน ๔ เล่มหรือเท่าอายุ แต่ไม่เกิน ๑๐๘ ช่อน้อย, ตุงไชย จำนวน ๔ หรือเท่าอายุ แต่ไม่เกิน ๑๐๘ ข้าวเปลือก, ข้าวสาร, งอกมะพร้าว, หน่ออ้อย, หน่อกล้วยกล้วยแก่, เครือมะพร้าว ๑ ทะลาย, สะตวงหรือกระทงกาบกล้วยใส่เครื่องสรรพโภชนาหาร, ฝ้ายมงคล(ด้ายสายสิญจน์) อย่างสุดท้ายที่สำคัญ คือ บายสีนมแมวจีบด้วยใบตองประดับดอกไม้ต่างๆ ใส่ข้าว ขนม ผลไม้ นำเครื่องประกอบพิธีทั้งหมดนำมารวมกันตั้งกันไว้ มีไม้ค้ำใหญ่ ๓ อันเป็นหลัก ให้ปลายของไม้แต่ละเล่มค้ำสุมรวมกัน แล้วนำของต่างๆ วางไว้ที่โคนไม้ค้ำ มัดรวมกับไม้ค้ำบ้าง ไว้ข้างบนสุดยอดไม้ค้ำบ้าง การสืบชะตาบ้านโดยทั่วไปใช้พระสงฆ์ประกอบพิธี ๙ รูป เพื่อสวดพระปริตร สวดชยันโต ให้ศีลให้พร ฟังเทศน์สังคหะและเทศน์สืบชะตาตัวแทนที่เข้าไปนั่งในสายสิญจน์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้าน และครอบครัว เป็นพิธีกรรมที่ทำ

มาแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ของประกอบพิธีทุกอย่างล้วนมีความหมาย มีปริศนาธรรมแฝงอยู่ทุกอย่าง เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่ชาวล้านนาได้ปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ควรรักษาสืบทอดต่อไปตลอดนานเท่านาน

เครื่องประกอบพิธีกรรมงานประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน “เครื่องสืบชะตา บายศรีสู่ขวัญ หมู่ที่ ๒”

สถานที่ตั้ง ๑๘๙/๑ หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๖-๙๑๔๑๙๐๐

เจ้าของภูมิปัญญา

๑. นางฟองศรี หล่ายเจ็ด หมู่ที่ ๒
๒. นางแสงเลย คู้ลู้ หมู่ที่ ๒
๓. นางทุสอน ทะจาย หมู่ที่ ๒
๔. นางสาวไฝ ใจหลัก หมู่ที่ ๒

ความเป็นมา

แต่เดิมนางฟองศรี หล่ายเจ็ด เป็นชาวจังหวัดน่านมีความสนใจในศิลปวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน เมื่อที่วัดมีการรวมกลุ่มกันจัดงานประเพณีต่างๆ ก็เข้าไปเรียนรู้กับผู้สูงอายุที่มาร่วมงานบุญต่างๆ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้ตามสามีมาอยู่ที่ หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่หล่าย จังหวัดแพร่ จึงมาการเรียนรู้การทำเครื่องสืบชะตา บายศรี กับญาติทางสามี และได้มีการต่อยอดภูมิปัญญานั้นอย่างต่อเนื่อง ได้เข้าไปอบรมการทำบายศรีกับทางคุ้มเจ้าหลวงจังหวัดแพร่ ปัจจุบันจึงได้รวมกลุ่มเพื่อสืบทอดองค์ความรู้นั้นไว้ โดยได้ร่วมเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน รวมถึงกลุ่มเด็กเยาวชนในพื้นที่

เครื่องพิธีสืบชะตา

๑. กระบอกน้ำ ๑๐๘ หรือเท่าอายุ ๒. กระบอกทราย ๑๐๘ หรือ เท่ากับอายุ ๓. บันไดชะตา ๑ อัน ๔. ลวดเงิน ๔ เส้น ๕. ลวดทอง ๔ เส้น ๖. หมากพลูผูกติดเส้นด้ายในลวดเงินลวดทอง ๑๐๘ ๗. ไม้ค้ำ ๑ อัน ๘. ขัวไข่ (สะพานข้ามน้ำขนาดยาว ๑ วา) ๑ อัน ๙. ช่อ(ธงเล็ก) ๑๐๘ ๑๐. ฝ้ายค่าคิง ชุบน้ำมัน (ด้ายยาวเท่ากับตัวผู้สืบชะตา) ๑ สาย ๑๑. กล้วยมะพร้าว ๑ ต้น ๑๒. กล้วยดิบ ๑ เครือ ๑๓. เสื่อ ๑ ผืน ๑๔. หมอน ๑ ใบ ๑๕. หม้อใหม่ ๒ ใบ (หม้อเงิน หม้อทอง) ๑๖. มะพร้าว ๑ คะแนง (ทะลาย) ๑๗. ธงค่าคิง (ธงยาวเท่าตัว) ๑ ผืน ๑๘. เทียนเล่มบาท ๑ เล่ม ๑๙. ด้ายสายสิญจน์ล้อมรอบผู้สืบชะตา ๑ กลุ่ม ๒๐. บาตรน้ำมนต์ ๑ ลูก ๒๑. ปลาสำหรับปล่อยไปเท่าอายุผู้สืบชะตา ๒๒. นก หรือ ปู หรือ หอย ๒๓. พานบายศรีนมแมว ๑ สำหรับ

สถานที่ประกอบพิธีใช้บริเวณบ้านของผู้ที่จะสืบชะตา โดยจะใช้ห้องโถง ห้องรับแขก ลานบ้าน ก็ได้ สำหรับสิ่งของที่ต้องใช้ ไม้ง่ามขนาดเล็กนำมามัดรวมกัน มีจำนวนมากกว่าอายุผู้สืบชะตา ๑ อัน ,ไม้ค้ำศรี ยาวเท่ากับความสูงของผู้เข้าพิธี ๓ ท่อน นอกจากนี้มี กระบอกข้าว กระบอกทราย กระบอกน้ า สะพานลวด เงิน - ทอง เบี้ยแถว (ใช้เปลือกหอยแทน) หมากแถว มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย หมอน เสื่อ ดอกไม้ธูปเทียน และมีเทียนชัยเล่มยาว ๑ เล่ม การจัดสถานที่ใช้ไม้ค้ำศรีทำเป็นกระโจมสามเหลี่ยม ตรงกลางเป็นที่ว่าง สำหรับวางสะตวง และสิ่งของเครื่องใช้ในพิธี จัดที่ว่างใกล้ๆ กระโจมให้เป็นที่นั่งสำหรับผู้เข้าไปรับการ สืบชะตา แล้ววนด้ายสายสิญจน์ ๓ รอบ โยงกับเสากระโจมทั้งสามขา แล้วนำไปพันรอบพระพุทธรูป และพระที่สวดทำพิธี

เครื่องประกอบพิธีกรรมงานประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน “การส่งเคราะห์”

สถานที่ตั้ง ๑๗ หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๐-๑๓๒๐๑๖๔

เจ้าของภูมิปัญญา นางสุรีรัตน์ อินประดิษฐ์

ความเป็นมา

ครอบครัวของลุงหนานเหลิง ดอกหอม(ลุง) เป็นวงศ์เครือญาติกับนางสุรีรัตน์ อินประดิษฐ์ ซึ่งเมื่อลุงหนานเหลิงซึ่งเป็นพ่ออาจารย์(ป๋ออาจ๋าน) ของหมู่บ้าน ได้มีชาวบ้านมาติดต่อให้ทำพิธีกรรมต่างๆ เช่น ส่งเคราะห์ สืบชะตา ชนหน้าชนหลัง ปูจาข้าวคู่อายุ ส่งแถน ส่งไฟ ก็จะให้นางสุรีย์รัตน์ ซึ่งเป็นหลานมาช่วยเตรียมเครื่องส่วนประกอบต่างๆ จึงได้เรียนรู้จดจำองค์ประกอบต่างๆ ของพิธีกรรมแต่ละอย่างไว้เป็นเวลา ๘ ปี ปัจจุบันเมื่อชาวบ้านหรือญาติ คนรู้จักจะทำพิธีใดๆ ก็จะมาให้ช่วยเตรียมของตามที่พ่ออาจารย์สั่งมา นางสุรีรัตน์มีความเชื่อว่าหากจะเรียนรู้สืบทอดองค์ความรู้ต่างๆ ของผู้เป็นลุงให้แตกฉานจึงทำพิธีรับขันครูต่อจากผู้เป็นลุง ชาวบ้านมักจะมาหาเพื่อให้เตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ให้เพื่อความสะดวกก่อนที่จะนำเครื่องประกอบพิธีกรรมแต่ละประเภทส่งไปให้พ่ออาจารย์(ป๋ออาจ๋าน) ทำพิธีตามความเชื่อต่อไป

ส่วนประกอบการส่งเคราะห์บุคคล

จนหน้า(ชนหน้า) บุพพะ(ตะวันออก)

มีเครื่องอย่างละ ๑๕ ประกอบด้วย ช่อขาว, ช่อเหลือง, ข้าวขาว, ข้าวเหลือง, ปั้นฮุ้ง(เหยี่ยว) ๑ ตัว, ปั้นหุ่นคน ๑ ชิ้น, ข้าวเปลือก, ข้าวสาร, ปึกเงิน(ถุงเงิน), ปึกคำ(ถุงทอง), เบี้ย ๑๐๐, เงิน ๑๐๐, ดอกไม้ ธูป เทียน หมากกำปูใบ(หมาก ๑ ชิ้น ใบพูล ๑ ใบ)

จนหลัง(ชนหลัง) ปัจฉิม(ตะวันตก)

มีเครื่องอย่างละ ๑๙ ประกอบด้วย ช่อขาวลาย, ข้าวขาวลาย, ปั้นนาค ๑ ตัว, ปั้นเทวดา ๑ ชิ้น, ข้าวเปลือก, ข้าวสาร, ปึกเงิน(ถุงเงิน), ปึกคำ(ถุงทอง), เบี้ย ๑๐๐, เงิน ๑๐๐, ดอกไม้ ธูป เทียน หมากกำปูใบ(หมาก ๑ ชิ้น ใบพูล ๑ ใบ)

ขนมครกแม่หล่าย

สถานที่ตั้ง ๗๓ หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ร้านขนมครกแม่หล่าย สายใน ๐๘๕-๐๔๑๐๔๑๑

โทรศัพท์ร้านขนมครกแม่หล่าย สายบายพาส ๐๖๒-๙๒๔๕๔๖๔ หรือ โทร ๐๘๑-๘๕๓๔๐๗๙

เจ้าของภูมิปัญญา นางคำปุ๋ย ใจแก้ว

ความเป็นมา

เมื่อราวๆ ปี พ.ศ. ๒๔๗๑ นายทัศน์ ทรัพย์วิเศษ ชาวกรุงเทพฯ ซึ่งทำงานไปรษณีย์ไทยในสมัยนั้น ได้มาสร้างครอบครัวอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่หล่าย กับนางปิ่ง ทรัพย์วิเศษ ซึ่งทำอาชีพขายขนมจีนอยู่ที่บ้าน นายทัศน์ ทรัพย์วิเศษ ซึ่งมีความรู้ในการทำขนมครกของภาคกลาง จึงได้ถ่ายทอดการทำขนมครกให้กับภรรยาทำควบคู่ไปกับการขายขนมจีน ซึ่งขนมครกสูตรนี้จะแตกต่างจากขนมครกทางภาคเหนือซึ่งเวลาทานจะโรยหน้าด้วยน้ำตาลทราย ส่วนขนมครกนายทัศน์จะมีลักษณะเฉพาะคือผสมน้ำตาลลงไปในกะทิโรยหน้าด้วยใบหอมซอย จึงเรียกติดปากกันว่า “ขนมครกแม่หล่าย” และได้สืบทอดสูตรให้กับลูกสาวต่อมา คือ นางคำปุ๋ย ใจแก้ว ซึ่งสานต่อกิจการของครอบครัว พร้อมนายจู ใจแก้ว ผู้เป็นสามี ในขณะนั้น ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ทำให้คอสะพานข้ามน้ำแม่หล่ายขาดทำให้การสัญจรข้ามแม่น้ำเป็นไปด้วยความลำบาก “ลุงเชย” หัวหน้าแขวงการทางแพร่ในขณะนั้นได้มาสำรวจข้อมูลเรื่องสะพานขาด และได้มาซื้อขนมครกแม่หล่ายจึงติดใจในรสชาติจึงบอกต่อญาติมิตร เพื่อนฝูง และขณะที่สะพานข้ามน้ำแม่หล่ายขาดรถโดยสารประจำทางไม่สามารถขับผ่านได้ ผู้โดยสารที่เดินทางมากับรถจึงต้องลงจากรถแล้วเดินไปข้ามสะพานสำรองที่สร้างไว้แทน บางคนก็แวะซื้อขนมครกแม่หล่ายทานระหว่างทาง บ้างก็นำเป็นของฝากติดไม้ติดมือกลับไปด้วย จึงเริ่มมีคนรู้จักขนมครกแม่หล่ายมากขึ้น ในขณะนั้นแม่คำปุ๋ย ได้ขยายเตาถ่านสำหรับทำขนมครกจาก ๔ เตาเป็น ๓๒ เตาตามความต้องการของลูกค้าที่เพิ่มขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้แก้ปัญหาการใช้ถ่านในการผลิตขนมครกที่ควบคุมความร้อนได้ยากจากเตาถ่าน ๓๒ เตา มาเป็นเตาแก๊ส ๒๐ เตา ทำให้สามารถผลิตขนมครกได้ปริมาณเพิ่มขึ้นเนื่องจากควบคุมความร้อนได้ดีกว่าการใช้ถ่าน และแม่คำปุ๋ย ได้ส่งต่อวิธีการทำขนมครกแม่หล่ายมายังรุ่นลูก และรุ่นหลาน คือ นางนันท์นภัส สุขสิริสมบูรณ์(ลูกสาว), นางสาววรณัน ธัญญะสถาพร(หลาน) และนางสาวพัทธนันท์ สุขสิริสมบูรณ์(หลาน) ปัจจุบันร้านขนมครกแม่หล่ายมี ๒ สาขา คือ ร้านขนมครกแม่หล่าย สายในหมู่บ้าน ถนน ๑๐๑ และร้านขนมครกแม่หล่าย สายบายพาส ทั้ง ๒ สาขาปัจจุบันผลิตขนมครกจำนวน ๔๐ เตา หากเป็นช่วงเทศกาลวันหยุดยาวจะเปิดถึง ๗๐ เตา

นายทัศน์ ทรัพย์วิเศษ

นางปิ่ง ทรัพย์วิเศษ

นางคำปุ๋ย ใจแก้ว

ลูกหลานนางคำปุ๋ย ใจแก้ว

ส่วนผสม ขนมครก

ข้าวเจ้า, กะทิ, น้ำตาลทราย, เกลือ, ใบหอมซอย

วิธีทำ

๑. ข้าวเจ้าแช่น้ำไว้ ๑ คืน นำมาล้างให้สะอาด นำไปโม่ให้ละเอียดไว้ทำตัวแป้งผสมน้ำพอประมาณ
๒. นำกะทิผสมน้ำตาลทรายตัดเกลือเล็กน้อย โรยใบหอมซอย พักไว้
๓. ตั้งแบบพิมพ์ขนมครกโดยใช้ไฟอ่อนเช็ดแบบพิมพ์ด้วยน้ำมันให้ทั่ว
๔. นำตัวแป้งที่พักไว้หยอดลงในแบบพิมพ์ขนมครก ๑ ส่วน ตามด้วยกะทิที่ผสมแล้ว ๒ ส่วน
๕. ปิดฝาไว้ ๑๐ นาที เมื่อขนมสุกเหลืองกรอบตักขึ้นพักไว้ ประกบคู่พร้อมเสริฟ

มะขามแก้ว

สถานที่ตั้ง ๑๙๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๔-๓๗๐๓๖๕๓

เจ้าของภูมิปัญญา นายไฉน จันทร์พริก, นางซอน จันทร์พริก

ความเป็นมา

พื้นที่ของตำบลแม่หล่าย เดิมมีการปลูกมะขามไว้ทุกหมู่บ้านแต่ส่วนใหญ่จะเป็นมะขามพันธุ์พื้นเมืองมีรสชาติเปรี้ยว เมื่อผลดิบชาวบ้านส่วนใหญ่จะนำมาดองเก็บไว้ หรือทิ้งไว้จนผลสุขแก่จัดก็จะแกะเปลือกเก็บไว้ แต่เนื่องจากมะขามเปรี้ยวมีปริมาณมาก นายไฉน จันทร์พริก และนางซอน จันทร์พริก จึงได้รวมกลุ่มกับญาติๆ และเพื่อนบ้าน ๔-๕ คน คิดหาวิธีแปรรูปมะขามเพื่อให้เกิดมูลค่า “น้องเปิ้ล” ซึ่งเป็นหลานสาวของนางซอน จันทร์พริก จึงได้คิดแปรรูปมะขามที่แก่สุขจัด เป็นมะขามแก้ว และช่วยกันหาช่องทางการตลาดจำหน่ายทั้งในชุมชนและนอกชุมชน จึงเป็นที่มาของกลุ่มมะขามแก้ว ขึ้น

ส่วนผสม
๑. มะขามเปียกใหม่ ๆ แกะเมล็ดสับละเอียด
๒. น้ำเย็น
๓. เกลือป่น
๔. พริกแห้งป่น
๕. น้ำตาลทราย

วิธีทำ
๑. ละลายมะขามกับน้ำเย็น เทใส่กระทะตั้งไฟ พอมะขามละลายดีใส่เกลือป่น พริกป่น น้ำตาลทราย(เติมน้ำตาลทีละนิดให้เข้ากันดี) เคี่ยวให้เหนียวจนเป็นยางมะตูม
๓. ยกลงทิ้งไว้ให้เย็น ปั้นเป็นเม็ดกลมๆ ขนาดตามต้องการ คลุกกับน้ำตาลทรายอีกครั้ง เก็บใส่ภาชนะที่มีฝาปิด หรือจะห่อกระดาษแก้วก็ได้

หมูสวรรค์

สถานที่ตั้ง ๑๓/๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๑-๗๑๖๕๙๒๖

เจ้าของภูมิปัญญา นางสุภาพร ดอนจักร, นายสมบูรณ์ ดอนจักร

ความเป็นมา

เดิมครอบครัวประกอบอาชีพทำเขียงหมู และมีแนวคิดจะแปรรูปเนื้อหมูให้เก็บได้นานๆ จำหน่ายกลุ่มเป้าหมายให้ได้หลากหลายทางขึ้น จึงแปรรูปเนื้อหมูที่มีอยู่เป็นหมูสวรรค์ลองปรับเปลี่ยนสูตรมาเรื่อยจนได้สูตรเฉพาะของตนเอง และได้รับทุนสนับสนุนการส่งเสริมอาชีพจากสำนักงานแรงงานจังหวัดแพร่ ปัจจุบันจำหน่ายหมูสวรรค์ให้กับร้านค้าต่างๆ ในชุมชน ในจังหวัด และต่างจังหวัด

ส่วนผสม หมูสวรรค์

เนื้อหมูหั่นบาง, น้ำตาลทราย, เกลือป่น, ซอสปรุงรส, น้ำปลา, ลูกผักชีโขลกหยาบ

วิธีทำ หมูสวรรค์

๑. นำหมูมาล้างให้สะอาดหั่นพังผืดหมูออกให้หมดแล้วนำมาหั่นเป็นแนวบางยาว
๒. ผสมเครื่องปรุง น้ำตาลทราย, เกลือป่น, ซอสปรุงรส, น้ำปลา, ลูกผักชีโขลกหยาบ
๓. จากนั้นนำหมูมานวดคลุกเคล้าให้เข้ากันดี
๔. จากนั้นนำหมูเรียงใส่กระด้ง ตากแดดประมาณ ๒ ชั่วโมง กลับด้านเมื่อครบ ๑ ชั่วโมงแรก
๕. ตั้งกระทะใส่น้ำมันให้เยอะ เปิดแก๊สใช้ไฟกลางค่อนอ่อน ใส่หมูลงไปได้เลย
๖. ระหว่างทอดไม่ต้องคนบ่อยทอดไปเรื่อยๆ จนกว่าหมูจะมีสีเข้มขึ้น จากนั้นตักขึ้นไปพักให้สะเด็ดน้ำมันเป็นอันเสร็จ

ขนมพื้นบ้าน

สถานที่ตั้ง ๒๖๔ หมู่ที่ ๖ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๒-๓๘๗๔๖๐๙

เจ้าของภูมิปัญญา นางสุดใจ อุดธรรมชัย

ความเป็นมา

เดิมครอบครัวนางน้อย วงศ์อารินทร์ “ยายน้อย” (ปัจจุบันอายุ ๘๘ ปี) มีอาชีพทำขนมพื้นบ้าน โดยได้เรียนรู้วิธีการทำขนมจากผู้เป็นแม่ คือ นางลูน วงศ์อารินทร์ ตั้งแต่วัยเด็กได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติรวมถึงเทคนิคกระบวนการทำขนมพื้นบ้านต่างๆ เช่น ขนมถั่วแปบ, ข้าวต้มหัวหงอก(ข้าวต้มกล้วย) และข้าวเปี่ยง(ขนมลิ้นหมา) ยายน้อยได้ถ่ายทอดทักษะประสบการณ์วิธีการทำขนมพื้นบ้านมาสู่รุ่นลูกต่อ โดยมีนางสุดใจ อุดธรรมชัย ซึ่งเป็นลูกสาวคนที่ ๒ จากจำนวนพี่น้อง ๔ คน นางสุดใจมีความสนใจในการทำขนมพื้นบ้านจึงได้เรียนรู้วิธีทำขนมกับผู้เป็นยาย และแม่ เมื่อนางน้อยอายุมากขึ้นจึงหยุดทำขนมขาย นางสุดใจ จึงเริ่มทำขนมพื้นบ้านขายต่อ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งในขณะนั้นลูกชายกำลังเริ่มเข้าเรียนมหาวิทยาลัย จึงมีความคิดที่จะสืบทอดการทำขนมพื้นบ้านทั้ง ๓ ชนิดอย่างจริงจังอีกครั้ง จะจำหน่ายในตอนเช้าของทุกวันในตลาดสดแม่หล่าย หมู่ ๒ ซึ่งขนมพื้นบ้านทั้ง ๓ ชนิด คือ ขนมถั่วแปบ ข้าวต้มหัวหงอก และข้าวเปี่ยง ซึ่งเป็นขนมที่หาทานยากขั้นตอนการทำละเอียดใช้เวลาทำนาน ส่วนประกอบต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นวัสดุพื้นบ้านซึ่งสามารถหาได้ตลอดฤดูกาล ลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่ เมื่อหน่วยงานในพื้นที่มีการจัดประชุม อบรม สัมมนาสำหรับบุคคลภายนอกได้มีการนำขนมพื้นบ้านทั้ง ๓ ชนิด จัดเป็นอาหารว่างผู้เข้าร่วมประชุม จึงเริ่มรู้จักกว้างขวางแพร่หลายออกนอกพื้นที่โดยการบอกเล่าของผู้ที่ได้รับประทาน ปัจจุบันมีการจำหน่ายขนมทั้งในพื้นที่ และนอกพื้นที่

ข้าวต้มมัด(ข้าวต้มหัวหงอก)

ส่วนประกอบ

ข้าวสาร, กล้วยน้ำว้า, ถั่วดำ, เกลือ, น้ำตาลทราย, มะพร้าวอ่อน, ใบเตย, ใบตอง, ตอก

ขั้นตอนวิธีทำ

๑. นำใบเตยปั่นคั้นเอาน้ำ สำหรับแช่ข้าวสารใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที
๒. เช็ดน้ำข้าวให้สะเด็ดน้ำ นำข้าวผสมถั่วดำและเกลือเล็กน้อย
๓. นำข้าวที่ผสมแล้วใส่ใบตอง ใส่กล้วยน้ำว้าที่หั่นตามยาวไว้ด้านบน
๔. ห่อใบตองให้แน่น ประกบคู่แล้วมัดด้วยตอกอีกครั้ง
๕. นำไปต้มน้ำเดือด ๑.๓๐ ชั่วโมง
๖. เมื่อสุกแล้วแกะใบตองหั่นข้าวต้มเป็นชิ้นพอคำ คลุกด้วยมะพร้าวอ่อนขูด โรยน้ำตาลทราย

ขนมถั่วแปบ

ส่วนประกอบ

แป้งข้าวเหนียว, เกลือ, น้ำใบเตย, ถั่วซีก, งาดำ, น้ำตาลทราย, มะพร้าวขูด

ขั้นตอนวิธีทำ

๑. นำแป้งข้าวเหนียวผสมเกลือเล็กน้อย ผสมน้ำใบเตยนวดให้เข้ากัน
๒. ถั่วซีกแช่น้ำ ๕-๖ ชั่วโมง ตักขึ้นให้สะเด็ดน้ำใส่ผ้าขาวบางนึ่งประมาณ ๑ ชั่วโมง
๓. นำแป้งที่ผสมไว้มาห่อถั่วซีกให้ได้ชิ้นพอคำ เสร็จแล้ววางผึ่งไว้ให้แห้งพอหมาดๆ
๔. นำตัวแป้งที่ปั้นใส่ไส้ไว้แล้วต้มในน้ำเดือด ๑๐ นาทีให้สุก
๕. เมื่อสุกแล้วตักพักไว้ให้สะเด็ดน้ำ ๒๐ นาที นำไปคลุกมะพร้าวขูด
๖. เวลาทานโรยหน้าด้วยน้ำตาลทรายผสมงาคั่วป่น

ข้าวเปี่ยง “ขนมลิ้นหมา”

ส่วนประกอบ

แป้งข้าวเหนียว, ถั่วดำ, ข้าวเหนียวกล่ำ, น้ำตาลทราย, มะพร้าวทึนทึกขูด, เกลือ, น้ำมันพืช, ใบตอง

ขั้นตอนวิธีทำ

๑. นำถั่วดำไปต้ม ๑.๓๐ ชั่วโมง เมื่อสุกแล้วตักพักไว้แห้ง
๒. นำถั่วดำที่แห้งแล้วไปปั่นให้ละเอียด
๓. ผสมถั่วดำที่ปั่นแล้วกับน้ำตาลทราย ใส่กระทะเคี่ยวให้เป็นเนื้อเดียวกัน(ไส้ขนม)
๔. นำข้าวเหนียวกล่ำปั่นให้ละเอียด ผสมแป้งข้าวเหนียวใส่น้ำนวดให้เข้ากัน(ตัวแป้งสำหรับห่อ)
๕. นำแป้งมาห่อไส้ขนมให้ได้ชิ้นพอคำ ห่อด้วยใบตองเช็ดน้ำมัน
๖. นำขนมที่ห่อแล้วไปนึ่ง ๓๐ นาที เมื่อสุกแล้วพักให้เย็นแกะใบตองออก
๗. นำขนมคลุกด้วยมะพร้าวทึนทึกขูด พร้อมเสริฟ

ข้าวแต๋น

สถานที่ตั้ง ๓๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๕-๗๒๓๖๖๘๐

เจ้าของภูมิปัญญา นางนันทนา บุญค้ำชู

ความเป็นมา

ข้าวแต๋นในบ้านแม่หล่ายดั้งเดิมมีที่มาจากหลายแห่ง “ข้าวแต๋นป้าทราย” นางนันทนา บุญค้ำชู แต่เดิมนางนันทนา ได้ไปเป็นลูกจ้างนางแสงเลย กันทะวัง(ป้าเลย) ทำเมี่ยงคำ หมูสวรรค์ ข้าวแต๋น จึงได้เรียนรู้การทำขนม อาหารว่าง เหล่านี้ เมื่อป้าเลยแก่ตัวลงจึงหยุดทำ นางนันทนาจึงได้สืบทอดการทำเมี่ยงคำ หมูสวรรค์ และ ข้าวแต๋นต่อ บางครั้งลูกค้าที่รู้จักป้าทรายมักขอให้ทำเมี่ยงคำ หรือหมูสวรรค์เพื่อนำไปเป็นของฝากให้กับญาติมิตรคนรู้จัก เนื่องจากถูกใจในรสชาติ โดยนางนันทนา หรือป้าทรายนั้นจะทำข้าวแต๋นเป็นหลัก ลูกค้าส่วนใหญ่จะเรียกติดปากว่า “ข้าวแต๋นป้าทราย” ข้าวแต๋นที่นางนันทนาทำนั้นจะมี ๒ ลักษณะ ข้าวแต๋นที่โรยหน้าด้วยน้ำตาลเคี่ยว และข้าวแต๋นน้ำอ้อย ส่งจำหน่ายทั้งในชุมชน และนอกชุมชน

<u>ส่วนประกอบ</u> ข้าวสารข้าวเหนียว, เกลือ, น้ำอ้อย, น้ำตาลทราย, น้ำแตงโม, แบบพิมพ์(วงกลม) ตะแกรงตาข่ายสำหรับตาก และน้ำมันสำหรับทอด

<u>วิธีทำ</u> นำข้าวสารมาล้างน้ำให้สะอาด แล้วแช่น้ำไว้ ๑ คืน เอาข้าวขึ้นใส่หวดล้างน้ำสะอาดตั้งไว้ให้สะเด็ดน้ำ ตักน้ำใส่หม้อยกตั้งไฟ พอน้ำเดือดเทข้าวใส่ไห ปิดฝารอข้าวสุก นำน้ำแตงโม-น้ำอ้อย-เกลือ ผสมแล้วพักไว้ เมื่อข้าวสุกผสมกับน้ำแตงโมที่พักไว้ นำข้าวที่ผสมเสร็จแล้วกดในแม่พิมพ์ออกมาเป็นลักษณะแผ่นวงกลม นำข้าวแต๋นที่กดพิมพ์แล้ววางบนตะแกรงตาข่ายตากแดดให้แห้ง เมื่อข้าวแต๋นแห้งแล้วนำมาทอดในน้ำมันร้อนเมื่อข้าวสุกจะฟูลอยตัวตักออกพักไว้ เคี่ยวน้ำอ้อยน้ำตาลทรายให้เหนียวข้นเมื่อได้ที่นำมาโรยหน้าข้าวแต๋น พักให้เย็นพร้อมเสริฟ หรือเก็บไว้ในกล่องปิดฝามิดชิดสามารถเก็บไว้ได้นาน

น้ำพริกลาบศรีวิจัยแม่หล่าย

สถานที่ตั้ง ๘๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๓-๕๘๑๙๖๓๙

เจ้าของภูมิปัญญา นางสาวบัวหลั่น ศรีขวา

ความเป็นมา

นางสาวบัวหลั่น ศรีขวา (ป้าหลั่น) และกลุ่มสมาชิก ๒๐ คน ได้รับงบประมาณจากศูนย์พัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดแพร่(ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ ๓๙ จังหวัดแพร่ เดิม) ซึ่งนายวรพงศ์ เตชะบุญ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ขณะนั้น มาอบรมส่งเสริมการพัฒนาอาชีพกลุ่มแม่บ้านในพื้นที่ จึงอบรมการทำลูกประคบ เนื่องจากพื้นที่ตำบลแม่หล่ายมีสมุนไพรส่วนประกอบที่ใช้ทำลูกประคบจำนวนมาก เมื่ออบรมเสร็จสิ้นสมาชิกในกลุ่มจึงได้ทำลูกประคบจำหน่าย แต่เนื่องจากความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและความต้องการของตลาดหายาก จึงมีการประชุมปรึกษาหารือกันอีกครั้งในการบริหารงบประมาณกองทุนสำรองที่มีอยู่ ป้าหลั่น ศรีขวา จึงแนะนำให้ทำ “น้ำพริกลาบแม่หล่าย” ซึ่งการทำลาบของชุมชนคนแม่หล่ายมีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร ซึ่งสูตรน้ำพริกลาบนี้มีที่มาคือ ยายดี ดอนจักร ปัจจุบันอายุ ๙๐ ปี บ้านอยู่ติดกับถนนหมายเลข ๑๐๑ ที่บ้านยายดีประกอบอาชีพขายเนื้อวัว เนื้อควาย และลาบ จิ้นหนึ่ง แกงอ่อม ซึ่งที่ร้านจะมีเอกลักษณ์ในรสชาติเฉพาะของตนเอง และยังเป็นร้านแรกๆ ของตำบลแม่หล่าย ในขณะนั้นนางสาวบัวหลั่น ศรีขวา(ป้าหลั่น) ได้ไปเรียนรู้วิธีการทำน้ำพริกลาบกับยายดี ดอนจักร ป้ามอญ (นางแสงมอญ ยวงแก้ว) และยายน้อย(นางน้อย หล้าคำมี) ซึ่งทั้ง ๓ ท่านเป็นเครือญาติกัน ปัจจุบันยายดีได้หยุดกิจการเนื่องจากอายุมากแล้ว สมาชิกกลุ่มจึงมีมติให้กลุ่มทำน้ำพริกลาบ จึงใช้ชื่อว่า “น้ำพริกลาบศรีวิจัยแม่หล่าย” วางจำหน่ายในชุมชน, ร้านขนมครกแม่หล่าย และลูกค้าทั้งในและนอกพื้นที่

ส่วนประกอบ พริกแห้ง, ข่าแก่, มะแข่วน, หอมแดง, กระเทียม, เกลือ, ผงปรุงรส, กะปิ

วิธีทำ
๑. นำส่วนประกอบ พริกแห้ง, ข่าแก่, มะแข่วน, หอมแดง, กระเทียม, เกลือ คั่วให้หอม
๒. นำกะปิย่างไฟให้สุก
๓. แยกโขลก หรือปั่นส่วนประกอบทีละอย่างให้ละเอียด พักไว้ให้เย็น
๔. นำส่วนผสมทั้งหมดผสมรวมกันจนได้ที่ เก็บใส่กระปุกปิดฝาให้มิดชิดสามารถเก็บไว้นาน

ยายดี ดอนจักร เจ้าของสูตรน้ำพริกลาบ

กลุ่มสัมมาชีพแหนมหมู “จิ้นส้ม”

สถานที่ตั้ง ๕๘ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๙๒-๑๐๓๙๑๕๘

เจ้าของภูมิปัญญา นางสาววรินทร อินกันยา

ความเป็นมา

กลุ่มแหนมหมู หมู่ที่ ๗ มีสมาชิกจำนวน ๒๐ คน ได้รับงบประมาณโครงการฝึกอบรมสัมมาชีพจากทางอำเภอเมืองแพร่ จึงได้ประสานทาง กศน.อำเภอเมืองแพร่ มาฝึกอบรมการทำแหนมหมู “จิ้นส้ม” และแคบหมู ความเป็นมาของกลุ่มสัมมาชีพที่ได้การสนับสนุนรับจากทางอำเภอนั้นมีที่มาคือ ก**รมการพัฒนาชุมชน** เป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อน**การสร้างสัมมาชีพชุมชน โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** ตามแผนงานยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และชุมชนเข้มแข็งของรัฐบาล ซึ่งตอบสนองนโยบายรัฐบาลเรื่อง การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินงานจำนวน ๒๓,๕๘๙ หมู่บ้าน จากพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายที่ผ่านการให้การศึกษาด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การสำรวจข้อมูลและจัดเวทีประชาคมทำแผนชุมชนในปี ๒๕๕๙ ตามแผนยุทธศาสตร์ การขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท (ยุทธศาสตร์ที่ ๑) เพื่อให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายจำนวนหมู่บ้านละ ๒๐ คน รวม ๔๗๑,๗๘๐ ครอบครัว มีความรู้และสามารถประกอบสัมมาชีพได้ ด้วยการถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ชุมชนและทำให้ครัวเรือนเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยไม่น้อยกว่า ร้อยละ ๓ นางสาววรินทร อินกันยา ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๗ จึงได้ปรึกษาสมาชิกกลุ่ม และได้ข้อสรุปว่าทำแหนมหมู “จิ้นส้ม” เพราะหาตลาดได้ง่ายเป็นที่ต้องการของชุมชนวิธีทำไม่ยาก

ส่วนประกอบ

เนื้อหมู, หนังหมู, กระเทียมเม็ดเล็ก, เกลือป่น, ข้าวเหนียว, น้ำเปล่า

วิธีทำ

๑. ล้างทำความสะอาดเนื้อหมู และหนังหมูให้สะอาด กระเทียมแกะเปลือกให้เรียบร้อยแล้ว นำมาล้างทำความสะอาด
๒. นำน้ำใส่หม้อ เมื่อน้ำเดือดใส่หนังหมูลงไปต้ม ต้มจนหนังหมูสุก ตักพักไว้เพื่อให้หนังหมูเย็นตัว
๓. ทำการสับหมูไม่ต้องละเอียดมากพอหยาบๆ แล้วพักไว้
๔. โขลกกระเทียมกับเกลือให้เข้ากัน
๕. ซอยหนังหมูเป็นเส้นๆ ชิ้นๆ บางๆ
๖. นำกระเทียมกับเกลือที่โขลกไว้ หมูสับ และหนังหมูซอย ข้าวเหนียว(นำข้าวเหนียวไปชุบน้ำและให้น้ำสะเด็ดก่อน) ส่วนผสมทั้งหมดนำมาคลุกให้เข้ากัน จนเหนียวพอประมาณ
๗. นำแหนม “จิ้นสิ้ม” ใส่ถุงพลาสติกให้แน่นแล้วมัดปากถุง หรือห่อด้วยใบตองก็ได้
๘. ทิ้งไว้นอกตู้เย็นแต่เก็บให้มิดชิด ประมาณ ๑- ๒ วัน

กลุ่มสัมมาชีพแหนมหมู "หมูกระจก"

สถานที่ตั้ง อาคารเอนกประสงค์ หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๖-๔๒๑๖๑๔๔

เจ้าของภูมิปัญญา นางอรสา ยอดสาร

ความเป็นมา

นางสาคร พลวงศ์ศรี ประธานกลุ่มพัฒนาสตรีแม่บ้าน หมู่ที่ ๑ ได้เข้าร่วมอบรมการส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ที่จังหวัดลำปาง และกลับมาปรึกษาหารือกับกลุ่มพัฒนาสตรีแม่บ้านในการแปรรูปอาหารเพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่ม ซึ่งนางยุพิน ปราบหงส์ เสนอการทำ หมูกระจก และแคบหมู เพราะเป็นที่ต้องการของตลาดและขบวนการผลิตไม่ยุ่งยาก นางอรสา ยอดสาร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ จึงนำการขับเคลื่อนโครงการกลุ่มสัมมาชีพชุมชน มาเสนอในชุมชน โดยมีงบประมาณจากกองทุนหมู่บ้านส่วนหนึ่งร่วมสมทบ มีหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองแพร่, กศน.อำเภอเมืองแพร่, สำนักงานเกษตร, สถานบันราชภัฏอุตรดิตถ์ จึงมีการอบรมทำหมูกระจก และแคบหมู เมื่ออบรมเสร็จจึงรวมกลุ่มสมาชิก จำนวน ๒๐ คนผลิตและวางจำหน่ายทั้งในชุมชนและในจังหวัด ปัจจุบันนางอรสา ยอดสาร ได้เพิ่มช่องทางการจำหน่ายทางออนไลน์ให้กลุ่มสัมมาชีพชุมชนอีกทาง

ส่วนประกอบวัตถุดิบหมูกระจก

๑. หนังหมูติดมัน ๒ กิโลกรัม
๒. เกลือ ๒ ช้อนชา
๓. พริกไทย ๒ ช้อนชา
๔. แป้งทอดกรอบ ½ ถ้วยตวง
๕. น้ำปูนใส ๑ ถ้วยตวง

วิธีทำหมูกระจก

๑. นำหนังหมูติดมันต้มจนสุกใส แต่อย่าให้สุกจนนิ่มมากเกินไป เพราะเวลาหั่นจะเละ
๒. เมื่อต้มหนังหมูเสร็จ ซับให้แห้ง แล้วนำมาหั่นเป็นเส้นบาง ๆ
๓. ใส่ชามผสมคลุกเคล้ากับ เกลือ พริกไทย แป้งทอดกรอบ และน้ำปูนใส ให้เข้ากัน
๔. ตั้งน้ำมันใช้ไฟกลาง น้ำมันไม่ต้องร้อนจัด ใส่หั่นหมูที่คลุกแป้งไว้ลงไป เกลี่ยให้แยกออกจากกัน แล้วค่อยเร่งไฟ ทอดจนเหลืองกรอบ ตักขึ้นสะเด็ดน้ำมัน พักไว้ให้เย็นบรรจุถุง

ส่วนประกอบแคบหมู

๑. มันหมูติดหนัง ๑ กิโลกรัม
๒. น้ำส้มสายชู ๑ ช้อนชา
๓. เกลือป่น ½ ช้อนชา
๔. น้ำเปล่า

วิธีทำแคบหมู

๑. ล้างทำความสะอาดมันหมู และเอาขนออกให้เกลี้ยง
๒. หั่นให้เป็นเส้นสั้นๆ ขนาดพอดีคำ
๓. ใส่เกลือและน้ำส้มสายชูลงไป คลุกเคล้าให้ทั่ว
๔. ตั้งกระทะ เปิดไฟกลาง ไม่ต้องรอให้ร้อน ใส่มันหมูลงไปเลย
๕. เติมน้ำเปล่าลงไปให้เกือบท่วมหมู พอไม่ให้กากหมูติดกระทะ จะช่วยให้น้ำมันในหมูออกมา ค่อยๆคนไปเรื่อยๆ จนน้ำแห้ง เมื่อน้ำแห้งแล้ว ขั้นตอนนี้ต้องหมั่นคนต่อไปเรื่อยๆ อย่าหยุดมือ เพราะจะทำให้หนังหมูติดกระทะ และน้ำมันกระเด็นได้

๖. เมื่อมันหมูกลายเป็นสีเหลืองทอง และน้ำมันหมูออกมาเยอะแล้ว ให้ปิดไฟ และแช่ทิ้งไว้ในน้ำมันอย่างน้อย ๑ ชั่วโมง หรือข้ามคืน ช่วงนี้มันหมูจะยังแข็งอยู่ ทอดอีกรอบ จะกรอบขึ้นมาเอง

๗. เมื่อแช่มันหมูไว้จนครบเวลาแล้ว ให้นำกระทะไปตั้งไฟอีกครั้ง ใช้ไฟกลาง และคนไปเรื่อยๆ จนมันหมูพองกรอบ สีเหลืองสวย ตักขึ้นสะเด็ดน้ำมัน เมื่อเย็นแล้วเก็บใส่ภาชนะปิดให้มิดชิด เก็บไว้

<u>๒.ด้านเกษตรกรรม</u>

ศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล”

สถานที่ตั้ง ๒/๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

เจ้าของศูนย์เรียนรู้ นายธนกร หม้อกรอง

โทรศัพท์ ๐๘๓-๑๖๒๗๑๗๑

ความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๔ หน่วยงาน พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้เข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” ในพื้นที่ดำเนินการ ๓ ไร่ ของนายธนากร หม้อกรอง เลขที่ ๒/๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ หลังจากแจ้งความประสงค์เข้าร่วมโครงการ พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองแพร่ จึงลงพื้นที่ตรวจสอบพื้นที่เป้าหมายโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านให้มีระบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการที่เข้มแข็ง พื้นที่ “โคก หนอง นา โมเดล” ขุดสระเลี้ยงปลาหลากหลายสายพันธุ์ เลี้ยงไก่ ทำสวนลำไย ปลูกผักทำสวนครัว และยังเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเด็กเยาวชน และประชาชนทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่

ศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล”

สถานที่ตั้ง ๙๕ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

เจ้าของศูนย์เรียนรู้ นายผดุง เต่าทอง

โทรศัพท์ ๐๘๖-๑๙๓๙๒๘๐

ความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๔ หน่วยงาน พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้เข้ามาส่งเสริมสนับสนุน การดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” ในพื้นที่ดำเนินการ ๓ ไร่ ของนายผดุง เต่าทอง เลขที่ ๙๕ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ หลังจากแจ้งความประสงค์เข้าร่วมโครงการ พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองแพร่ จึงลงพื้นที่ตรวจสอบพื้นที่เป้าหมายโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านให้มีระบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการที่เข้มแข็ง พื้นที่ “โคก หนอง นา โมเดล” นายผดุง เต่าทอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ได้บริหารจัดการพื้นที่โคก หนอง นาโมเดล โดยการทำนาข้าวปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล กล้วย ผักสวนครัวไม่ใช้สารเคมี เลี้ยงวัว หมู ไก่ เป็ด เลี้ยงปลา มีผลผลิตวนเวียนตลอดทั้งปี และยังเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเด็กเยาวชน และประชาชนทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่

กลุ่มปฏิรูปการเกษตร

สถานที่ตั้ง ๒/๑ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๙๔-๗๖๘๓๖๓๒

เจ้าของภูมิปัญญา นางณัฐกมล ทาหาญ

ความเป็นมา

แต่ดั้งเดิมครอบครัวบิดา มารดาประกอบอาชีพปลูกผักสวนครัวพื้นที่ ๑ ไร่ จำหน่ายในตลาดของชุมชน รับซื้อผักปลอดสารพิษในชุมชนไปจำหน่ายต่อในต่างพื้นที่ และเมื่อตนเองออกจากงานประจำกลับมาอยู่ที่บ้านจึงมาช่วยบิดามารดาทำอาชีพเกษตรกรรม ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีเพื่อนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่แนะนำเข้าร่วมเครือข่ายปฏิรูปการเกษตรจังหวัดแพร่ จึงสนใจเข้าร่วมโครงการภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่น วิทยาลัยชุมชนแพร่ เกษตรและสหกรณ์จังหวัดแพร่ หอการค้าจังหวัดแพร่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้แพร่ เครือข่ายปฏิรูปการเกษตรจังหวัดแพร่ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร จึงเริ่มปลูกผักปลอดสารพิษ เพาะต้นกล้า เพื่อจำหน่าย โดยมีเมล็ดพักต่างๆ ได้มาจากเครือข่ายปฏิรูปการเกษตรจังหวัดแพร่ วิธีการปลูก การดูแลรักษา รวมไปถึงการหาตลาดรับซื้อ ผักที่ปลูก เช่น กรีนโอ๊ค, เรดโอ๊ค, คอส รวมถึงผักพื้นบ้าน มีสมาชิกกลุ่มพื้นที่ ๑๐ คน และเครือข่ายสมาชิกลุ่มในจังหวัดแพร่ จำนวน ๙๐ คน ปัจจุบันมีการเลี้ยงไส้เดือน และทำปุ๋ยอินทรีย์จากแหนแดงไมโครฟิลล่า

สวนชะอม

สถานที่ตั้ง ๒๕/๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๒-๑๘๔๘๑๘๙

เจ้าของภูมิปัญญา นายสมศักดิ์ กรุงศรี

ความเป็นมา

ดั้งเดิมครอบครัวประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผักทั่วไป เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๓ เริ่มสนใจทำสวนชะอม ในพื้นที่สวนของครอบครัวจึงเริ่มซื้อกล้าพันธุ์ชะอมมาปลูก จำนวน ๔๐๐ ต้น ซึ่งผลผลิตสามารถเก็บได้ตลอดปี โดยมีพ่อค้าแม่ค้าในชุมชนมารับซื้อถึงสวน ปัจจุบันได้นำกล้าพันธุ์ผักหวานป่า จำนวน ๔๐ ต้น ต้นมะปราง มาปลูกเพิ่มในสวนชะอมซึ่งสร้างรายได้ให้กับครอบครัวตลอดทั้งปี ถือว่าสวนชะอมของนายสมศักดิ์ กรุงศรี เป็นสวนที่มีขนาดใหญ่ในบริเวณ หมู่ที่ ๔ บ้านกาซ้อง และยังคงรักษาวิถีชีวิตเกษตรกรดั้งเดิมอยู่ เช่น การหมักปุ๋ยธรรมชาติใช้ การบำรุงรักษาดิน การกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น ชะอมเป็นไม้พุ่มขนาดย่อม และเจ้าของมักตัดแต่งกิ่งเพื่อให้ออกยอดไม่สูงเกินไป จะได้เก็บยอดได้สะดวก ตามลำต้น และกิ่งก้านมีหนามแหลม วิธีการขยายพันธุ์ชะอมสามารถทำได้โดย การตอนกิ่ง และการปักชำกิ่ง หรือการโน้มกิ่งชะอมฝังดินทำให้แตกรากใหม่เกิดเป็นต้นใหม่เพิ่มขึ้น สามารถทำการขยายพันธุ์เองได้ หรือหาซื้อกิ่งพันธุ์ได้ตามร้านขายกิ่งพันธุ์ไม้ทั่วไป

วิธีการปลูกชะอม ถ้าใช้กิ่งตอนจะยกร่องแล้วขุดหลุมปลูกบนร่อง เพราะป้องกันน้ำท่วมขังจะทำให้รากชะอมเน่าตายได้ จะปลูกห่างกันต้นละประมาณ ๓๐-๕๐ เซนติเมตร เป็นแถวแบบแถวคู่ ระยะห่างของแถว ๑ เมตร การดูแลและการเก็บยอดชะอม เมื่อปลูกชะอมได้ประมาณสัก ๓ เดือน ให้รดน้ำวันเว้นวัน ต้นชะอมจะชอบชื้นแต่ไม่ชอบแฉะเพราะจะทำให้รากเน่าตายได้ ชะอมก็จะเริ่มแตกยอดอ่อนมาให้เก็บไปขายหรือใช้บริโภคได้แล้ว และเมื่อเก็บยอดชะอมไปขาย ชะอมก็จะแตกยอดใหม่มาเรื่อยๆ ควรดูแลรักษาต้นชะอมโดยการใส่ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักหลังจากปลูกชะอมได้ ๒-๓ เดือน จะทำให้ต้นชะอมแข็งแรงและเจริญเติบโตได้ดี การกระตุ้นการแตกยอดอ่อนของชะอมใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักด้วยจะทำให้ดินดีมีความอุดมสมบูรณ์มาก ต้นชะอมจะเจริญเติบโตดีด้วยการกระตุ้นการแตกยอดอ่อนของชะอม อีกวิธีหนึ่งก็คือใช้น้ำหมักชีวภาพ ที่หมักจากพืชชนิดต่างๆ ปริมาณการใช้อัตราส่วนน้ำหมัก ๑ ลิตร ต่อน้ำ ๔๐ ลิตร รดทุก ๗ วัน ชะอมจะแตกยอดอ่อนได้ดี และช่วยให้ต้นแข็งแรงดี

<u>๓.ด้านหัตถกรรม</u>

พรมเช็ดเท้า

สถานที่ตั้ง ๑๖๐/๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๗-๓๐๑๒๐๗๓

เจ้าของภูมิปัญญา นายรณชัย วงค์พยา, นางพิทยา วงค์พยา

ความเป็นมา

ในพื้นที่ตำบลแม่หล่ายมีร้านเย็บพรมเช็ดเท้า ชื่อ “ป้าบิน” เป็นร้านแรกๆ ของหมู่บ้านที่ผลิตพรมเช็ดเท้ารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และพื้นที่ตำบลรอบๆ ตำบลแม่หล่าย เช่น แม่คำมี ร่องฟอง เย็บเสื้อผ้าส่งโรงงาน มีการสั่งผ้าจากโรงงานที่กรุงเทพฯ โดยมีนายเหรียญ ใจทาแก้ว เป็นผู้ขับรถรับ-ส่งผ้าจากโรงงานสู่ผู้ผลิต แม่คำมี ร่องฟอง ได้พบว่ามีเศษผ้าที่เกิดจากการตัดเย็บเสื้อผ้าแล้วจำนวนมากจึงได้นำปัญหามาปรึกษานายรณชัย กับนางพิทยา จึงได้แนวคิดว่าน่าจะนำมาทำพรมเช็ดเท้า ที่มีรูปแบบเป็นที่ต้องการของตลาดอีกทั้งสามารถต่อยอดจากรูปแบบเดิมๆ จึงได้รวมกลุ่มสมาชิกในชุมชนจำนวน ๓๐ คน ทำการออกแบบ ตัดเย็บกันเอง และเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ทางเทศบาลตำบลแม่หล่าย ได้เข้าร่วมโครงการกับ สสส. จึงได้เข้าร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนแลกเปลี่ยนทักษะประสบการณ์รูปแบบพรมเช็ดเท้าและการขยายตลาด แลกเปลี่ยนเรียนรู้จนได้รูปแบบเป็นที่ต้องการรวมถึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของกลุ่มลูกค้า และส่งจำหน่ายจนเป็นที่ต้องการของตลาด จึงได้ขยายฐานการผลิตออกต่างตำบลส่งขายทั้งในจังหวัด ต่างจังหวัด และปัจจุบันส่งขายในต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น มาเลเซีย อินเดีย กลุ่มสมาชิกการผลิตจึงขยายตัวเพิ่มจำนวน ๑๐๐ คนรวมทั้งจังหวัด

ลัดดาหม้อห้อม

สถานที่ตั้ง ๘๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๔-๖๑๗๔๔๓๗

เจ้าของภูมิปัญญา นางลัดดา ทะเจริญ

ความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เริ่มทำหม้อห้อมในพื้นที่นาของตนเอง และเปิดร้านจำหน่ายที่ตำบลทุ่งโฮ้ง ผ้าหม้อห้อมในช่วงนั้นจะย้อมครามจากต้นห้อม และออกแบบการตัดเย็บเป็นรูปแบบเสื้อดั้งเดิมของตำบลทุ่งโฮ้ง ย้อมสีครามจากธรรมชาติถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าหม้อห้อมทุ่งโฮ้ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้มีการปรับเปลี่ยนออกแบบลวดลาย แบบเสื้อผ้าให้เป็นไปตามยุคสมัยตามความต้องการของท้องตลาด โดยมีช่างเย็บผ้าในชุมชนแม่หล่ายเป็นผู้ตัดเย็บ เมื่อความต้องการของตลาดเพิ่มมากขึ้น จึงขยายฐานการผลิตไปยังช่างตัดเย็บฝีมือดีบ้านเวียงทอง บ้านทุ่งโฮ้ง จ้างช่างเฟ้นลายฝีมือดีจำหน่ายในพื้นที่จังหวัดแพร่ และต่างจังหวัด ได้รับการคัดเลือกเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดแพร่

<u>๔.ด้านอุตสาหกรรม</u>

กลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านแม่หล่าย

สถานที่ตั้ง ๑๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๙-๕๕๘๘๕๙๙

เจ้าของภูมิปัญญา นายพีรพงศ์ แสงเก่ง

ความเป็นมา

ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ หนุนเกษตรกรกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านแม่หล่าย ขยายพันธุ์ข้าว สันป่าตอง ๑ ผลิตเมล็ดพันธุ์คุณภาพดีศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ สังกัดกองเมล็ดพันธุ์ข้าว กรมการข้าว ก่อสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ และเปิดทำการตั้งแต่เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๒๙ ชื่อว่า “ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ ๑๔ จังหวัดแพร่” สังกัดกรมส่งเสริมการเกษตร เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๔๙ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่” สังกัดกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๗๓ พรรษา พ.ศ.๒๕๔๘

โดยศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ ได้ดำเนินการโครงการส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี มีกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ ๒๐ กลุ่ม ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรในด้านการลดต้นทุน การเพิ่มผลผลิต การใช้เทคโนโลยีการผลิต และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

นายขจร โนวัฒน์ ผู้อำนวยการศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ กล่าวว่า สำหรับกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านแม่หล่ายนี้ เป็นกลุ่มน้องใหม่ ที่ได้เริ่มรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้กับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ โดยมีการจดทะเบียนเป็นกลุ่มผู้จัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ เป็นต้นมา ตั้งแต่จดทะเบียนจะเห็นได้ว่ากลุ่มได้มีการผลิตเมล็ดพันธุ์ให้กับทางศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ มาถึง ๕ ปีแล้ว ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มใหม่ แต่กลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านแม่หล่าย ก็สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ตามมาตรฐานของกรมการข้าว และที่สำคัญผลิตได้ตามเป้าหมายการซื้อคืนในฤดูการผลิต จนได้รับรางวัลกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวดีเด่นระดับภาคเหนือตอนบนประจำปี ๒๕๖๒ เป็นเพราะทางกลุ่มมีคณะกรรมการที่เข้มแข็งและสมาชิกมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์เป็นอย่างดี จึงทำให้ทางกลุ่มประสบความสำเร็จในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ทั้งปริมาณและคุณภาพในทุกฤดูการผลิต และกลุ่มก็ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกทุกคน เพื่อให้ทุกๆแปลงผ่านมาตรฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์ ซึ่งสมาชิกทุกคนมีความรู้ในเรื่องของการผลิตเมล็ดพันธุ์เป็นอย่างดี มีความขยันในการตรวจติดตามแปลงของตนเอง มีการสำรวจโรคแมลงและพันธุ์ปน และสุดท้ายสมาชิกจะมีการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกด้วยกันในการตรวจประเมินคุณภาพแปลงเบื้องต้น ก่อนที่จะมีการตรวจตัดสินคุณภาพแปลงอย่างเป็นทางการจากทางศูนย์ฯ ซึ่งสมาชิกจะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตั้งแต่ การรับเมล็ดพันธุ์ การจัดทำแปลงเพาะกล้า การปักดำ การดูแลรักษา ตลอดไปจนถึงการเก็บเกี่ยวตั้งแต่คนแรกจนถึงคนสุดท้าย

ด้านนายพีระพงษ์ แสงเก่ง ประธานกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านแม่หล่าย กล่าวเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันมีพื้นที่ในการจัดทำแปลง ๓๘๕ ไร่ มีสมาชิก ๒๘ ราย ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวสันป่าตอง ๑ เป้าหมายการจัดซื้อเมล็ดพันธุ์คืน ๒๓๑ ตัน โดยทางกลุ่มมีการลดต้นทุนการผลิต ได้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาดำเนินการในกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกจะผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ต้องผ่านเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพของกรมการข้าว กลุ่มจึงถือได้ว่าประสบผลสำเร็จในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ในทุกฤดูที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวสันป่าตอง ๑ ทั้งชั้นพันธุ์ขยาย และจำหน่าย โดยศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่จะอบรมให้เกษตรกรได้ทราบถึงการบริหารจัดการดูแลแปลง ตลอดจนการควบคุมคุณภาพภายในกลุ่มแปลงเอง มีการตรวจแปลงระหว่างกัน จดบันทึกรับรองเบื้องต้นให้ได้รับมาตรฐานผ่านเกณฑ์ GAP-Seed โดยมีคณะกรรมการจากศูนย์ฯ เป็นผู้ตรวจประเมินแปลงอย่างเป็นทางการ และก่อนที่ศูนย์ฯ จะมีการรับซื้อเมล็ดพันธุ์คืนในราคาที่สูงกว่าท้องตลาด จะต้องมีการสุ่มตัวอย่างเมล็ดพันธุ์ของแต่ละรายไปตรวจวิเคราะห์คุณภาพในห้องปฏิบัติการในศูนย์ฯ อีกครั้งหนึ่ง ถึงจะมีการรับซื้อเมล็ดพันธุ์คืนอีกด้วยจะ

เห็นได้ว่าศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ ได้ส่งเสริมเกษตรกรกลุ่มนี้อย่างครบถ้วน กระบวนผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เป็นอาชีพของเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากมีความสนใจกระตือรือร้นในเรื่องการผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อให้ผ่านมาตรฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว มีความเข้าใจว่าหัวใจหลักในเรื่องของการทำนาคือเมล็ดพันธุ์ เพราะฉะนั้นเกษตรกรก็จะมีความตั้งใจในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี เพื่อที่เมล็ดพันธุ์เหล่านั้นกระจายไปสู่พี่น้องเกษตรกรผู้ใช้เมล็ดพันธุ์ ได้ใช้เมล็ดพันธุ์ดีอย่างทั่วถึงต่อไป (สยามรัฐออนไลน์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๐๒ น.)

กลุ่มเห็ดนางฟ้า

สถานที่ตั้ง ๓๒๑ หมู่ที่ ๖ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๙๔-๙๒๑๓๕๖๕

เจ้าของภูมิปัญญา นางมันทนา จิตตธาดาพงศ์

ความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ นางมันทนา จิตตธาดาพงศ์ ได้ติดตามครอบครัวไปอาศัยในบ้านพักของค่าย ตชด. ๓๒ จังหวัดพะเยา ซึ่งทางค่าย ตชด. ได้มีการส่งเสริมการสร้างอาชีพเพิ่มรายได้ให้กับแม่บ้าน ตชด. โดยการฝึกอบรมทำเห็ดนางฟ้า หลังการฝึกอบรมจึงเริ่มทำเห็ดนางฟ้าครั้งแรกจำนวน ๑๐๐ ก้อน ทำให้สามารถคำนวนผลผลิตของเห็ดและสามารถเก็บได้ตลอดทั้งปี เมื่อกลับมาอยู่ที่แพร่จึงปรึกษากับครอบครัวและกลุ่มสมาชิก จำนวน ๗ คน ผลิตก้อนเห็ดนางฟ้า และเก็บดอกเห็ดขายส่งจำหน่ายในหมู่บ้าน และมีแม่ค้ามารับซื้อที่บ้านจากเริ่มทำโรงเห็ด ๑ โรง ปัจจุบันเพิ่มเป็น ๔ โรง และผลิตเห็ดหูหนู เห็ดลม เห็ดโคนน้อย เห็ดขอนขาว มีการส่งเสริมสนับสนับสนุนให้ชุมชนยึดเป็นอาชีพเสริมอีกทาง เช่น เครือญาติฟาร์มเห็ดนางฟ้า ของนายสมเดช ฟองจ่าน และมีการส่งก้อนเห็ดไปจำหน่ายในจังหวัดใกล้เคียง เช่น น่าน สุโขทัย

ขั้นตอนการผลิตก้อนเห็ดนางฟ้า

ส่วนผสม

๑. ขี้เลื่อน ๑๐๐ กิโลกรัม

๒. รำละเอียด ๕ กิโลกรัม

๓. ปูนขาว ๑ กิโลกรัม

๔. ยิปซัม ๒ กิโลกรัม

๕. ดีเกลือ ๐.๒ กิโลกรัม

ขั้นตอนการทำเห็ดนางฟ้า

๑. การผสมขี้เลื่อน

๒. กรอกขี้เลื่อยใส่ถุง

๓. การนึ่งหัวเชื้อ

๔. หยอดเชื้อลงในก้อนเชื้อ

๕. การบ่มก้อนเชื้อ

๖. เตรียมโรงเรือนสำหรับเปิดดอก

๗. เก็บดอกเห็ด

ขั้นตอนที่ ๑ ผสมขี้เลื่อย เติมน้ำลงไปประมาณ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ทดสอบโดยการกำขี้เลื่อยที่ผสมแล้วแน่นๆ แล้วให้สังเกต ดังนี้

๑. ถ้ามีน้ำไหลซึมตามง่ามมือ แสดงว่าน้ำมากเกินไป

๒. เมื่อบีบแล้วไม่มีน้ำไหลตามง่ามมือ ให้แบมือออก ถ้าขี้เลื่อยแตกออกเป็น ๓ ก้อน ถือว่าพอดี แต่ถ้าแบมือออกแล้วขี้เลื่อยไม่จับตัวเป็นก้อน แสดงว่าน้ำน้อยเกินไป

ขั้นตอนที่ ๒ การกรอกขี้เลื่อย

เมื่อผสมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้กรอกขี้เลื่อยใส่ถุงสำหรับเพาะเห็ดโดยเฉพาะ ใส่ให้ได้น้ำหนัก ๘๐๐ – ๙๐๐ กรัม รวบปากถุงหลวมๆ กระทุ้งกับพื้นให้แน่นพอสมควรแล้วใส่คอขวด แล้วปิดด้วยฝาพลาสติก

ขั้นตอนที่ ๓ การนึ่ง

ขั้นตอนที่ ๔ การหยอดเชื้อเห็ด

๑. ฉีดพ่นแอลกอฮอล์ที่มือของผู้ที่จะหยอกเชื้อเห็ดทั้งสองข้าง รวมทั้งบริเวณภายนอกของขวดด้วย

๒. เปิดจุกประหยัด หยอดเชื้อลงในถุงก้อนเชื้อประมาณ ๒๐ – ๒๕ เมล็ด อย่างรวดเร็วแล้วรีบปิดด้วยจุกอันเดิมอย่างรวดเร็ว

๓. หยอดก้อนต่อไปจนเชื้อหมดขวดจึงเปิดขวดใหม่ (ฉีดพ่นแอลกอฮอล์ทุกครั้งที่เปลี่ยนขวดใหม่)

๔. ถ้าเป็นแบบที่ไม่ใช่จุกประหยัด ให้เปิดจุกออกก่อน แล้วดึงสำลีออกจึงหยอดเชื้อลงไปแล้วปิดด้วยสำลีชิ้นเดิม (ฆ่าเชื้อแล้ว)

๕. ปิดด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ (ที่ผ่านการนึ่งแล้ว) ขนาด ๔x๔ แล้วรัดด้วยยางวง

๖. ทำจนครบทุกก้อนในคราวเดียวกัน ห้ามเก็บไว้หยอดในวันต่อไป

ขั้นตอนที่ ๕ การบ่มก้อนเชื้อ

๑. บ่มหัวเชื้อไว้ประมาณ ๒๐ – ๒๕ วัน

๒. หาที่เก็บให้เป็นระเบียบ ไม่ถูกแดดไม่ถูกฝน ลมไม่โกรก ไม่มีแมลง ไม่มีหนู อากาศถ่ายไทได้สะดวก

“ข้อควรระวัง”

๑. ในขณะที่เชื้อยังเจริญเติมโตไม่เต็มก้อน ไม่ควรเคลื่อนย้าย

๒. ถ้ามีก้อนใดเกิดราสีดำ ให้รีบแยกออกและทำลายทันที

ขั้นตอนที่ ๖ เตรียมโรงเรือนสำหรับเปิดดอก

ขั้นตอนที่ ๗ เก็บดอกเห็ด

๑. เวลาที่เก็บควรเป็นเวลาเช้าและเย็น

๒. เลือกดอกที่บานเต็มที่ จะได้น้ำหนักดี

๓. เห็ดที่เก็บมาแล้ว โคนก้านจะมีขี้เลื่อยติดอยู่ ต้องทำความสะอาด

๔. ใช้มีดหรือกรรไกรตัดสิ่งสกปรกออก

เครือญาติฟาร์มเห็ดนางฟ้า

สถานที่ตั้ง ๙๗ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๗-๑๗๓๗๔๗๑

เจ้าของภูมิปัญญา นายสมเดช ฟองจ่าน

ความเป็นมา

นายสมเดช ฟองจ่าน ได้เข้าร่วมอบรมการทำเห็ดนางฟ้ากับทางเทศบาลตำบลแม่หล่าย โดยมีวิทยากร คือ นางมันทนา จิตตธาดาพงศ์ เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลแม่หล่าย เป็นผู้สอนบรรยาย เมื่อสิ้นสุดการอบรม นายสมเดช ฟองจ่าน จึงปรึกษาญาติๆ จำนวน ๑๒ คน ทำฟาร์มเห็ดนางฟ้าขึ้น ผลผลิตส่วนใหญ่จำหน่ายให้แม่ค้าในชุมชน และนอกพื้นที่ โดยมีแม่ค้ามารับที่ฟาร์ม ปัจจุบันจำหน่ายก้อนเห็ด และดอกเห็ด

เห็ดนางฟ้าเป็นอาหารประเภทผักที่คนนิยมนำมาปรุงเป็นอาหารมาช้านานแล้ว ซึ่งมีรสชาติดี มีคุณค่าทางอาหารสูง นำมาปรุงอาหารได้หลากหลายชนิด และยังมีคุณสมบัติทางยาที่สามารถป้องกันและรักษาโรคได้อีกด้วย ซึ่งผู้รับประทานเห็ดเป็นประจำจะทำให้กรดไขมันในเส้นเลือดไม่สูงหรือต่ำเกินไป ที่สำคัญต่อต้านมะเร็งได้

ส่วนผสม

๑. ขี้เลื่อน ๑๐๐ กิโลกรัม

๒. รำละเอียด ๕ กิโลกรัม

๓. ปูนขาว ๑ กิโลกรัม

๔. ยิปซัม ๒ กิโลกรัม

๕. ดีเกลือ ๐.๒ กิโลกรัม

ขั้นตอนการทำเห็ดนางฟ้า

๑. การผสมขี้เลื่อน

๒. กรอกขี้เลื่อยใส่ถุง

๓. การนึ่งหัวเชื้อ

๔. หยอดเชื้อลงในก้อนเชื้อ

๕. การบ่มก้อนเชื้อ

๖. เตรียมโรงเรือนสำหรับเปิดดอก

๗. เก็บดอกเห็ด

ขั้นตอนที่ ๑ ผสมขี้เลื่อย เติมน้ำลงไปประมาณ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ทดสอบโดยการกำขี้เลื่อยที่ผสมแล้วแน่นๆ แล้วให้สังเกต ดังนี้

๑. ถ้ามีน้ำไหลซึมตามง่ามมือ แสดงว่าน้ำมากเกินไป

๒. เมื่อบีบแล้วไม่มีน้ำไหลตามง่ามมือ ให้แบมือออก ถ้าขี้เลื่อยแตกออกเป็น ๓ ก้อน ถือว่าพอดี แต่ถ้าแบมือออกแล้วขี้เลื่อยไม่จับตัวเป็นก้อน แสดงว่าน้ำน้อยเกินไป

ขั้นตอนที่ ๒ การกรอกขี้เลื่อย

เมื่อผสมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้กรอกขี้เลื่อยใส่ถุงสำหรับเพาะเห็ดโดยเฉพาะ ใส่ให้ได้น้ำหนัก ๘๐๐ – ๙๐๐ กรัม รวบปากถุงหลวมๆ กระทุ้งกับพื้นให้แน่นพอสมควรแล้วใส่คอขวด แล้วปิดด้วยฝาพลาสติก

ขั้นตอนที่ ๓ การนึ่ง

ขั้นตอนที่ ๔ การหยอดเชื้อเห็ด

๑. ฉีดพ่นแอลกอฮอล์ที่มือของผู้ที่จะหยอกเชื้อเห็ดทั้งสองข้าง รวมทั้งบริเวณภายนอกของขวดด้วย

๒. เปิดจุกประหยัด หยอดเชื้อลงในถุงก้อนเชื้อประมาณ ๒๐ – ๒๕ เมล็ด อย่างรวดเร็วแล้วรีบปิดด้วยจุกอันเดิมอย่างรวดเร็ว

๓. หยอดก้อนต่อไปจนเชื้อหมดขวดจึงเปิดขวดใหม่ (ฉีดพ่นแอลกอฮอล์ทุกครั้งที่เปลี่ยนขวดใหม่)

๔. ถ้าเป็นแบบที่ไม่ใช่จุกประหยัด ให้เปิดจุกออกก่อน แล้วดึงสำลีออกจึงหยอดเชื้อลงไปแล้วปิดด้วยสำลีชิ้นเดิม (ฆ่าเชื้อแล้ว)

๕. ปิดด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ (ที่ผ่านการนึ่งแล้ว) ขนาด ๔x๔ แล้วรัดด้วยยางวง

๖. ทำจนครบทุกก้อนในคราวเดียวกัน ห้ามเก็บไว้หยอดในวันต่อไป

ขั้นตอนที่ ๕ การบ่มก้อนเชื้อ

๑. บ่มหัวเชื้อไว้ประมาณ ๒๐ – ๒๕ วัน

๒. หาที่เก็บให้เป็นระเบียบ ไม่ถูกแดดไม่ถูกฝน ลมไม่โกรก ไม่มีแมลง ไม่มีหนู อากาศถ่ายไทได้สะดวก

“ข้อควรระวัง”

๑. ในขณะที่เชื้อยังเจริญเติมโตไม่เต็มก้อน ไม่ควรเคลื่อนย้าย

๒. ถ้ามีก้อนใดเกิดราสีดำ ให้รีบแยกออกและทำลายทันที

ขั้นตอนที่ ๖ เตรียมโรงเรือนสำหรับเปิดดอก

ขั้นตอนที่ ๗ เก็บดอกเห็ด

๑. เวลาที่เก็บควรเป็นเวลาเช้าและเย็น

๒. เลือกดอกที่บานเต็มที่ จะได้น้ำหนักดี

๓. เห็ดที่เก็บมาแล้ว โคนก้านจะมีขี้เลื่อยติดอยู่ ต้องทำความสะอาด

๔. ใช้มีดหรือกรรไกรตัดสิ่งสกปรกออก

<u>๕.ด้านแพทย์แผนไทย</u>

แพทย์แผนไทย “สมุนไพรพื้นบ้าน”

สถานที่ตั้ง ๔๐ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

โทรศัพท์ ๐๘๑-๐๒๗๔๖๔๙

เจ้าของภูมิปัญญา นางสาวนงลักษณ์ นามสอน

ความเป็นมา

ในอดีตบ้านแม่หล่ายนั้นการแพทย์สมัยใหม่ในชุมชนยังไม่เจริญ ความรู้เรื่องแพทย์แผนใหม่จึงเป็นเรื่องไกลตัวชาวบ้าน พื้นที่ตำบลแม่หล่ายในยุคนั้นจึงมีหมอแผนโบราณประจำหมู่บ้าน คือ นางไล แสงเก่ง หรือชาวบ้านมักคุ้นเคยและเรียกติดปากว่า “แม่ใหญ่ไล” ซึ่งเป็นหมอตำแยประจำหมู่บ้านมีความรู้เรื่องการบำรุงครรภ์ การทำคลอด รวมถึงสมุนไพรพื้นบ้านรักษาโรคทั่วไป แม่ใหญ่ไลมีหลานสาวคนหนึ่งชื่อ นางสาวนงลักษณ์ นามสอน ซึ่งขณะนั้นยังเป็นเด็กมีความสนใจสมุนไพรพื้นบ้าน จึงได้เรียนรู้สูตรยาต่างๆ กับยายไล ยกเว้นการทำคลอด หลังจากนั้นได้ไปเรียนรู้เพิ่มเติมด้านแพทย์แผนไทย ที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอเมืองแพร่และสอบได้ใบประกอบวิชาชีพ อีก ๒ สาขา คือ สาขาเภสัช และสาขาเวชกรรม จึงรู้จักกลุ่มเพื่อนแพทย์แผนไทยทั่วทั้งจังหวัดแพร่เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ตัวยาสมุนไพรสำหรับประกอบตัวยารักษาโรคส่วนใหญ่เกี่ยวกับโรคเจ้าเรือน เช่น หวัด ไข้ หัด ริดสีดวง ปวดท้องจุกเสียด วิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย ร้อนใน เป็นต้น วัสดุส่วนใหญ่ประมาณ ๗๐ % ได้มากจากนอกพื้นที่ โดยติดต่อผ่านกลุ่มเพื่อนเครือข่ายแพทย์แผนไทยด้วยกัน ปัญหาที่พบคือวัสดุประกอบตัวยาบางชนิดมีราคาแพง เมื่อประกอบตัวยาแล้วจำหน่ายในราคาถูก ปัจจุบันเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน และผู้สูงอายุที่สนใจในพื้นที่ และนอกพื้นที่

หมอรักษากระดูกพื้นบ้าน

สถานที่ตั้ง ๗๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

เจ้าของภูมิปัญญา นายสมภพ อินกันยา

โทรศัพท์ ๐๙๑-๘๕๒๓๙๓๔

ความเป็นมา

นายสมภพ อินกันยาเล่าว่าเดิมบิดาของตน พ่อเมฆ อินกันยา ประสบอุบัติเหตุเกี่ยวกับกระดูกสันหลังไปรับการรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันแต่อาการไม่ดีขึ้น จึงกลับมารักษาตัวกับหมอแผนโบราณในหมู่บ้าน คือพ่อเต็ม ยี่คำมี ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีความพิการทางสายตาแต่มีความรู้ในการรักษาแบบแผนโบราณเกี่ยวกับกระดูก พ่อเมฆ จึงเข้ารับการรักษาจนกระทั่งอาการเกี่ยวกับกระดูกสันหลังนั้นหาย จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาฝากตัวเป็นศิษย์สืบทอดความรู้จากพ่อเต็ม ยี่คำมี และเมื่อพ่อเมฆเรียนรู้จนชำนาญก็เริ่มรักษาให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านตั้งแต่นั้นมา เมื่อราวๆ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ พ่อเมฆเริ่มแก่ตัวลงนายสมภพ อินกันยา จึงเรียนรู้ที่จะสืบทอดความรู้การรักษาอาการกระดูกแตก หรือกระดูกหักที่เป็นการรักษาโดยการใช้น้ำมันงาจากบิดา ซึ่งน้ำมันงาที่ใช้นี้จะทำมาจากงาดำ ๑๐๐% โดยจะสั่งซื้อมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นผู้ผลิตและนำมาจำหน่ายให้

ขั้นตอนการรักษากระดูกแตก/กระดูกหัก

๑. ผู้ป่วยที่จะเข้ารับการรักษานำสวย(กรวย)ดอกไม้สีขาว ใส่ธูป ๑ คู่ มามอบให้หมอรักษากระดูกพื้นบ้าน

๒. ตั้งขันครูด้วยดอกไม้ ธูปเทียน ผ้าขาว ผ้าแดง เครื่อง ๔ หมาก ๔ พูล ๔ เหล้าขาว ๑ ขวด เงิน ๑ สลึง

๓. ตรวจสอบดูอาการบาดแผลของผู้ป่วยใส่เฝือกราวๆ ๑ สัปดาห์ ถึง ๑ เดือน การตรวจวินิจฉัยอาการหมอพื้นบ้านจะซักถามผู้ป่วยถึงสาเหตุ และสภาพการเกิดอุบัติเหตุ การสังเกตจากสภาพร่างกายที่ผิดปกติและความเจ็บปวด การจับต้องอวัยวะส่วนที่หัก เป็นต้น

๔. การรักษามี ๔ วิธี คือ การจัดกระดูกเข้าที่ การทาน้ำมัน การใช้คาถา และการเข้าเฝือกตามสภาพ

๕. เมื่อกระดูกเข้าที่แกะเฝือกออกรักษาด้วยการทาน้ำมันงา น้ำมันที่ใช้จะมีสรรพคุณบรรเทาอาการอักเสบประสานกระดูกให้ติดเร็วขึ้น ช่วยคลายเส้นและลดอาการบวม จนอาการดีขึ้นหรือหายเป็นปรกติ

๖. ผู้ป่วยเมื่อรักษาหายแล้ว ก็จะมาดำหัวหมอรักษา ขันดำหัวประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน ไก่ต้ม ๒ ตัว เหล้าขาว ๒ ขวด เงินดำหัว(ตามศรัทรา)

การใช้คาถาอาคม หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่าคาถาอาคมช่วยในการรักษากระดูกหัก รวมทั้งมีผลเชิงจิตวิทยาที่สร้างความมั่นใจหรืออบอุ่นใจให้กับผู้ป่วยและญาติพี่น้องที่มาให้กำลังใจ อาทิ การร่ายคาถาเสกทำน้ำมัน คาถาประสานกระดูก คาถาช่วยลดอาการปวด คาถาห้ามเลือด

การเข้าเฝือก อุปกรณ์การรักษากระดูกหักของหมอพื้นบ้าน ได้แก่ เฝือกไม้ไผ่ โดยนำไม้ไผ่วัดขนาดให้พอดีกับอวัยวะส่วนที่หัก โดยให้บริเวณที่หักอยู่กึ่งกลางความยาวของไม้ และสามารถขยับได้ตามสภาพของการบาดเจ็บ นอกจากนี้ยังใช้สำลี ผ้าก๊อซ สำหรับพันรอบเฝือกด้านในเพื่อป้องกันเฝือกไม้เสียดสีกับผิวของผู้ป่วย และเป็นส่วนรองรับน้ำมันที่ใช้ในการรักษาก่อนดามเฝือก โดยมีการมัดหัวและท้ายของเฝือกด้วยเชือกหรือด้ายให้แน่นเพื่อป้องกันส่วนที่บาดเจ็บเคลื่อนไหว

<u>๖.ด้านศิลปกรรม</u>

กลุ่มตัดตุง “ตุงหาม”

สถานที่ตั้ง ๑๑๐ หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

เจ้าของภูมิปัญญา นางสาวสองเมือง ฟองจ่าน

ความเป็นมา

เป็นการรวมตัวของกลุ่มสมาชิกสตรีแม่บ้านจำนวน ๒๐ คน ในพื้นที่ หมู่ที่ ๖ และหมู่ที่ ๗ โดยมีแนวคิดจะทำตุง ตัดตุงกัน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก วิทยาลัยชุมชนแพร่ กศน.อำเภอเมืองแพร่ สำนักงานแรงงานจังหวัดแพร่ และเทศบาลตำบลแม่หล่าย ชาวบ้านทางล้านนาส่วนใหญ่เชื่อกันว่าการทำตุงถวายเป็นพุทธบูชาเป็นสิ่งปรารถนาสูงสุดเป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่เพื่อให้ตนเองได้ขึ้นสวรรค์ เพราะตุงเป็นบันไดขึ้นไปสู่พระเกษแก้วจุฬามณีเจดีย์สถานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์จึงทำตุงเป็นขั้นๆ หากได้ถวายพระธาตุประจำปีเกิดจะถือว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของตนเอง ตุง ๑๒ ราศี นั้นจะรวมเอาปีเกิดของนักษัตรมาไว้ในตุงเพื่อเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลอยู่บนตุงผืนเดียวกัน โดยส่วนใหญ่มักนิยมประดิษฐ์จากกระดาษ อาจจะเป็นกระดาษสาหรือกระดาษชนิดอื่นๆ ก็ได้ที่มีพื้นที่สีขาวที่ประดิษฐ์จากผ้าก็มีบ้าง ลักษณะรูปทรงของตุง ๑๒ ราศี ก็คือเป็นตุงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่รูปนักษัตร หรือสัตว์ ๑๒ ราศี หรือที่ชาวล้านนาเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “ตั๋วเปิ้ง” จะอยู่ในตุงผืนเดียวกัน โดยเรียงตามลำดับ ลักษณะตุงจะมีอยู่ ๓ ส่วน คือ หัวตุง ตัวตุง และหางตุง ในช่วงแรกทางกลุ่มได้ทำตุง ๑๒ ราศี เพียงอย่างเดียวแต่ความต้องการของตลาดมีความต้องการตุงหลากหลายประเภท ทางกลุ่มตัดตุงได้ประชุมหารือค้นหาความต้องการของตลาดจึงได้ข้อสรุปในการผลิต “ตุงหาม” ตุงชนิดนี้จะนิยมใช้ในงานอวมงคล หรืองานศพอย่างเดียวใช้สำหรับประดับรถลากศพทั้ง ๔ มุม ลักษณะตุงทำด้วยผ้าลูกไม้สีขาว กว้าง ๑๘ เซนติเมตร ยาว ๑๕๐ เซนติเมตร แบ่งออกเป็น ๔ ช่องตกแต่งด้วยกระดาษทองลายกนก กลุ่มตัดตุงหามเมื่อผลิตเสร็จแล้วจะส่งให้กับผู้ประกอบการในพื้นที่บ้านทุ่งโฮ้ง บ้านถิ่น บ้านสวนเขื่อน และอำเภอวังชิ้น ซึ่งการทำงานของกลุ่มตัดตุงหามดำเนินงานมาแล้วไม่น้อยกว่า ๗ ปี

กลุ่มดนตรีพื้นบ้านสะล้อ ซอ ซึง บ้านแม่หล่าย

สถานที่ตั้ง ๒๔๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ศูนย์วัฒนธรรมวัดกาซ้อง หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่หล่าย

โทรศัพท์ ๐๘๖-๐๘๒๘๑๐๙

เจ้าของภูมิปัญญา / สมาชิกกลุ่ม

๑. ด.ต.ทำนอง วงค์พุฒ หมู่ที่ ๖
๒. นายโท อินกันยา หมู่ที่ ๑
๓. นายสมฤทธิ์ สมศรี หมู่ที่ ๖
๔. นายสุรินทร์ ฤทธินนท์ หมู่ที่ ๓
๕. นายอุ่น ม้าอุตส่าห์ หมู่ที่ ๓
๖. นางทองศรี วงค์พุฒ หมู่ที่ ๖
๗. นายธนาคาร พุฒิวงค์ หมู่ที่ ๓
๘. นายศรีวงค์ สุขทรัพย์ หมู่ที่ ๕

ความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ด.ต.ทำนอง วงค์พุฒ ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลแม่หล่าย ในขณะนั้นได้เข้าร่วมประชุมกับเครือข่ายสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองแพร่ ได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อนสภาวัฒนธรรม จึงทราบว่าแต่ละตำบลมีการอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านของแต่ละพื้นที่เอาไว้ เมื่อกลับมาจึงได้ประชุมกลุ่มผู้สูงอายุในตำบลแม่หล่าย เพื่อค้นหาผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถในด้านดนตรีพื้นบ้าน สะล้อ ซึง ขลุ่ย กลอง คนร้องเพลงซอ จึงรวมกลุ่มสมาชิกได้ประมาณ ๑๐ คน ใช้สถานที่วัดแม่หล่ายกาซ้อง เป็นที่ฝึกซ้อมเพราะเป็นที่ตั้งของสภาวัฒนธรรมตำบลแม่หล่าย ใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มดนตรีพื้นบ้านสะล้อ ซอ ซึง บ้านแม่หล่าย” เมื่อในชุมชนมีกิจกรรมงานต่างๆ จึงพากลุ่มไปร่วมกิจกรรม รวมถึงการเข้าร่วมแข่งขันดนตรีพื้นบ้านในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เพื่อหาประสบการณ์แลกเปลี่ยนกับกลุ่มดนตรีพื้นบ้านของพื้นที่ต่างๆ ปัจจุบันที่บ้านของนายสุรินทร์ ฤทธินนท์ มีเครื่องดนตรีพื้นบ้านสะล้อ ซึง ขลุ่ย จำหน่าย ที่สี่แยกแม่หล่าย(ร้านก๋วยเตี๋ยวนกน้อย)

อธิบายคำว่า สะล้อ ซอ ซึง ที่มักจะพูดกันติดปากว่าเป็นเครื่องดนตรีของชาวล้านนา แต่ที่จริงแล้วมีแค่ ซึง และสะล้อ เท่านั้นที่เป็นเครื่องดนตรีของชาวล้านนา ส่วนคำว่า ซอ ในที่นี้ หมายถึง การขับซอ ซึ่งเป็นการร้อง การบรรยาย พรรณณาเป็นเรื่องราว ประกอบกับวงปี่จุ่ม เครื่องดนตรีไทย เครื่องดีด

ซึง

สะล้อ

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. นายบรรจง ยัพวัฒนา	นายกเทศมนตรีตำบลแม่หล่าย	ประธานกรรมการ
๒. นายสุเทพ สุมณฑกุล	รองนายกเทศมนตรีตำบลแม่หล่าย	รองประธานกรรมการ
๓. นางนันท์นภัส สุขสิริสมบูรณ์	รองนายกเทศมนตรีตำบลแม่หล่าย	รองประธานกรรมการ
๔. นางมันทนา จิตตธาดาพงศ์	เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลแม่หล่าย	รองประธานกรรมการ
๕. นายเที่ยง กรุงศรี	ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลแม่หล่าย	รองประธานกรรมการ
๖. พระอธิการวิชาญ ปภัสโร	เจ้าอาวาสวัดแม่หล่าย	กรรมการที่ปรึกษา
๗. นางผ่องศรี ชุมภูวัง	ข้าราชการบำนาญ	กรรมการที่ปรึกษา
๘. นางนิยม สวนเขื่อน	ข้าราชการบำนาญ	กรรมการที่ปรึกษา
๙. นายสิทธิพงษ์ แสงเก่ง	ปราชญ์ชุมชน	กรรมการที่ปรึกษา
๑๐.นางสาวพัทธ์หฤทัย แอบแฝง	ผู้อำนวยการกองการศึกษา	กรรมการ
๑๑.นางสาวทิพวรรณ สุขวุฒิไชย	ผู้อำนวยการกองการศึกษา	กรรมการ
๑๒.นางสาวสรัญวรี เพ็งเพชร	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ	กรรมการและเลขานุการ
๑๓.นางชนัญธิดา แก้วเขียว	เจ้าพนักงานธุรการปฏิบัติงาน	เลขานุการ
๑๔.นายพงศกร อุดธรรมชัย	คนงานทั่วไป	ผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕.นายพงศธร ดวงตาดำ	คนงานทั่วไป	ผู้ช่วยเลขานุการ